

१२१८

म. ग्रं. सं. टाणे

विषय शाळा - व्याकरण

मं. सं.

६

मराठी-बंगाली शिक्षक.

स्व.

लेखक

वासुदेव गोविंद आपटे बी. ए.

REFBK-0001709

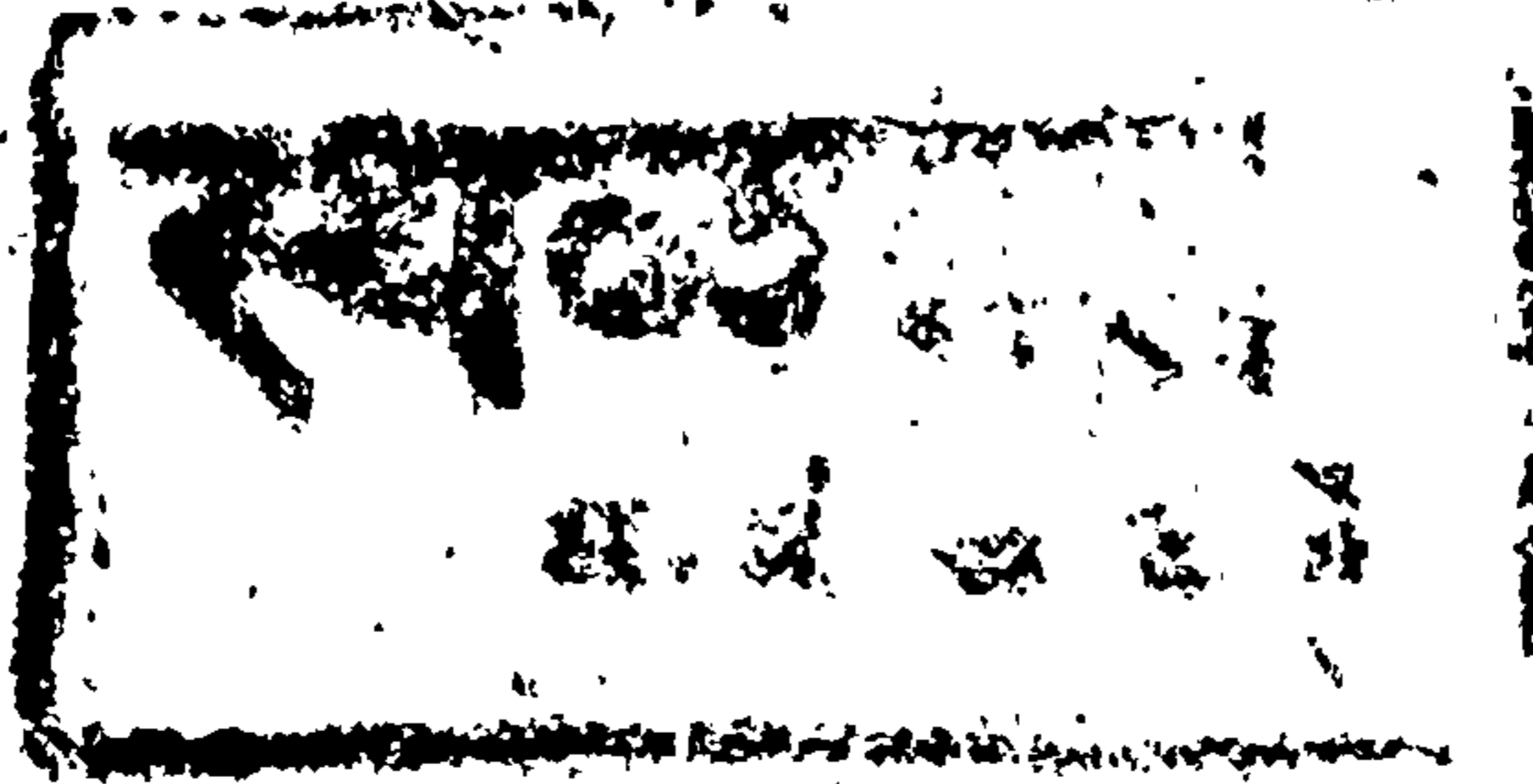
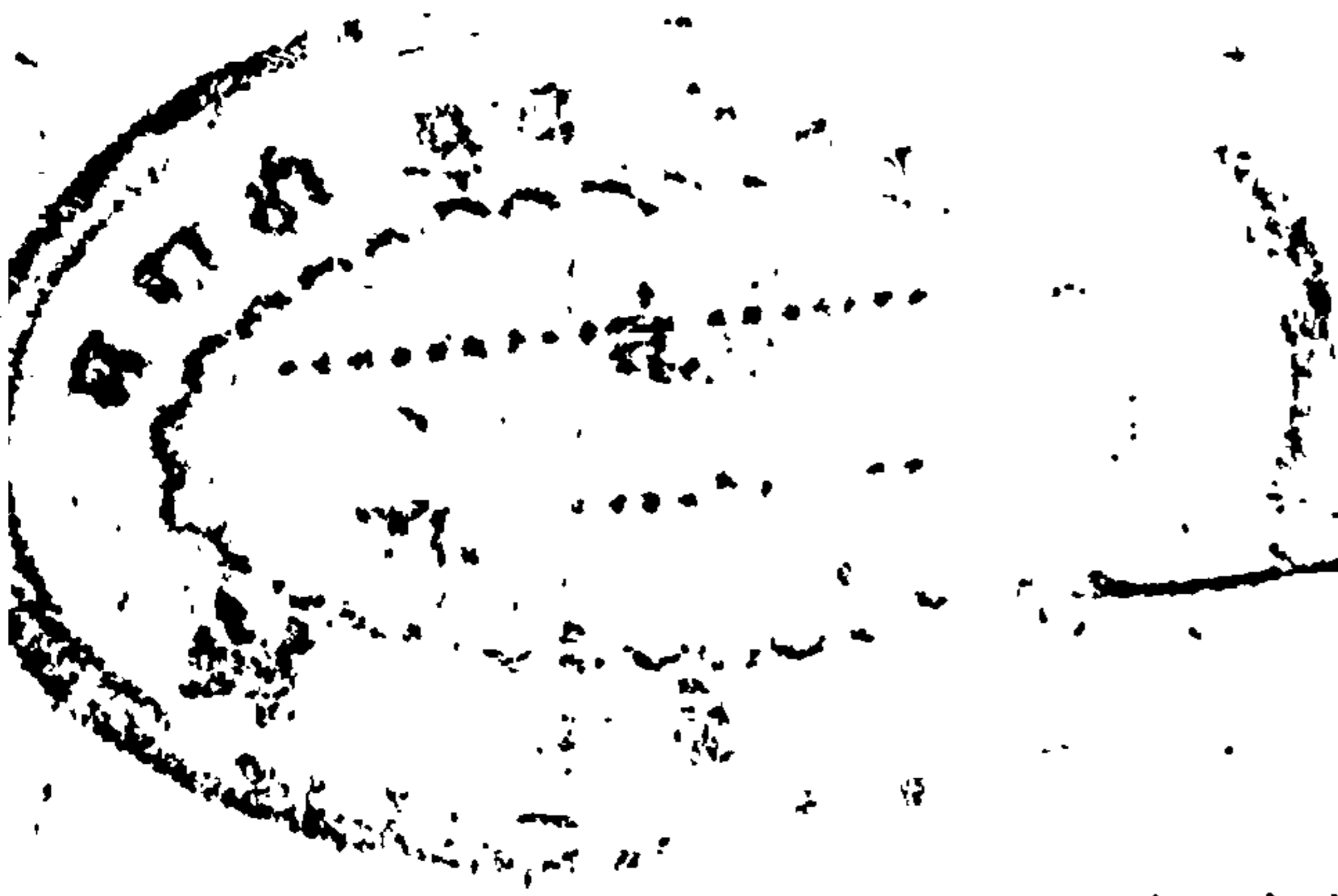
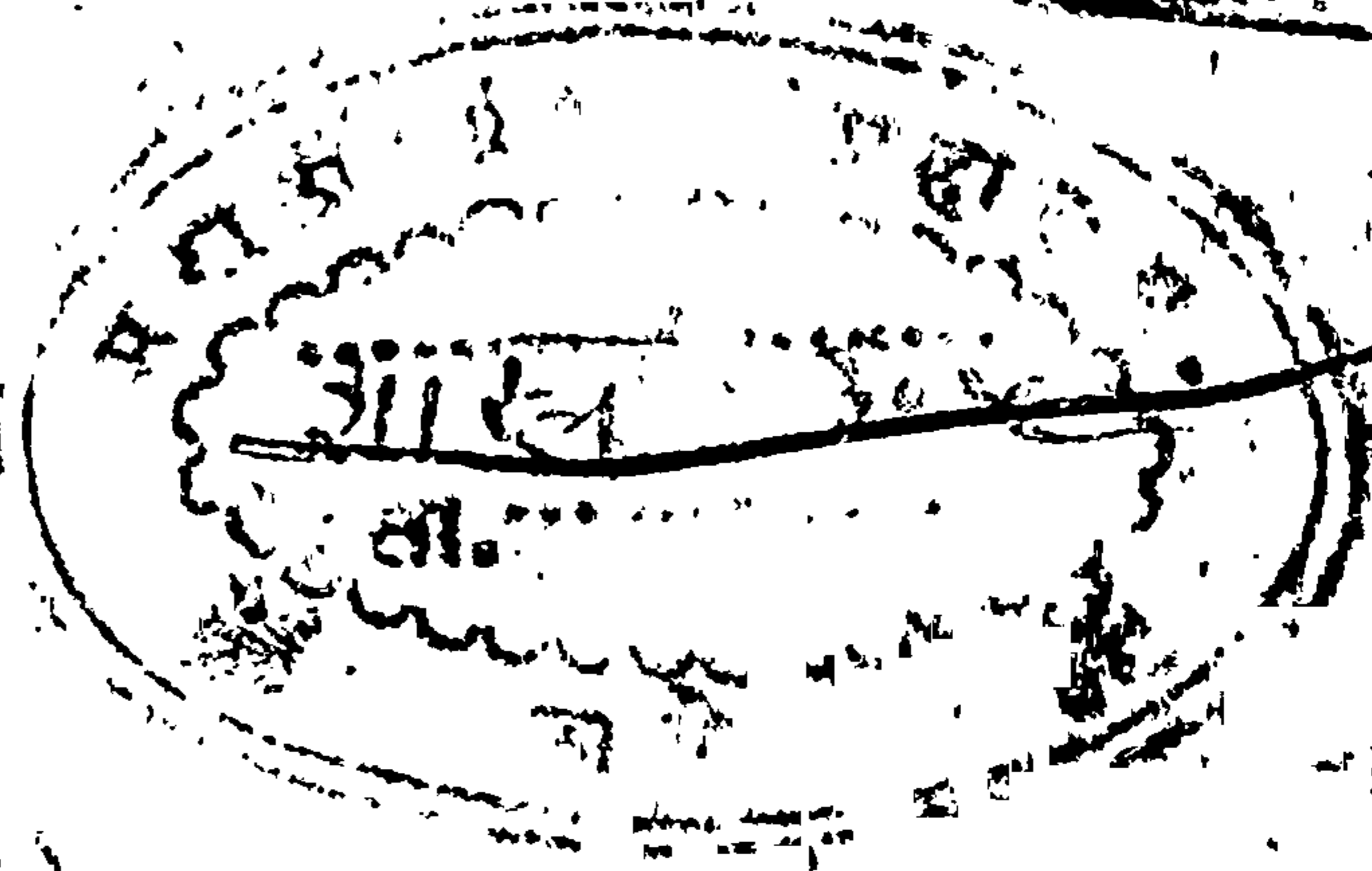
REFBK-0001709

पत्ता:—

शिव पेठ, पुणे शहर.

व सुब्रह्मपुण्यातल्या सर्व ठळक बुकसेलरांचे दुकाने

72 900 24

मराठी-बंगाली शिक्षक

अथवा

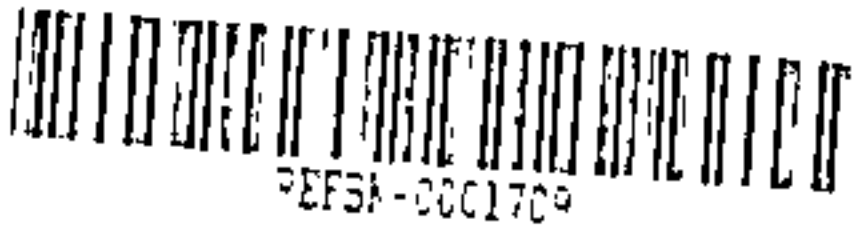
मराठीच्या द्वारे बंगाली भाषा
शिकण्याचे साधन.

लेखक

लेखक

वासुदेव गोविंद आपटे, बी. ए.

संपादक "आनंद"—इंदूर.

REFBK-0001709

REFBK-0001709

सन १९१९.

१७०९

किंमत १। रुपया.

प्रस्तावना.

सन १८९२ साली नागपुरास कॉलेजांत शिकत असतांना बी. ए. परीक्षेसाठी नेमिलेल्या संस्कृत पुस्तकांतून बंगाली भाषेत दिलेल्या पाद-टीपांचा उपयोग त्या भाषेचें ज्ञान नसल्यामुळें मला करून घेतां येईना. तो करून घेतां यावा म्हणून मला बंगाली शिकण्याची इच्छा झाली. पण बंगाली अक्षरांचा परिचय करून देण्याइतकें सुद्धां साह्य मला कोणाकडून त्या वेळीं मिळण्यासारखें नव्हतें. त्यामुळें अगदीं 'श्रीगणेशा' पासून स्वतःच्या प्रयत्नानें मी ती भाषा शिकलों, व आज मला जें थोडें-बहुत बंगाली भाषेचें ज्ञान झालें आहे, तें केवळ दीर्घ प्रयत्न, दृढ निश्चय, आणि सतत वाचन यांचें फल आहे. मी अगोदर बंगाली वाचायला व समजायला लागलों व मागाहून कित्येक वर्षांनीं बंगाली भाषेचें व्याकरण पाहिलें. अशा रीतीनें बंगाली भाषेचें ज्ञान करून घेण्यास मला फार प्रयास पडून दीर्घ काळ लागला. पण बंगाली शिकूं इच्छिणाऱ्या इतर मराठी वाचकांना तरी ती भाषा सुलभ रीतीनें शिकतां यावी, एतदर्थ हा अल्प प्रयत्न मी करित आहे. माझी समजूत अशी आहे कीं, आम्हां महाराष्ट्रीयाना अतिशय स्वल्प श्रमानें उत्तर हिंदुस्थानांतल्या ठळक ठळक भाषा-म्हणजे हिंदी, बंगाली, गुजराथी, उडदू-वगैरे शिकतां येतील, व त्या त्या भाषांच्या वाङ्मयाशीं व लोकांशीं उत्तम प्रकारें व्यवहार करतां येईल. अशा व्यवहारापासून राष्ट्रैक्याच्या दृष्टीनें पुष्कळच फायदा आहे, तसा व्यवहाराच्या दृष्टीनेंही तो आहे. केवळ वाङ्मयाच्या व मनोरंजनाच्या दृष्टीनें पाहिलें, तरी बंगालीसारख्या संपन्न वाङ्मयाशीं आणि बंगाली लोकांसारख्या बुद्धिमान्, व्यासंगी आणि विद्योत्साही लोकांशीं संघट्टन ठेवण्यापासून आम्हां महाराष्ट्रीयाना पुष्कळच फायदा होईल.

नवीन भाषा शिकतांना त्या भाषेच्या व्याकरणाचें अवडंबर एकदम घातलें असतां शिकणारे विचकतात व आरंभलेला प्रयत्न सोडून देतात. म्हणून प्रारंभी जरूरीपुरताच व्याकरणाचा वगैरे भाग या पुस्तकांत दिला आहे.

बंगाली टाइपांच्या अडचणीमुळे अक्षरओळख करून देण्यासाठी ' सरल वर्णपारिचय ' या बंगालीतल्या प्रथम पुस्तकाच्या प्रती मुद्दाम कलकत्याहून आणवून त्या या पुस्तकाबरोबर दिल्या जात आहेत. त्यावरून अक्षरओळख करून घेतां येईल. या पुस्तकाची ' किह्ती ' प्रस्तुत पुस्तकाचे प्रारंभी दिली आहे. तिच्या साहाय्याने अक्षरओळख करून घेतांना बिलकुल त्रास पडणार नाही.

या पुस्तकाच्या पहिल्या आवृत्तीतलें बरेचसे दोष या दुसऱ्या आवृत्तीचे वेळीं काढून टाकण्यांत आले असून पुस्तकाची उपयुक्तता वाढविणारा पुष्कळ भाग नवीन घातला आहे. पुस्तकाच्या पहिल्या आवृत्तीवरून पुष्कळ लोक बंगाली शिकले. या सुलभ आवृत्तीच्या साहाय्याने बंगाली शिकणारांची संख्या आणखी अधिक वाढेल अशी मला उमेद आहे.

आनंदकार्यालय पुणे, } वासुदेव गोविंद आपटे.
ता. ३० जानेवारी १९१९.

अनुक्रमणिका.

		पृष्ठ.
सरळ वर्णपरिचय (बंगाली लिपींत छापलेलें पुस्तक)		
सरळ वर्णपरिचय या पुस्तकाची किल्ली		१
पुस्तकाचा उपयोग करण्याची रीत		१४
भाग १—अक्षरओळख		
”	प्रकरण १ सामान्य माहिती	१
”	” कित्येक अव्यये	६
”	” ३ नामें	८
”	” १” सर्वनामें व विशेषणें	१०
”	” ४ क्रियापदें	१६
”	” ५ अव्यये	२१
”	” ६ वाक्यरचना	२२
”	” ७ संक्षिप्त किंवा विकृत शब्द	२३
”	” ८ बंगाली भाषेचे संप्रदाय	२५
”	” ९ बंगाली ह्यणी	२८
”	” १० भाषान्तराचे नमुने	३३
भाग २— उतारे		३८
भाग ३— बंगाली—मराठी कोश.		१ ते ५३
परिशिष्ट		
कांहीं वाचनीय पुस्तके.		

সরল বর্ণপরিচয় ।

শ্রীজ্ঞানেন্দ্রনাথ হালদার প্রণীত ।

সংশোধিত সংস্করণ,—তৃতীয়বার মুদ্রিত ।

বেথুন কলেজের সংস্কৃতাপ্যাপক, সংস্কৃত কলেজের ভূতপূৰ্ব্ব ব্যাকরণাপ্যাপক,

এবং কলিকাতা বিশ্ববিদ্যালয়ের পরীক্ষক,

শ্রীকুমুদবান্ধব চট্টোপাধ্যায়, এম, এ, (বিদ্যারত্ন)

কর্তৃক সংশোধিত ।

PUBLISHED BY

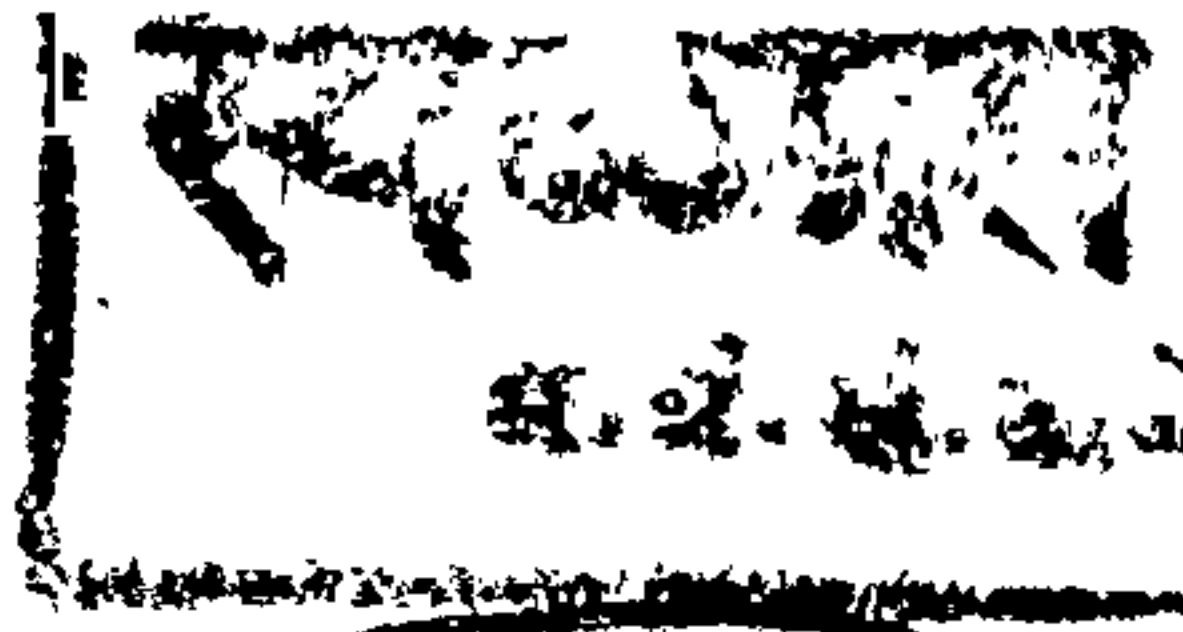
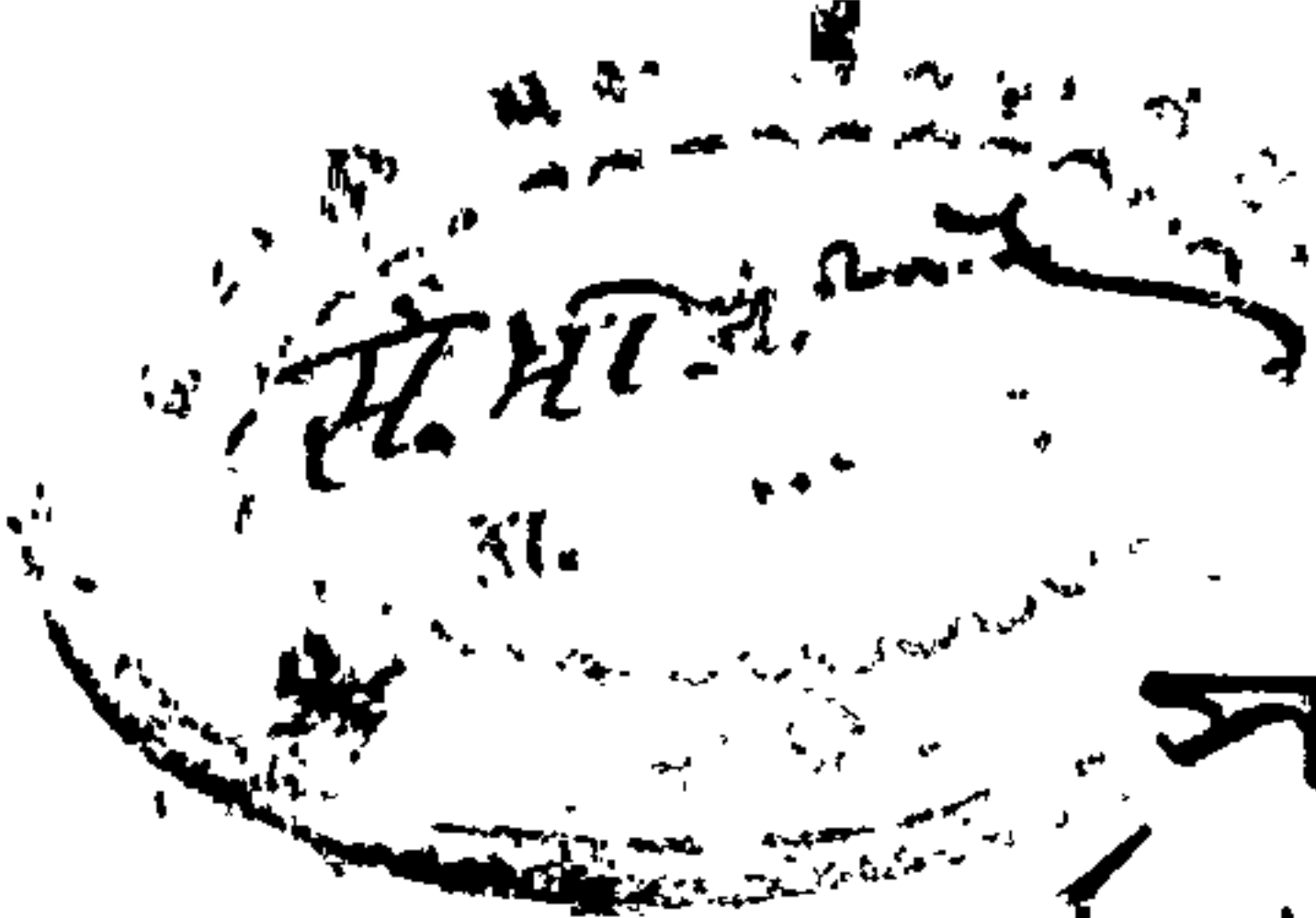
G. N. HALDAR, 63, College Street,

CALCUTTA.

ডিসেম্বর ১৯১৮ ।

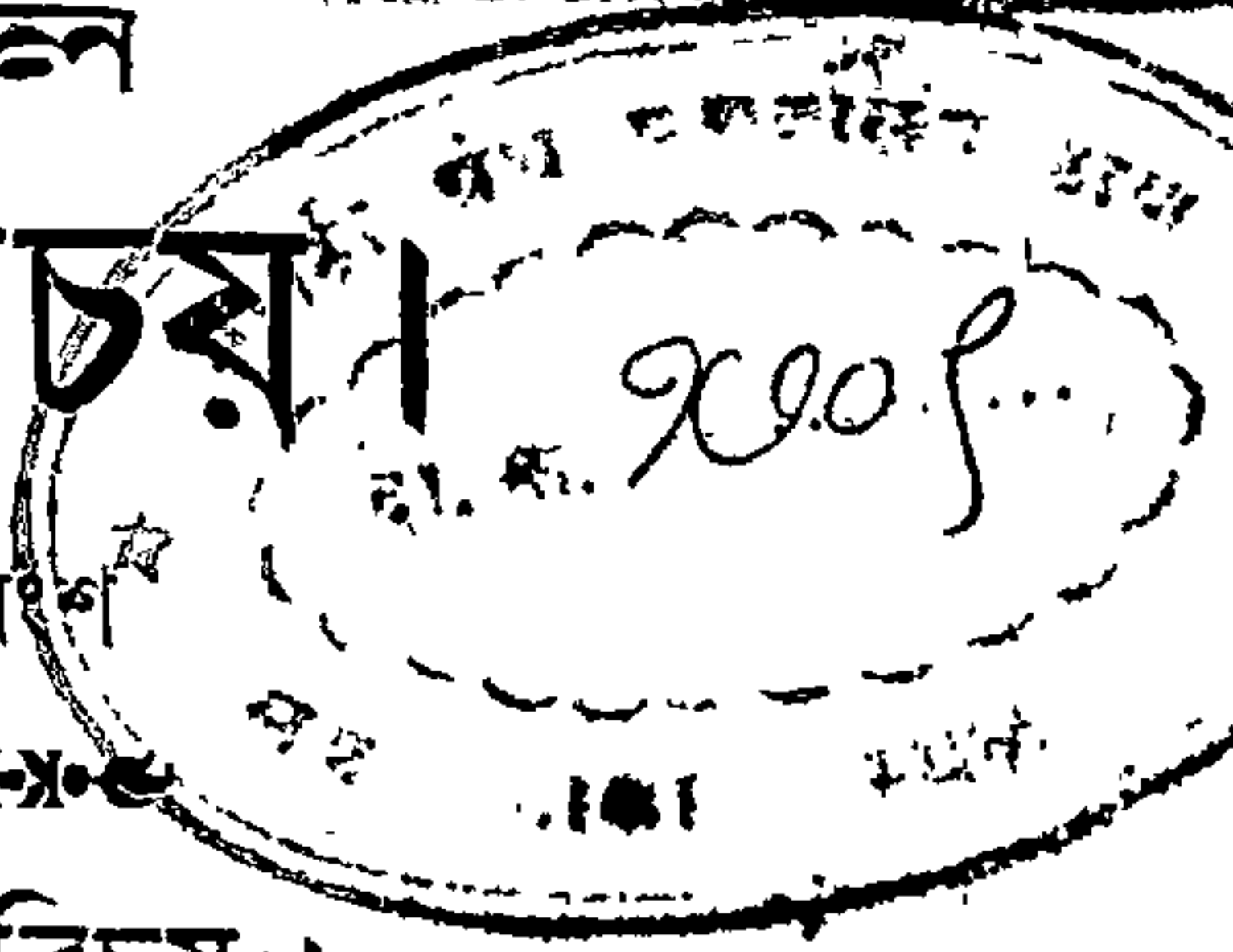
রেখাপাত শিক্ষা ।

সরল

বর্ণপরিচয়।

প্রথম অংশ

স্বরবর্ণ পরিচয়।

অ
আ
ই
ঐ

আ
আ
ই
ঐ

অ
আ
ই
ঐ

অ
আ
ই
ঐ

স্বরবর্ণের পরীক্ষা।

অ
আ

অ
আ

এ
ঐ

অ
আ

এ
ঐ

অ

আ

ব্যঞ্জনবর্ণ পরিচয় ।

ক	খ	গ	ঘ	ঙ
চ	ছ	জ	ঝ	ঞ
ট	ঠ	ড	ঢ	ণ
ত(ৎ)থ		দ	ধ	ন
প	ফ	ব	ভ	ম
য	র	ল	ল	শ
ষ	স	হ	ড়	ত
ষ	ং	০০	৩	

ব্যঞ্জনবর্ণের পরীক্ষা ।

ব	র	ক	খ	ঘ
ষ	জ	ষ	য	ষ
ফ	ম	স	ং	হ
ঠ	চ	ত	ত	ত
শ	প	ল	ল	ল
ঞ	দ	গ	ব	ন
ড	ড	ব	ডে	ত
ত	ং	ং	ং	ং

স্বর ও ব্যঞ্জনবর্ণের সংযোগ ।

বর্ণযোজনা ।

ক্ + অ = ক খ্ + অ = খ ।

অপ	আম	আন	ইট	উঠ	এই
ঈশ	কই	খই	চল	জল	ঝড়
দই	ধর	ফল	বড়	বই	মন
অধর	অলস	আপন	গগন	নয়ন	
বসন	লবণ	শরৎ	সকল	হরণ	
জলচর	নটবর	শশধর	অনটন		

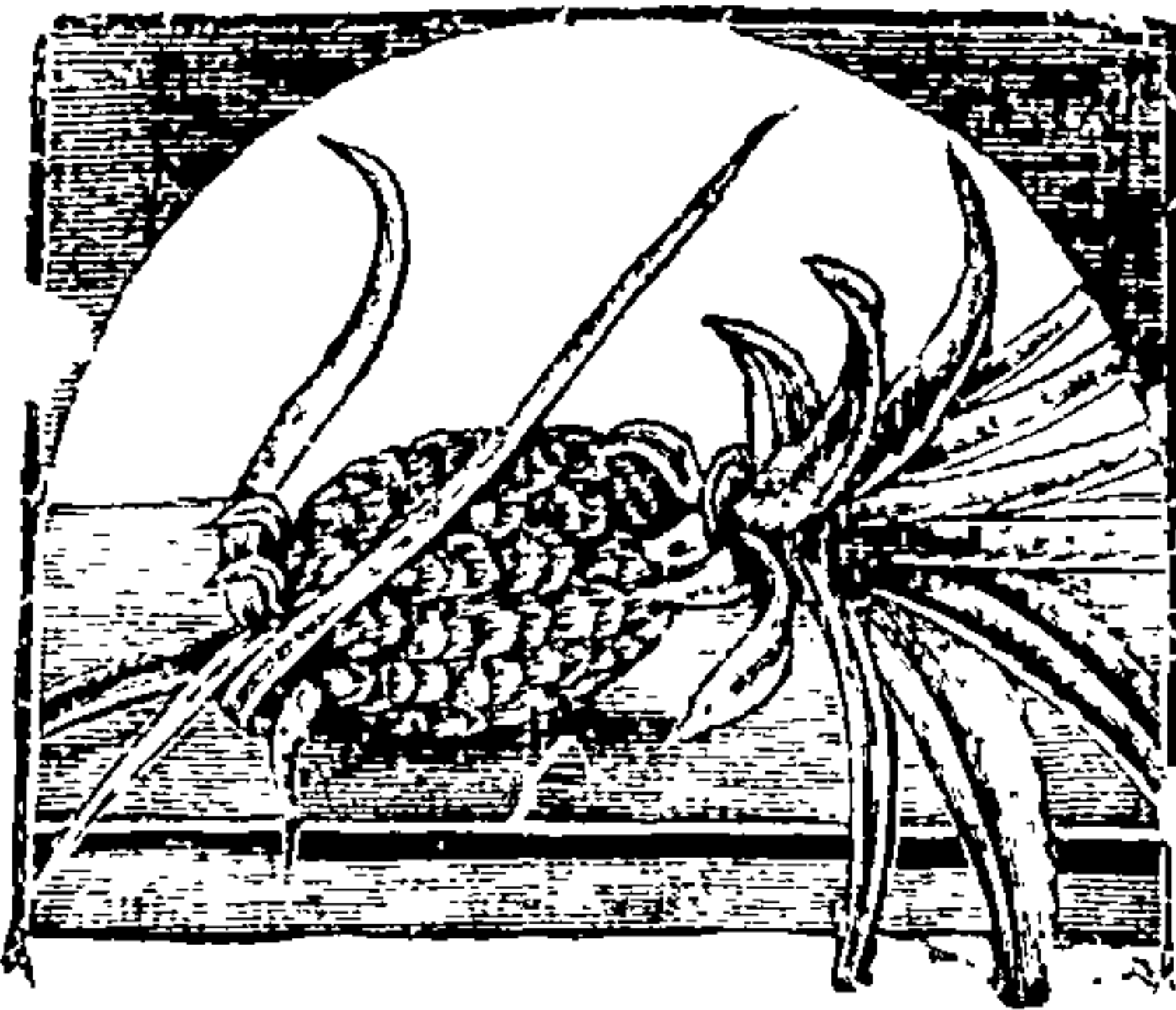
বই পড় । বই কই ।
এই বই পড় । অধর
বই ধর । হলধর আম
কই । গগন বড় বড়
আম আন । শরৎ
লবণ আন । শশধর
ফল আর জল ধর ।

ঝড় বয় । বড় ভয় হয় । নটবর আপন বসন পর ।

আকার যোগ ।

আ=া, ক্+আ=কা, খ্+আ=খা ।

কাক	গান	ঘাস	ডাব	ভাল	হাত
কলা	গলা	ঘড়া	ছড়া	জবা	লতা
আতা	দাদা	ছাতা	জামা	পাকা	পাতা
যাতনা	ভাবনা	বাসনা	বাতাসা		
উপবাস	পরবাস	উপহাস	আনারস		

পাকা আনারস ।
দাদা আম, জাম আর
একটা আনারস আন ।
বাবা ডাব আর বাতাসা
দাও । তারক দশখানা
বড় বড় বাতাসা আন ।

রাখাল এক ঘড়া জল আন । আমার বড় যাতনা হয় ।

ইকার যোগ ।

ই=ি, ক+ই=কি, গ্+ই=গি ।

কবি	কড়ি	ছবি	মনি	শনি
কিল	ডিম	গিরি	চিনি	দিদি

কঠিন হরিণ দিবস অতিথি গিরিশ
কালিদাস গণপতি হিমালয় হারানিধি

দিদি এখানি কি বই। ছবির বই। ওটা কাহার
হরিণ? আমার গিরিশ দাদার। হরিণ লতা পাতা ও ঘাস
খায়। আমি হরিণ ধরিব। সরলা ঘাস আর পাতা আন।

ঙ্কার যোগ।

ঙ্ = ঙ্গী, ক্ + ঙ্ = কৌ ; গ্ + ঙ্ = গৌ ।

কৌট গৌত জৌব দৌপ পৌত শৌত
কাশী গাড়ী নাড়ী পিসী মাসী শশী

হীরক নলিনী মহিষী যামিনী মালতী
পীতবাস জগদীশ ধরণীধর দীপদান

এই হীরক হার
কাহার ? আগার মাসী
মাতার । ধরণীধর গীত
গাও । আজ বড়
শীত । শীতল জল
খাইব না । মালতী
মাসী এক ঘটা গরম

জল দাও । শশী, গাড়ী চড়িয়া পিসীর বাড়ী যাও ।

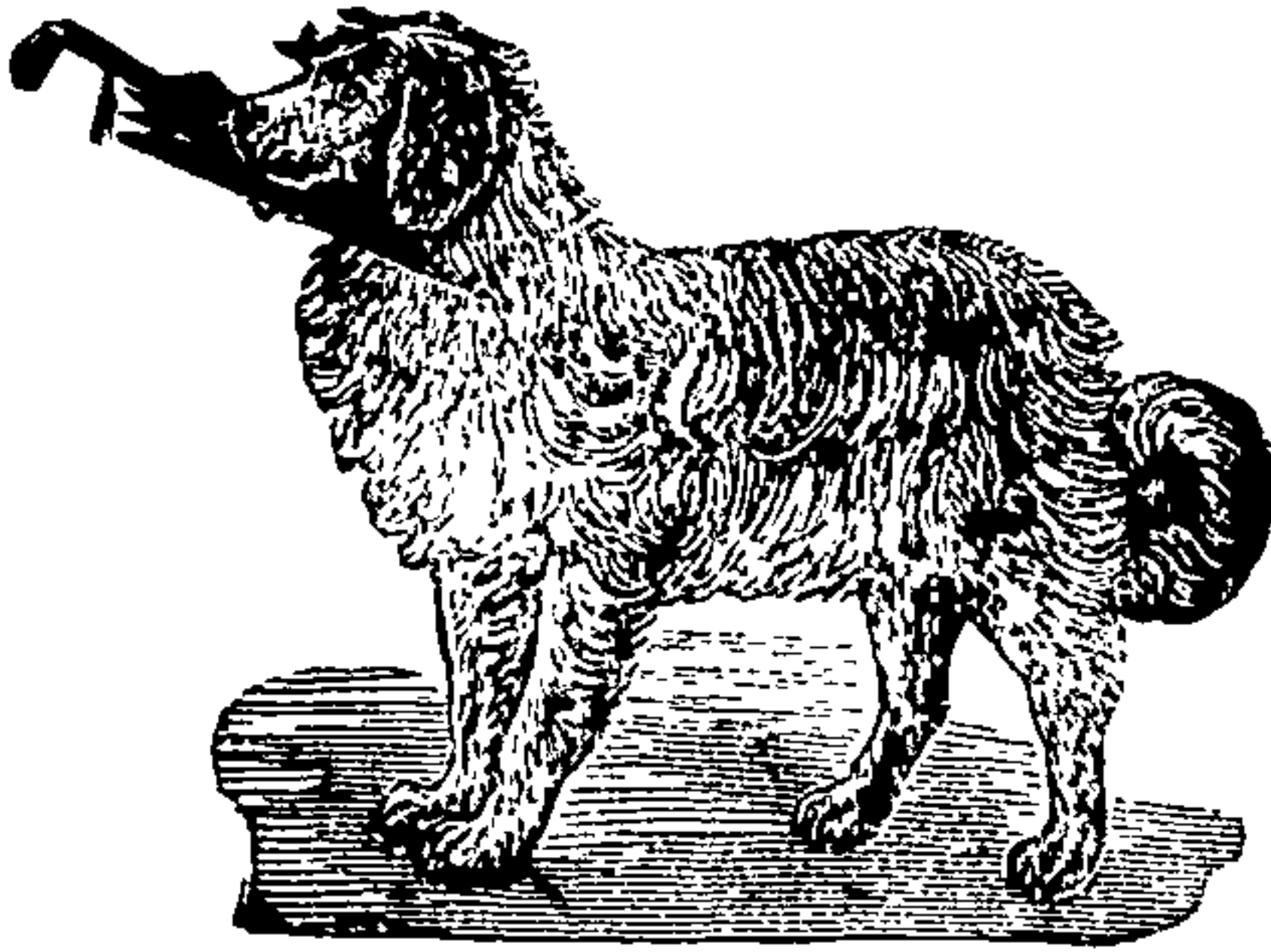
উকার যোগ ।

উ = ু, ক্ + উ = কু ; গ্ + উ = গু ;
ব্ + উ = বু ; শ্ + উ = শু ; হ্ + উ = হু ।

কুল গুড় চুল দুধ ফুল ভুল
পশু মধু যদু চারু শিশু সাগু

আগুন কুমুম কুকুর বকুল

লঘুপাক মধুময় সুধাকর সাদাচুল

কুকুর আর গরু
পশু । আমার কুকুর
ভাত খায় । চ রুর
গ রু ঘাস খায় ।
আশুর কুকুর ছাতা
বয় । শিশুরা দুধ

খায় । আমি গরুর দুধ খাই না । কুমুদ তুমি বকুল
ফুল আন । আজ বড় কুয়াসা করিল । গুড় টক নয় ।
মধুও টক নয় । কুল টক । সব কুল টক নয় । আমি গুড়
খাই না । যত্ন মধু খায় না । রাজকুমারীর ছবিখানি কই ?

উকার যোগ ।

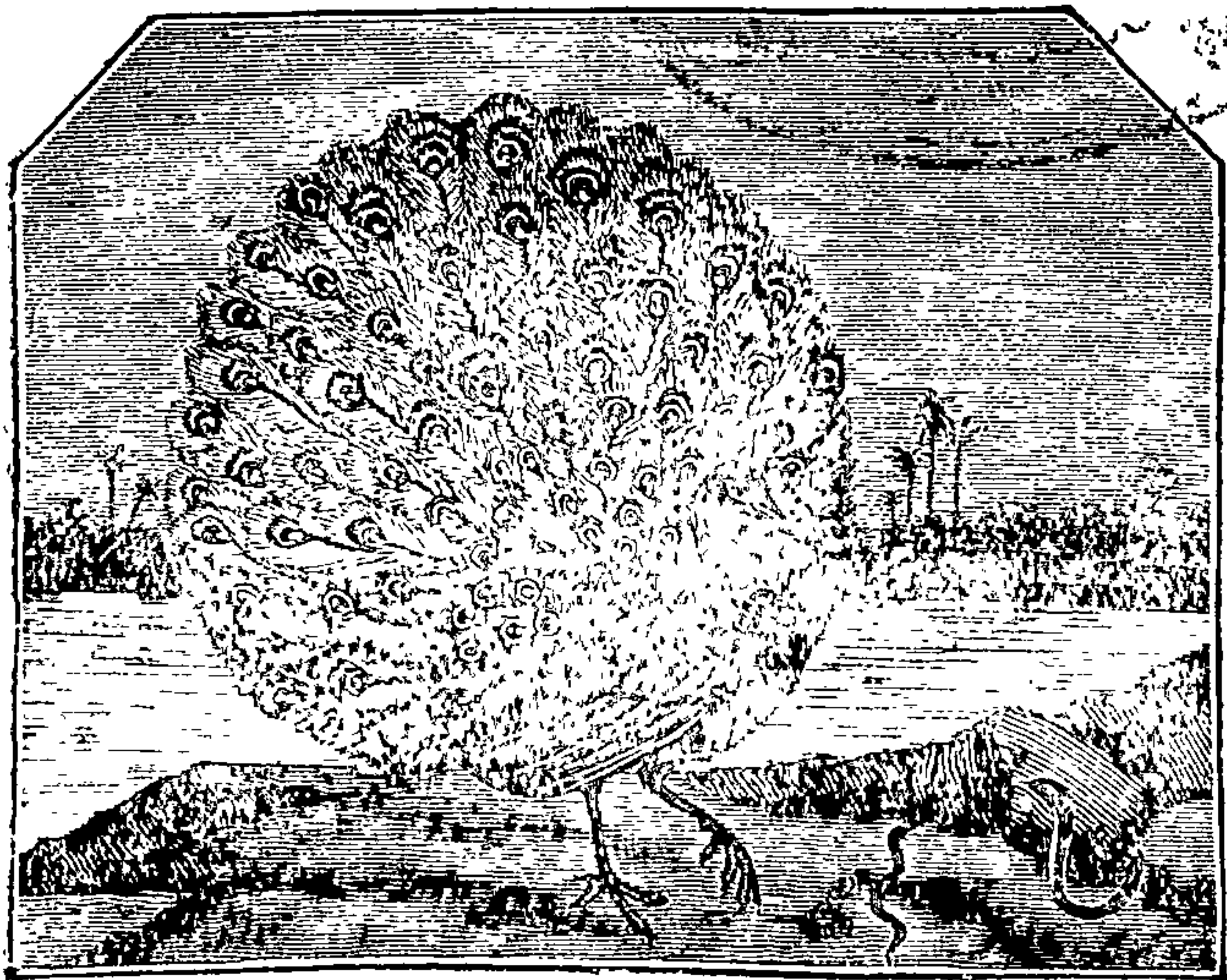
উ = ্, ক্ + উ = কু; ধ্ + উ = ধু; র্ + উ = রু

কুট রুট চুণ চুড়া পূজা ভূমি ধূলি

শূল রূপ ধূম কূলা সূতা ভূরি ভূষি

কুজন নূতন ময়ূর ভূষণ শূকর

নদীকূল চুড়ামণি তুরিরব ভূমিপতি

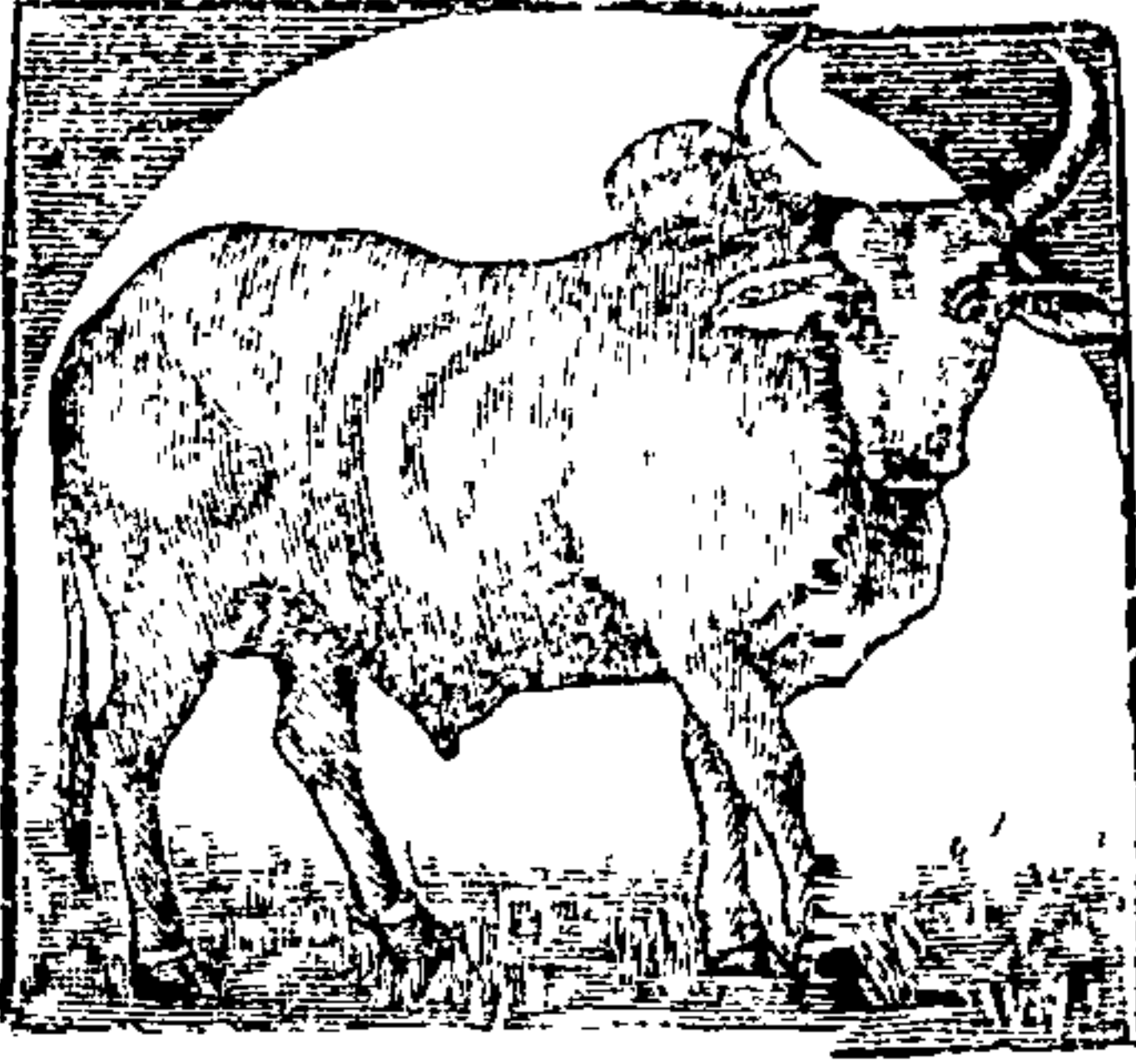
অনুকূল, তুমি কি বই পড় ? আমি নূতন পাঠ
পড়ি । এই ময়ূরটী কাহার ? আমার ময়ূরটী ঠিক এই
রকম । শূকর কচু আর ওল খায়, ময়ূর তাহা খায় না ।
পূজার সময় আমি একখানি নূতন কাপড় পাইয়াছি ।

ঋকার যোগ ।

ঋ = ॠ, ক্ + ঋ = ক্ৰ, গ্ + ঋ = গ্ৰ; হ্ + ঋ = হ্র;

ক্ৰশ গ্ৰহ যত ত্ৰণ দ্ৰুত ধ্রুত নৃপ
ষষ যুগ যুত হ্রত কৃপা যুগা তৃষা

কৃষক শৃগাল যুগাল মসৃণ
সরীসৃপ কৃতদার গৃহযুগ তৃণজীবী

বৃষ তৃণ খায় । শৃগাল
তৃণ খায় না । এই মৃগটি
কাহার ? এটি অমৃত
দাদার হরিণ । হৃদয়নাথ
তুমি মৃগ ধর । তৃণগুলি
মৃগটিকে দাও ।

একার যোগ ।

এ = ে, ক্ + এ = কে ; খ্ + এ = খে ।

কেশ দেশ বেদ ভেক লেপ শেষ
খেলা বেলা ভেলা মেলা সেনা সেবা

অনেক অশেষ আদেশ কেশব গেলাস
দেবালয় মহাদেব মহাদেবী বেলফুল
পরিবেদনা কেশবলাল দেবসেনাপতি

দেখ কেশব পাখীর ছানা-
গুলি কেমন মুখ তুলিয়া
খাবার চাহিতেছে । উহা-
দিগের মাতা আসিয়া এখনই
উহাদিগকে খাবার দিবে ।
চল আমরা! বেলগাছের তলায়
গিয়া উহাদিগকে দেখি ।

আর বেলা নাই, আকাশে মেঘ উঠিয়াছে ; এখনই জল
হইবে । আর এখানে থাকা উচিত নয় ।

ঐকার যোগ ।

ঐ = ঐ, খ্ + ঐ = খৈ ; দ্ + ঐ = দৈ ।

জৈন তৈল দৈব বৈধ নৈশ
শৈব হৈম পৈঠা পৈতা বৈরী
ভৈরব শৈশব কৈলাস বৈশাখ নৈষধ
দৈববাণী হৈমবতী শৈলশায়ী শৈবলিনী
বৈশাখমাস শৈবালদাম ভৈরবকায়

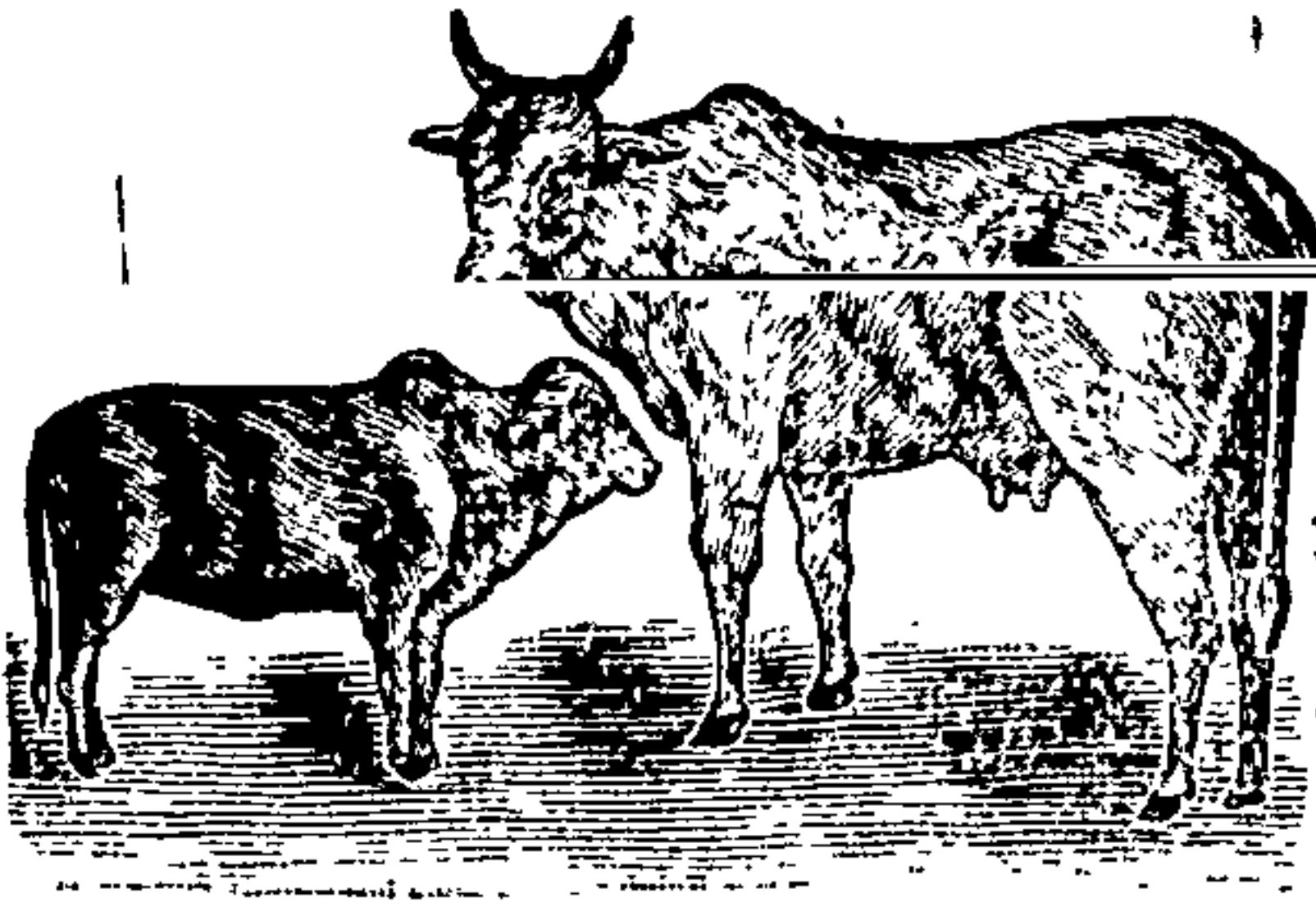

কৈলাস দৈ আনিতেছে । আগি দৈ দিয়া ভাত
খাইব । হৈমবতী দৈ দিয়া খৈ খাও । বৈশাখ মাসে পাকা
আম পাওয়া যায় । শৈবলিনী তৈল আর ঘৃত আন ।

ওকার যোগ।

ও = ও, র্ + ও = রো ; শ্ + ও = শো।

ভোগ মোম রোগ লোভ শোক সোম
ছোলা দোলা শোভা শোলা লোভী যোগী
গোলক গোপাল রোহিত অবোধ
ভোলানাথ যোগাসন সরোজিনী পরিতোষ
লোহিতবরণ অমনোযোগী অবোধবালক

গোপাল গাভী দোহন
করিবে। ভোলানাথ বাঁচি
করিয়া গরুর দুধ খাইবে।
সরোজিনী মোহনভোগ
খাও। অবোধ বালকেরা
সারাদিন পথে পথে খেলা
করিয়া বেড়ায়। সুবোধ লেখা পড়ায় বড়ই অমনোযোগী।

ঔকার যোগ।

ঔ = ঔ, গ্ + ঔ = গৌ ; ন্ + ঔ = নৌ।

গৌণ গৌর চৌর পৌর পৌষ যৌন
লৌহ সৌধ কোঁটা নৌকা গৌরী চৌকী

কৌশল সৌরভ মোচাক ভৌতিক কোতুক
পৌরজন লৌহময় পৌষমাস গোড়দেশ
কৌরবসেনা কোতুককর পৌরাণিককথা

রাখাল নৌকা হইতে পড়িয়া গিয়াছে । ঐ দেখ মাঝী ,
তাহাকে নৌকায় তুলিতেছে । পৌষমাসে বড় শীত হয় ।
গৌরী দাদা একটা লেপ তৈয়ার কর । ফুলের সৌরভে
মাতিয়া মোমাছির। ফুলের চারিদিকে উড়িতেছে ।

অনুস্মার যোগ ।

ক্ + অ + ং = কুং ; ব্ + ই + ং = বিং ।

অংশ অহং কংশ বরং বংশ হংস
মাংস বিংশ সিংহ কিংবা হিংসা চিংড়ি
দংশন সংবাদ সংসার যীমাংসা সুধাংশু
হংসগণ কংসরাজ সিংহশিশু চিংড়িঘাটা

বংশীবাদক সুধাংশুভূষণ সংসারমাতা

হংসগণ জলে ভাসিতে পারে । সিংহ তাহা পারে না । সিংহ মাংস খায় । সুধাংশু তুমি সিংহ দেখিয়াছ ?

বিসর্গ যোগ ।

দৃ + অ + ঃ = দঃ ; নৃ + ই + ঃ = নিঃ ।

দুঃখ দুঃখী নমঃ পুনঃ সরঃ

দুঃসহ দুঃখিত দুঃশীল নিঃশেষ

পুনঃপুনঃ বিনিঃসৃত অধঃপতন পুরঃসর

দুঃশীল বালকের সহিত কথা বলিও না । আপাততঃ তুমি এইখানে বইস । অতঃপর আমি কলিকাতায় যাইব ।

চন্দ্রবিন্দু যোগ ।

ছ + অ + ' = চাঁ ; ব্ + আ + ' = বাঁ ।

চাঁদ দাঁত পাঁচ ফাঁদ বাঁশ হাঁস
 কাঁচা খাঁচা চাঁপা ফাঁপা শাঁখা বাঁশী ঢেঁকী
 আঁধার কাঁটাল সাঁতার শাঁখারি
 আঁধাররাত পাকাকাঁটাল সাঁতারদাও
 চাঁপাদিদি বাঁশীবাজে শাঁখারিহাসে

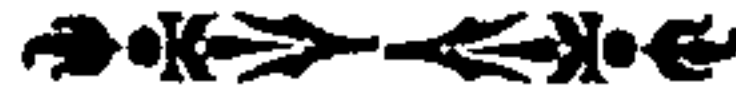
দেখ, চাঁপাদিদি আকাশে চাঁদ উঠিয়াছে । কেমন
 চাঁদের আলো আসিতেছে । এখন আর আঁধার নাই ।
 তোমার খোকা কাঁদিতেছে । আমি বাঁশী বাজাই ।
 খোকার দাঁত নাই । আমার দাঁত বেশ সাদা । আমি
 সাঁতার দিতে পারি ।

প্রভাত বর্ণন ।

পাখী সব করে রব, রাতি পোহাইল ।
 কাননে কুসুমকলি, সকলি ফুটিল ॥
 রাখাল গরুর পাল, লয়ে যায় মাঠে ।
 শিশুগণ দেয় মন, নিজ নিজ পাঠে ॥
 ফুটিল মালতী ফুল, সৌরভ ছুটিল ।
 পরিমল লোভে অলি, আসিয়া জুটিল ॥
 গগনে উঠিল রবি, লোহিত বরণ ।
 আশোক পাইয়া লোক, পুলকিত মন ॥
 শীতল বাতাস বয়, জুড়ায় শরীর ।
 পাতায় পাতায় পড়ে, নিশির শিশির ॥
 উঠ শিশু, মুখ ধোও, পর নিজ বেশ ।
 আপন পাঠেতে মন করহ নিবেশ ॥

দ্বিতীয় অংশ।

ব্যঞ্জন বর্ণের সহিত ব্যঞ্জন বর্ণের যোগ।

য-ফলা। য = য়। ক্ + য = ক্য; শ্ + য = শ্য;

হ্ + য = হ্য; শ্ + য + আ = শ্যা।

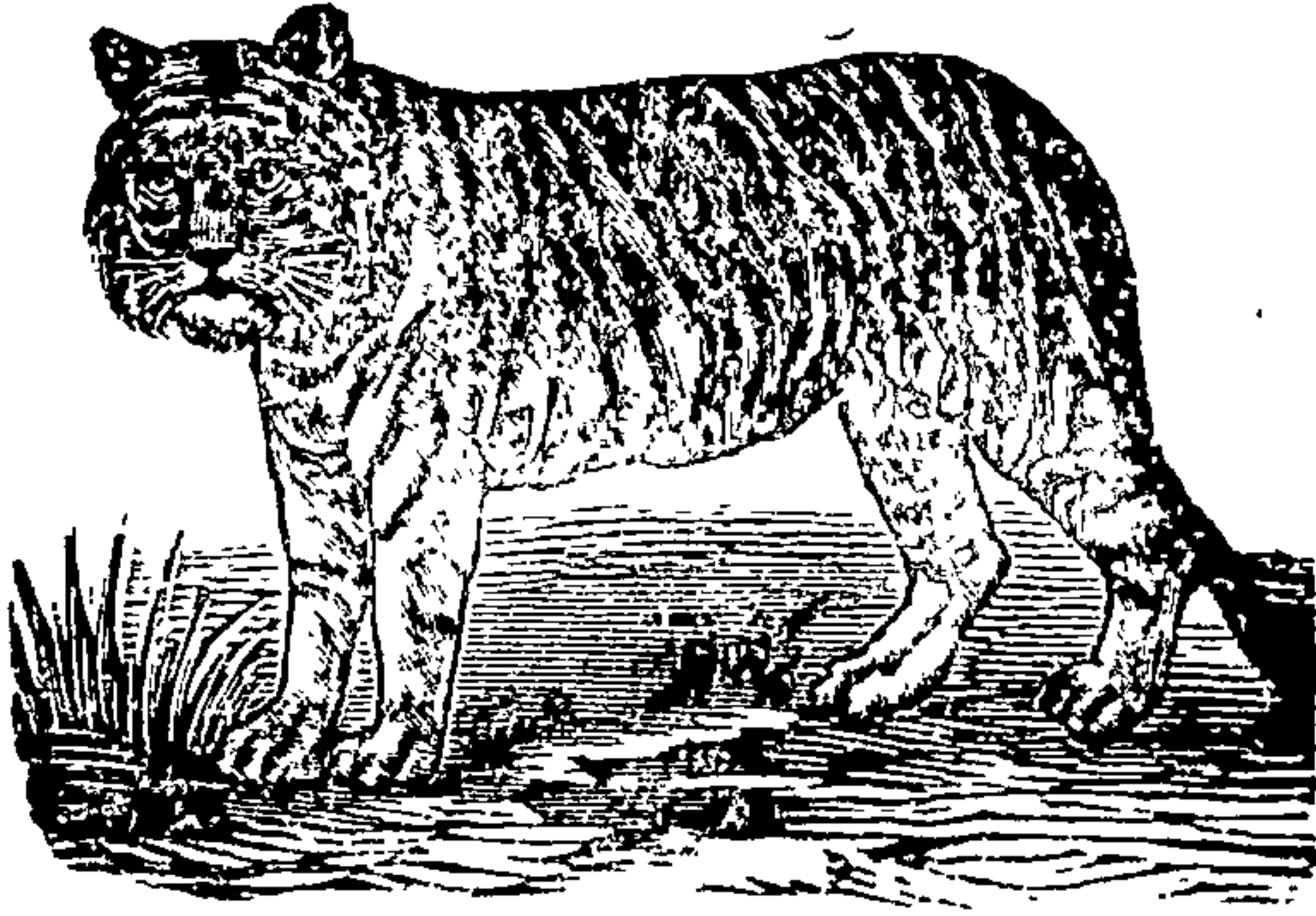
সখ্য	পণ্য	বাক্য	ভাগ্য	পুণ্য	শিষ্য
অভ্যাস	আরোগ্য	সাহায্য	শ্যামল	বৈরাগ্য	
মিথ্যাবাদী		সৌভাগ্যবতী		পুণ্যবতী	রাণী

যে সত্য কথা বলে, তাহাকে সত্যবাদী বলে। যে মিথ্যা কথা বলে, তাহাকে মিথ্যাবাদী বলে। মিথ্যাবাদীকে সকলে ঘৃণা করে। তুমি কখনও মিথ্যাকথা বলিও না। মাতাপিতা ও গুরুজনদিগের অবাধ্য হইও না। কাহাকেও কুবাক্য বলিও না। মন দিয়া বিদ্যা অভ্যাস করিবে।

র-ফলা। র = ৱ। ক্ + র = ক্র;

ঘ্ + র = ঘ্র; ভ্ + র = ভ্র।

ক্রয়	অগ্র	বজ্র	মিত্র	নিদ্রা	বিপ্র	অভ্র
সত্রাট	বিশ্রাম	শ্রবণ	শ্রাবণ	হরিদ্রা		
বজ্রাঘাত		প্রতাপসিংহ		হরিদ্রাবসন		

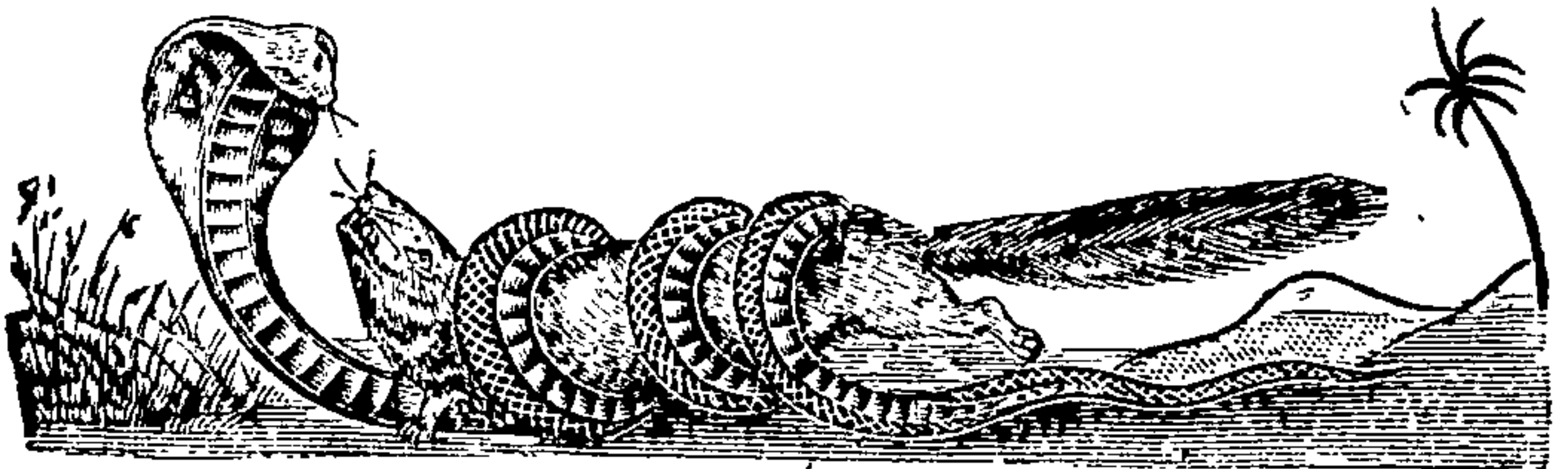

ব্যাস্ত্র ভয়ানক হিংস্র পশু । ইহারা কখনও পোষ
 মানে না । সুর্যোগ পাইলে প্রতিপালকেরও প্রাণ নষ্ট
 করে । ইহারা মনুষ্যের রক্ত খাইতে বড় ভালবাসে ।
 ব্যাস্ত্রেরা যেমন বলবান তেমনি ভীকু ।

রেফ-র । র + ক্ = ক্ক ; র + খ্ = র্খ ;

র + গ্ + আ = র্গা ।

কর্ণ	বর্ণ	চূর্ণ	মূৰ্খ	বর্ষা	দীর্ঘ	দুর্গা
আদর্শ	নির্ভীক	দুর্জয়	কপূর	পূর্ণিমা		
নির্বারিণী	দুর্ভাবনা	মণিকর্ণিকা	পূর্ণিমা	রজনী		

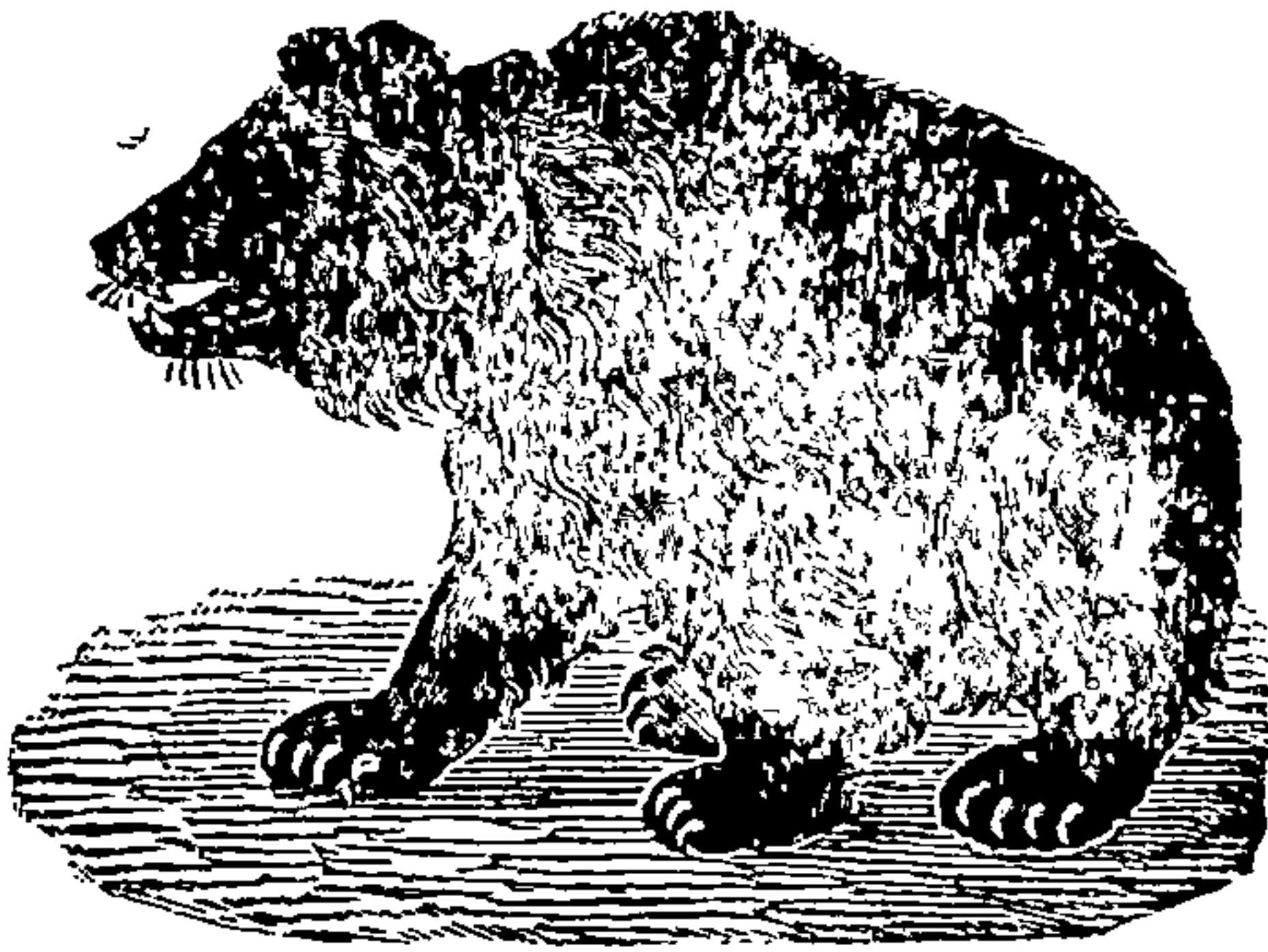

দেখ দুর্গা, একটি সর্প নেউলটিকে জোরে জড়াইয়া

ধরিয়াছে । ইহাদিগের মধ্যে কেহ কম নয় । সর্পের দাঁতে বিষ আছে এবং নেউলের দাঁতেও খুব ধার আছে । সর্প বুকে হাঁটে, নেউল চারি পায়ে চলে ।

ল-ফলা । ল = _ল । ক্ + ল = ক্ল ; গ্ + ল = গ্ল ।

শুল্ক ক্লম গ্লানি গ্লান শ্লাঘা গ্লীহা গ্লেষণ
 প্লাবন বিপ্লব অগ্লান ভল্লুক প্রফুল্ল প্রহ্লাদ
 কল্লোলিনী আহ্লাদিত জলপ্লাবন প্রহ্লাদচরিত্র

উল্লুক এক প্রকার বানর-জাতীয় পশু । ভল্লুকও পশু । ভালুককে ভাল কথায় ভল্লুক বলে । ভল্লুকেরা ফলমূল ও মৎস্য খাইয়া জীবিত থাকে । ইহারা অতিশয় বলবান । ইহারা মধু খাইতে ভালবাসে । কখনও কখনও ইহাদিগকে মৎস্য ও মাংস খাইতে দেখা যায় ।

ব-ফলা । ব = _ব ।

ক্ + ব = ক্ব ; জ্ + ব = জ্ব ; দ্ + ব + আ = দ্বা

অশ্ব পক্ব জ্বর ত্বক্ স্বর্গ স্বর্ণ দ্বার বিল্ব সাধ্বী

ঈশ্বর আশ্বিন দ্বারবান দ্বিতীয় নিশ্বাস প্রশ্বাস

সাদা ঘোড়াকে ভাল
কথায় শেত অশ্ব বলে।
আমরা সরস্বতীপূজার
ছুটিতে অশ্বারোহণে নবদ্বীপ
যাইব। নিশ্বাসপ্রশ্বাস-
দ্বারা আমরা জীবিত থাকি।

ণ-ফলা। $\text{ণ} = \text{ন্}$ ।

$\text{গ্} + \text{ণ} = \text{গ্ণ}$ । $\text{ষ্} + \text{ণ} = \text{ষণ}$ । $\text{ষ্} + \text{ণ} + \text{আ} = \text{ষণা}$

কৃষ্ণ

উষ্ণ

তৃষ্ণা

বিষ্ণু

সহিষ্ণু

বিষণ্ণ

পূর্বাঙ্ক

অপরাঙ্ক

আমার বড় তৃষ্ণা হইয়াছে। এক গ্লাস জল দাও।
বিষ্ণু তুমি কৃষ্ণকে এক গ্লাস উষ্ণ জল আনিয়া দাও।
দিনের প্রথম ভাগকে পূর্বাঙ্ক ও শেষ ভাগকে অপরাঙ্ক
বলে। তুমি এমন বিষণ্ণ ভাবে বসিয়া কেন?

ন-ফলা। $\text{ন্} = \text{ন}$ ।

$\text{গ্} + \text{ন্} = \text{গ্ন}$; $\text{ষ্} + \text{ন্} = \text{ষ্ণ}$; $\text{স্} + \text{ন্} + \text{আ} = \text{স্না}$ ।

অন্ন

ভগ্ন

প্রগ্ন

স্নান

বিগ্ন

ছিন্ন

অগ্নি

জ্বরগ্ন

কৃতগ্ন

উন্নতি

জ্যোৎস্না

মধ্যাহ্ন

রত্নহার

অবসন্ন

অন্নপূর্ণা

রত্নাকর

আগ্নেয়গিরি

বিষন্ন ঔষধ

রত্নাকর মুনি রামায়ণ রচনা করিয়াছেন। অন্নপূর্ণা দিদি, কেমন জ্যোৎস্না হইয়াছে দেখ। আগ্নেয়গিরি হইতে অগ্নি নির্গত হইতেছে। পৃথিবীর আগ্নেয়-

গিরি সকলের মধ্যে বিষুভিয়স্ আগ্নেয়গিরিই প্রধান।

ম-ফলা । ম=ন্ । গ্ + ম = গ্ম ;

ত্ + ম + আ = ত্মা । গ্ + ম + ঙ্ = গ্মী ।

যুগ্ম

গুন্ম

আত্মা

পদ্ম

গ্রীষ্ম

ভীষ্ম

সম্মান

ব্রাহ্মণ

পদ্মিনী

বল্মীক

বিস্মৃতি

অকস্মাৎ

হিরণ্ময়ী

ব্রহ্মদেশ

ছদ্মবেশ

মৃগয়পাত্র

শাল্মলীতরু

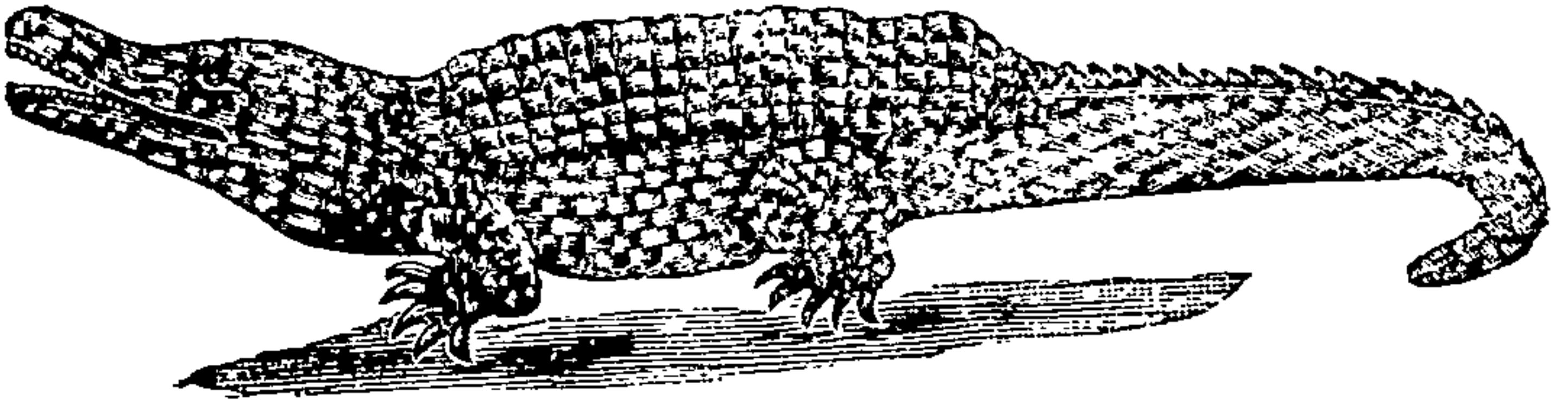
শ্মশানভস্ম

গ্রীষ্মকালে অতিশয় পিপাসা হয়। পদ্মাবতী বৃষ-কেতুর মাতা ও দাতা কর্ণের পত্নী ছিলেন। এক সময়ে ব্রহ্মপুত্র নদের জল অকস্মাৎ বৃদ্ধি পাইয়া জলপ্লাবন হইয়াছিল। রাণা ভীমসিংহের পত্নীর নাম পদ্মিনী। বীরবর ভীষ্ম শরশয্যায় প্রাণত্যাগ করিয়াছিলেন।

বিশেষ উদাহরণ ।

ব্যঞ্জনবর্ণের পূর্বে ঙ্ ঞ্ গ্ ন্ ম্ বর্ণের যোগ ।

ঙ্ + ক = ঙ্ক	অঙ্ক, শঙ্কা, সঙ্কট, অঙ্কুর, সঙ্কেত ।
ঙ্ + খ = ঙ্খ	শঙ্খ, শৃঙ্খল ।
ঙ্ + গ = ঙ্গ	গঙ্গা, জঙ্গল, লাঙ্গুল, সঙ্গীত ।
ঙ্ + ঘ = ঙ্ঘ	সঙ্ঘ, জঙ্ঘা, লঙ্ঘন, সঙ্ঘাটন ।
ঞ্ + চ = ঞ্চ	চঞ্চু, চঞ্চল, অঞ্চল ।
ঞ্ + ছ = ঞ্ছ	বাঞ্ছা, লাঞ্ছনা, বাঞ্ছিত, লাঞ্ছিত ।
ঞ্ + জ = ঞ্জ	খঞ্জ, গঞ্জনা, মঞ্জুষা, সঞ্জীবিত ।
ণ্ + ট = ণ্ট	ঘণ্টা, কণ্টক, বণ্টন, কণ্টকিত ।
ণ্ + ঠ = ণ্ঠ	কণ্ঠ, কণ্ঠা, লুণ্ঠন, কণ্ঠনালী ।
ণ্ + ড = ণ্ড	অণ্ড, কাণ্ড, চণ্ডী, চণ্ডাল, গণ্ডার, গাণ্ডীব ।
ন্ + ত = ত্ত	অন্ত, দন্ত, শান্ত, চিন্তা, বসন্ত ।
ন্ + থ = ত্ত্	কন্তা, পন্তা, মন্তন ।
ন্ + দ = ন্দ	নন্দ, আনন্দ, সিন্দূর, সন্দেহ ।
ন্ + ধ = ন্ধ	অন্ধ, গান্ধার, সৈন্ধব ।
ম্ + প = ম্প	কম্প, বাম্প, বৈশম্পায়ন ।
ম্ + ফ = ম্ফ	লম্ফ, গুম্ফ ।
ম্ + ব = ম্ব	লম্বা, কম্বল, লম্বোদর ।
ম্ + ভ = ম্ভ	রম্ভা, শম্ভু, আরম্ভ, কুম্ভ ।

কুম্ভীর এক প্রকার জলচর জন্তু । ইহারা কখনও কখনও নদীর তীরে উঠিয়া রোদ্রে বসিয়া থাকে । কুম্ভীর জলচর জন্তু ধরিয়া আহার করে । বড় বড় মৎস্যই ইহাদের প্রধান খাদ্য । স্বেযোগ পাইলে, মনুষ্যকেও ধরিয়া আহার করে । ইহারা সময়ে সময়ে তীরে উঠিয়া, গরু, বাছুর, ছাগল, ভেড়া, ধরিয়া জলে লইয়া খাইয়া ফেলে ।

ক্ + ক = ক্ক ; ক্ + ত = ক্ত ; ক্ + ষ = ক্ষ ।

দক্ষ	ভক্ত	শক্ত	বক্তা	মক্কা	ক্ষার	পক্ষী
লক্ষণ		কুক্কট		ধিকার		শ্যকার
ভক্তগণ		শক্তকথা		ক্ষারজল		দক্ষপক্ষী

রাম যখন পিতৃসত্য পালনের জন্য বনবাসে যাইতে-
ছিলেন, সেই সময়ে পথে গুহক চণ্ডালের সহিত তাঁহার
মিত্রতা হয় । গুহকরাজ রামের বড়ই ভক্ত ছিলেন ।

ঊ, ঞ, ণ, ন, ম ভিন্ন অন্য ব্যঞ্জনবর্ণের সংযোগে শব্দরচনা ।

চ + চ = চ্চ উচ্চ, উচ্চতা, উচ্চারণ ।

চ + ছ = চ্ছ কচ্ছ, তুচ্ছ, স্বচ্ছ, কচ্ছপ, আচ্ছাদন ।

জ + জ = জ্জ লজ্জা, সজ্জিত, রজ্জু ।

জ + বা = জ্বা	কুজ্বাটিকা ।
ট + ট = টু	খটু, ভটু, টিটুভ, অটোলিকা ।
ত + ত = ত্ত	দত্ত, প্রদত্ত, উত্তাপ, পুতলিকা ।
ত + থ = ত্থ	উত্থান, অশ্বত্থ, অশ্বত্থামা ।
দ + গ = দ্গ	মুদ্গার, উদ্গার, উদ্গিরণ ।
দ + ঘ = দ্ঘ	উদঘাত, উদঘাটন, উদঘাটিত ।
দ + দ = দ্দ	উদ্দাম, উদ্দেশ, উদ্দীপিত ।
দ + ধ = দ্ধ	আবদ্ধ, উদ্ধার, যোদ্ধা, বৃদ্ধ ।
দ + ভ = দ্ভ	উদ্ভব, সদ্ভাব, উদ্ভাসিত ।
দ + য = দ্ঘ	উদঘোগ, উদঘাপন ।
প + ত = প্ত	তপ্ত, গুপ্ত, লিপ্ত, সপ্তাহ, সমাপ্ত ।
ব + জ = ব্জ	অব্জ, কুব্জ, কুব্জা ।
ব + দ = ব্দ	অব্দ, শব্দ, শতাব্দী, শকাব্দা ।
ব + ধ = ব্ধ	লব্ধ, লুব্ধ, আর্ষ ।
ব + ব = ব্ব	নব্বুই ।
ল + ক = ল্ক	শল্ক, কল্কী, পাল্কী, বল্কল ।
ল + গ = ল্গ	বল্লা, ফাল্গুন ।
ল + ট = ল্ট	উল্টা, পাল্টা ।
ল + প = ল্প	গল্প, অল্প, কল্পনা, জল্পনা ।
ল + ফ = ল্ফ	গুল্ফ ।
ল + ভ = ল্ভ	প্রগল্ভ ।

ফাল্গুন মাসে আমার জ্বর হইয়াছিল । প্রথম কয়েক দিন গাত্রে বড়ই উত্তাপ ছিল, ক্রমে উহা কমিতে লাগিল । কিন্তু উদগার উঠা কিছুতেই কমিল না । গুপ্ত মহাশয় চিকিৎসা করিয়া, তিন সপ্তাহ পরে আমাকে পথ্য দিলেন । এখন আমি বড় দুর্বল । জোরে কোন কথা উচ্চারণ করিতে পারি না । আমি পীড়িত না হইলে এত দিন “সরল বর্ণপরিচয়”খানি সমাপ্ত করিতে পারিতাম । এখনও আমাকে পাল্কা করিয়া গুপ্ত মহাশয়ের বাড়ী যাইতে হয় ।

ক্ + য্ + ণ = ক্ম তীক্ম ।

ক্ + য্ + ম = ক্ম সূক্ম, লক্মনী, লক্মণ ।

ঙ্ + ক্ + য = ঙ্ক আকাঙ্ক্ষা, সঙ্কেপ, দুৰাকাঙ্ক্ষা ।

চ্ + ছ্ + র = চ্ছ ক্ছ, উচ্ছায় ।

চ্ + ছ্ + ব = চ্ছ	উচ্ছ্বাস ।
জ্ + জ্ + ব = জ্জ	উজ্জ্বল, উজ্জ্বল্য ।
ত্ + ত্ + র = ত্র	পুত্র (পুত্র), ছাত্র (ছাত্র) ।
ত্ + ত্ + ব = ত্ব	তত্ত্ব, সত্ত্ব, মহত্ত্ব ।
ত্ + য্ + য = ত্য	দৌরাত্য, মাহাত্য ।

যাঁহার নিকট কিছু শিক্ষা করা যায়, তিনিই শিক্ষক ।
শিক্ষকেরা ছাত্রগণকে সম্ভানের আয় স্নেহ করেন ।
তোমরা সকলে শিক্ষককে পিতার আয় ভক্তি করিবে ।
ইঁহার! তোমাদিগের পরম গুরু ।

ন্ + ত্ + র = ত্র	তন্ত্র, মন্ত্র, যন্ত্র, মন্ত্রণা, নিমন্ত্রণ ।
ন্ + ত্ + ব = ত্ব	সাত্ত্বনা ।
ন্ + দ্ + র = দ্র	ইন্দ্র, চন্দ্র, কেন্দ্র, ইন্দ্রিয়, চন্দ্রাতপ ।
ন্ + দ্ + ব = দ্ব	দ্বন্দ্ব ।
ন্ + দ্ + য = দ্য	বন্দ্য, বন্দ্যোপাধ্যায় ।
ন্ + ধ্ + য = ক্য	বিক্য, বন্ধ্য ।
ন্ + ধ্ + র = র্ধ্র	রর্ধ্র ।
ন্ + ন্ + য = ন্য	সন্ন্যাস, সন্ন্যাসী ।
ম্ + প্ + র = ম্প্র	সম্প্রতি, সম্প্রদায়, সম্প্রদান ।
ম্ + ভ্ + র = ম্ভ্র	সম্ভ্রম, সম্ভ্রান্ত ।

সম্রাট্ সপ্তমঃ এডওয়ার্ড,
আমাদিগের : রাজাঃ পঞ্চম
জর্জের পিতা । তিনি যখন
জীবিত ছিলেন, পুত্রের ন্যায়
প্রজাদিগকে স্নেহ করিতেন ।
এক্ষণে পঞ্চম জর্জ পিতৃ-
রাজ্য প্রাপ্ত হইবার পরে
দিল্লী আসিয়া, এক মহাযজ্ঞ
করিয়া সম্রাট্ নাম গ্রহণ
করিয়াছেন । সম্রাট্ পঞ্চম

জর্জও পিতার ন্যায় দয়ালু । ঈশ্বর তাঁহার মঙ্গল করুন ।

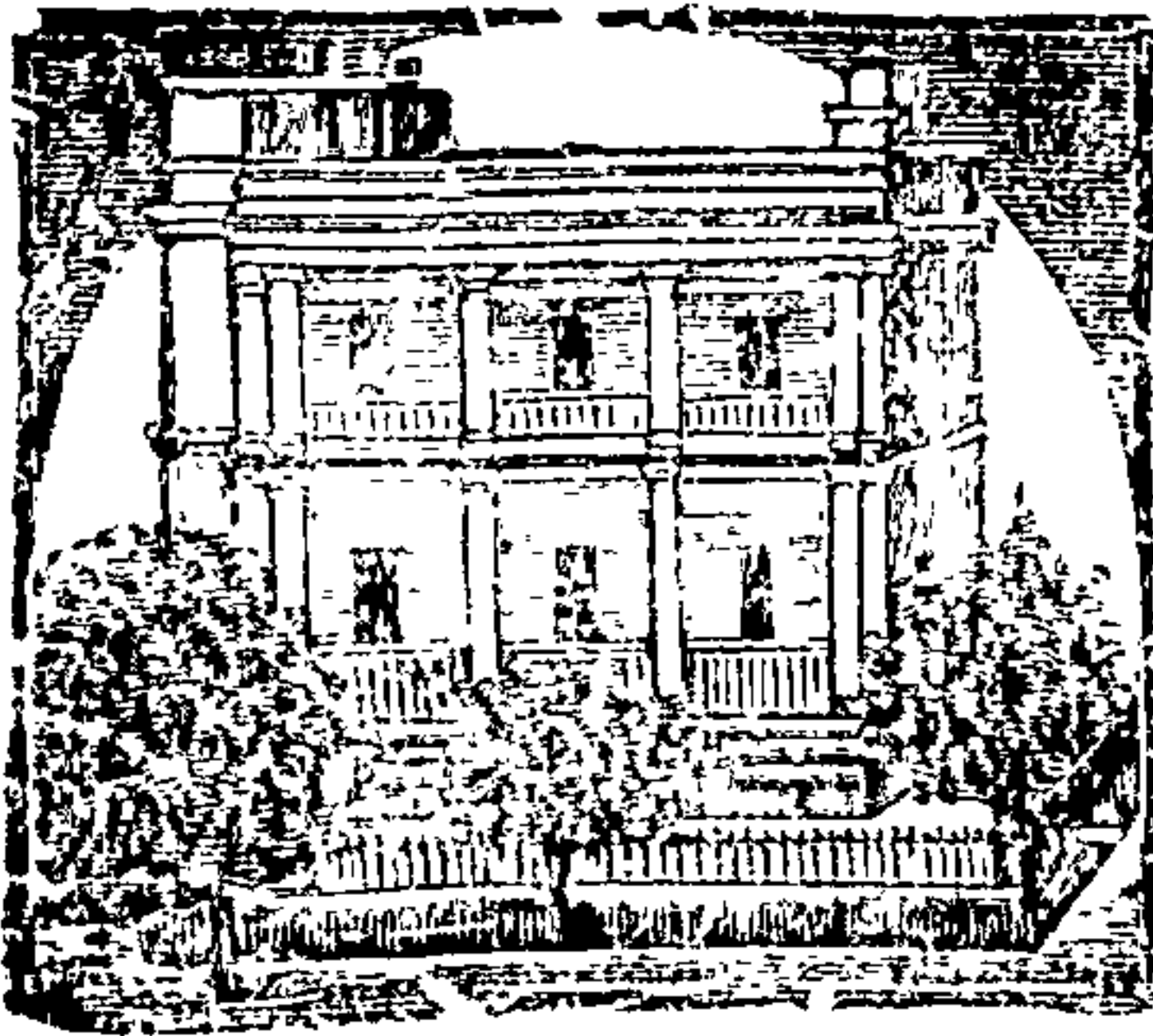
র্ + চ্ + চ = চ্চ	চর্চা, অর্চনা ।
র্ + চ্ + ছ = চ্ছ	মূচ্ছা, মূচ্ছনা ।
র্ + জ্ + জ = জ্জ	কর্জ, গর্জন, খর্জুর, উপার্জন ।
র্ + ত্ + ত = ত্ত	গত্ত, কর্তা, ধূত্ত, কার্তিক, নর্তন ।
র্ + দ্ + ধ = দ্ধ	অর্দ্ধ, পরার্দ্ধ, বর্দ্ধমান, নির্দ্ধারণ ।
র্ + ব্ + ভ = ভ্ভ	গভ্ভ ।
র্ + দ্ + = দ্র্	আর্দ্র, দয়ার্দ্র ।
র্ + ম্ + ম = ম্ম	কম্ম, ধম্ম, নিম্মল, নিম্মাণ, ধাম্মিক ।
র্ + য্ + য = য্য	কার্য্য, সূর্য্য, আর্য্য, পর্য্যঙ্ক, মর্ষ্যাদা ।
র্ + ব্ + ব = ব্ব	খব্ব, গব্ব, পব্ব, দূব্বা, চব্বণ, পব্বত ।
র্ + শ্ + ব = শ্ব	পার্শ্ব ।

যীশু খ্রীষ্ট যে ধর্ম প্রচার করিয়া গিয়াছেন, তাহাকে খ্রীষ্ট ধর্ম বলে । মহম্মদ যে ধর্ম প্রচার করিয়াছেন, তাহাকে মুসলমান ধর্ম বলে । বেদজ্ঞ ঋষিগণকর্তৃক যে ধর্ম প্রচারিত হইয়াছে, তাহাকে হিন্দু ধর্ম বলে ।

ষ্ + ক্ + র = ক্র	দুক্রিয়া, নিক্রয় ।
ষ্ + ট্ + র = ষ্ট্র	উষ্ট্র, লোষ্ট্র, রাষ্ট্র ।
ষ্ + প্ + র = স্প্র	দুস্প্রাপ্য, দুস্প্রবেশ ।
স্ + ত্ + র = স্ত্র	বস্ত্র, অস্ত্র, শাস্ত্র ।
স্ + ত্ + য = স্ত্য	স্বস্ত্যয়ন ।
স্ + থ্ + য = স্ত্য	স্বাস্থ্য ।

চারিটা ব্যঞ্জনবর্ণের দ্বারা শব্দ রচনা ।

ন্ + ত্ + র্ + য = ত্র্য	স্বাতন্ত্র্য ।
র্ + দ্ + ধ্ + ব = ঙ্ক	উঙ্ক ।
র্ + ম্ + ম্ + য = স্ম্য	হস্ম্য ।
র্ + ত্ + ত্ + য = ত্ত্য	মত্ত্য ।

সুন্দর ও বৃহৎ অট্টালিকাকে হস্ম্য বলে । ধনবান্ ব্যক্তিগণ হস্ম্য মধ্যে বাস করিয়া থাকেন । বাজ পক্ষী উড়িয়া যত উর্দ্ধে উঠিতে পারে অপর কোনও পক্ষী তত উর্দ্ধে উঠিতে পারে

না । ছোট ছোট পাখীরা ইহাকে বড়ই ভয় করে ।

দয়া ।

অপরের দুঃখ দূর করিবার ইচ্ছাকে দয়া বলে ।
 হে প্রিয় বালকবালিকাগণ ! তোমরা সকলে দীন দরিদ্রের
 দুঃখ দূর করিতে চেষ্টা করিবে । তাহাদিগের দুঃখ
 নিবারণ করিলে, তাহারা তোমাদিগকে আশীর্বাদ করিবে ;
 এবং ঈশ্বর, তোমাদিগের প্রতি প্রসন্ন হইবেন । জগদীশ্বর
 প্রসন্ন হইলে, তোমরা সুখী হইবে ।

ভক্তি ।

মাতাপিতা এবং শিক্ষক আমাদিগের পরম পূজনীয় ।
 অনুরাগের সহিত তাঁহাদিগের সেবা করার নাম ভক্তি ।
 হে প্রিয় বালকবালিকাগণ ! তোমরা কদাচ তাঁহাদিগের
 অবাধ্য হইও না, তাঁহারা যাহাতে মনে কষ্ট পান,
 কখনও এমন কাজ করিও না । তাঁহাদিগকে প্রসন্ন
 রাখিতে পারিলে তোমাদিগের মঙ্গল হইবে ।

ভালবাসা ।

অন্যের সহিত প্রণয় রাখার নাম ভালবাসা । তোমরা
 সকলে তোমাদিগের ছোট ছোট ভাইভগিনী এবং
 সহপাঠীগণকে সর্বদা ভালবাসিবে, তাহাদিগের সহিত
 কখনও ঝগড়া বা মারামারি করিও না ।

দিক-নিরূপণ ।

চারিদিক :- পূর্ব, পশ্চিম, উত্তর ও দক্ষিণ ।

প্রাতঃকালে যে দিকে সূর্য উদিত হয়, তাহাকে পূর্ব-
দিক বলে । যে দিকে সূর্য অস্ত যায়, তাহাকে পশ্চিম
দিক বলে । যে দিকে সূর্য উদিত হয়, সেই দিকে মুখ
করিয়া দাঁড়াইলে, যে দিকে ডান হাত থাকে, সেই দিক
দক্ষিণ, এবং যে দিকে বাম হাত থাকে, সেই দিক উত্তর ।

চারিকোণ :- পূর্ব এবং
দক্ষিণ এই দুই দিকের মধ্যে
যে স্থান, তাহাকে অগ্নিকোণ
বলে । উত্তর আর পূর্ব এই
দুই দিকের মধ্যে যে স্থান,

তাহাকে ঈশানকোণ বলে । দক্ষিণ ও পশ্চিম এই দুই
দিকের মধ্যে যে স্থান, তাহাকে নৈঋতকোণ বলে ।
পশ্চিম আর উত্তর এই দুই দিকের মধ্যবর্তী স্থানকে
বায়ুকোণ বলে ।

ছয় ঋতু :- গ্রীষ্ম, বর্ষা, শরৎ, হেমন্ত, শীত, বসন্ত ।

বৈশাখ, জ্যৈষ্ঠ গ্রীষ্মকাল । আষাঢ়, শ্রাবণ বর্ষাকাল ।

ভাদ্র, আশ্বিন শরৎকাল । কার্তিক, অগ্রহায়ণ হেমন্তকাল ।

পৌষ, মাঘ শীতকাল । ফাল্গুন, চৈত্র বসন্তকাল ।

দুই পক্ষ :- শুক্ল ও কৃষ্ণ ।

পনের তিথি :—প্রতিপদ, দ্বিতীয়া, তৃতীয়া, চতুর্থী, পঞ্চমী, ষষ্ঠী, সপ্তমী, অষ্টমী, নবমী, দশমী, একাদশী, দ্বাদশী, ত্রয়োদশী, চতুর্দশী, পূর্ণিমা ও আমাবস্যা ।

বার মাস :—(বাঙ্গালা মাসের নাম)—বৈশাখ, জ্যৈষ্ঠ, আষাঢ়, শ্রাবণ, ভাদ্র, আশ্বিন, কার্তিক, অগ্রহায়ণ, পৌষ, মাঘ, ফাল্গুন, চৈত্র ।

ইংরাজী মাসের নাম :—জানুয়ারী, ফেব্রুয়ারী, মার্চ, এপ্রেল, মে, জুন, জুলাই, আগষ্ট, সেপ্টেম্বর, অক্টোবর, নবেম্বর, ডিসেম্বর ।

সাত বার :—রবি, সোম, মঙ্গল, বুধ, বৃহস্পতি, শুক্র, শনি ।

বৎসর :—ইংরাজি ও বাঙ্গালা সকল বৎসরই বার মাসে হইয়া থাকে । বৈশাখ হইতে চৈত্র পর্য্যন্ত এবং জানুয়ারী হইতে ডিসেম্বর পর্য্যন্ত এই বার মাসে এক বৎসর গণনা করা হয় ।

নিষ্ঠাপন ।

শিক্ষক মহাশয়গণের প্রতি

প্রাইজ দিবার জন্ত এই সকল পুস্তক উৎকৃষ্ট । ইহাতে সুন্দর সুন্দর চিত্র আছে এবং ইহা চাক্‌চিক্যময় বাঁধান । শিশুদিগের গৃহপাঠ্য পুস্তকরূপে অনেকেই ইহা নির্বাচন করিয়া থাকেন ।

টুকুটুকে বই *	১৯/০
হাসিমুখ *	১৯/০
ঝিক্‌মিকে বই	১৯/০
পৌরাণিক কথা *	১৯/০
আরাধনা (পত্র)	২
সাবিত্রী	২
শ্রীবৎসোপাখ্যান	২
দুঃস্বপ্ন শকুন্তলা *	৫৯/০
মেঘনাদবধ কাব্য *	১১/০
রামায়ণী গল্প *	৫০
নূতন বাঙ্গালা অভিধান *	১৯/০
নানক *	৫০

ইংলিশ সেলফ্‌ট্‌ ।

দুইজন গ্রাজুয়েট প্রণীত, মূল্য ৫৯/০ । নিজে নিজে ইংরাজি শিক্ষার জন্ত, এই পুস্তক প্রস্তুত হইয়াছে, যাঁহারা কিছুই ইংরাজি জানেন না, তাঁহারাও শিক্ষকের বিনা সাহায্যে, অতি অল্প দিনের মধ্যে ইংবাজিতে কথাবার্তা বলিতে ও চিঠিপত্র লিখিতে পারিবেন । এমন কি স্ত্রীলোকেরাও এই পুস্তকের সাহায্যে ঘরে বসিয়া অতি অল্প সময়ের মধ্যে ইংরাজি শিখিতে পারিবেন ।

Halder's Dictionary—E. to B. & Eng. সর্বোৎকৃষ্ট, এবং ইহা ডিরেক্টর বাহাদুর কর্তৃক অনুমোদিত মূল্য ৪/০ । মাণ্ডল ১৯/০ ।

• তারকা চিহ্নিত পুস্তকগুলি ডিরেক্টর বাহাদুর কর্তৃক অনুমোদিত ।

জ্ঞানেন্দ্রনাথ হালদার, ৬৩নং কলেজ ষ্ট্রীট, কলিকাতা ।

अक्षर-ओळख.

अथवा

बंगाली 'सरलवर्णपरिचय' या पुस्तकाची किल्ली.

बंगाली अक्षरांशी वाचकांचा परिचय व्हावा, म्हणून मोठ्या ठळक बंगाली अक्षरांनी छापलेले 'सरलवर्णपरिचय' हे पुस्तक मराठी-बंगाली शिक्षकाबरोबर मोफत देण्यांत येत आहे. त्यावरून अक्षरे ओळखण्यास व वाचण्यास मदत व्हावी म्हणून सदर संबंध पुस्तक मराठी अक्षरांनी लिहून येथे देतो. स्वतः अक्षर ओळखण्याचा प्रथम प्रयत्न करावा, व जेथे अडेल तेथे पुढील मराठी रूपांतरांत पहावे. अशा रीतीने फार लवकर बंगाली वाचतां येईल.

सरलवर्णपरिचय
प्रथम अंश
स्वरवर्णपरिचय

स्वरवर्ण परीक्षा

पृ. १-२

अ	आ	इ	ई	अ	ऋ	ए	इ	ओ
उ	ऊ	ऋ	ऌ	ऊ	ई	ऐ	औ	ऌ
ए	ऐ	ओ	औ	आ	उ			

व्यंजनवर्णपरिचय

व्यंजनवर्ण परीक्षा

पृ. २

पृ. ३

क	ख	ग	घ	ङ
च	छ	ज	झ	ञ
ट	ठ	ड	ढ	ण
त (त्)	थ	द	ध	न
प	फ	ब	भ	म
य	र	ल	व	श
ष	स	ह	ळ (ड)	ॠ
य	अनुनासिक विसर्ग चंद्रबिंदु.			

ब	र	क	घ	झ
घ	ज	य (ज)	य	ष
फ	म	स	ख	थ
ठ	च	ढ	ढ	ट
श	प	ल	ह	छ
ञ	द	ग	ण	न
ड	ळ	व	ङ	भ
त	त्	अनुना.	विसर्ग	चंद्र.

१ याचा बरोबर प्रतिउच्चार मराठीत नाही.

চুরি করা বড় দোষ ।

গোপালের হাতে দেখি একখানি চুরি ।
 ভাবেন জননী ইহা করি যাচ্ছে চুরি ॥
 কাছে গিয়ে ধীরে ধীরে শুধালেন তারে ।
 কোথা পেলো এই চুরি বল ঠিক করে ॥
 শুনিয়া মায়ের কথা মাথা হেঁট করি ।
 বলিল “হরির চুরি করিয়াছি চুরি” ॥
 জননী বলেন, হায় ! কে শিখাল তোরে
 আনিতে পরের চুরি চুরি করে
 এখনই যাও তুমি তাহাদের বাড়ী ।
 চুরি দিয়ে মাপ চাহ, হাত দুটি জুড়ি ॥
 গোপাল মলিন মুখে যায় ধীরে ধীরে ।
 চুরি দিয়ে বলে, ভাই মাপ কর মোরে ॥
 লোভে পড়ি চুরিখানি চুরি করি লই ।
 “চুরি করা বড় দোষ” আগে বুঝি নাই ॥

নিষ্কাশন ।

শিক্ষক মহাশয়গণের প্রতি

প্রাইজ দিবার জন্য এই সকল পুস্তক উৎকৃষ্ট । ইহাতে সুন্দর সুন্দর চিত্র আছে এবং ইহা চাক্চিক্যময় বাঁধান । শিশুদিগের গৃহপাঠ্য পুস্তকরূপে অনেকেই ইহা নির্বাচন করিয়া থাকেন ।

টুকুটুকে বই *	১৭/০
হাসিমুখ *	১৭/০
ঝিক্‌ঝিকে বই	১১/০
পৌরাণিক কথা *	১১/০
আরাধনা (পত্র)	২
সাবিত্রী	২
শ্রীবৎসোপাখ্যান	২
দুঃস্বপ্ন শকুন্তলা *	৫৭/০
মেঘনাদবধ কাব্য *	১১০
রামায়ণী গল্প *	৫০
নূতন বাঙ্গালা অভিধান *	১১৭/০
নানক *	৫০

ইংলিশ সেলফট্ট ।

দুইজন গ্রাজুয়েট প্রণীত, মূল্য ৫৭/০ । নিজে নিজে ইংরাজি শিক্ষার উদ্দেশ্যে, এই পুস্তক প্রস্তুত হইয়াছে, যাঁহারা কিছুই ইংরাজি জানেন না, তাঁহারাও শিক্ষকের বিনা সাহায্যে, অতি অল্প দিনের মধ্যে ইংরাজিতে কথাবার্তা বলিতে ও চিঠিপত্র লিখিতে পারিবেন । এমন কি স্ত্রীলোকেরাও এই পুস্তকের সাহায্যে ঘরে বসিয়া অতি অল্প সময়ের মধ্যে ইংরাজি শিখিতে পারিবেন ।

Halder's Dictionary—E. to B. & Eng. সর্বোৎকৃষ্ট, এবং ইহা ডিরেক্টর বাহাদুর কর্তৃক অনুমোদিত মূল্য ৪ । মাণ্ডল ১৭/০ ।

• তারকা চিহ্নিত পুস্তকগুলি ডিরেক্টর বাহাদুর কর্তৃক অনুমোদিত ।

জ্ঞানেন্দ্রনাথ হালদার, ৬৩নং কলেজ ষ্ট্রীট, কলিকাতা ।

अक्षर-ओळख.

अथवा

बंगाली 'सरलवर्णपरिचय' या पुस्तकाची किल्ली.

बंगाली अक्षरांशी वाचकांचा परिचय व्हावा, म्हणून मोठ्या ठळक बंगाली अक्षरांनी छापलेले 'सरलवर्णपरिचय' हे पुस्तक मराठी-बंगाली शिक्षकाबरोबर मोफत देण्यांत येत आहे. त्यावरून अक्षरे ओळखण्यास व वाचण्यास मदत व्हावी म्हणून सदर संबंध पुस्तक मराठी अक्षरांनी लिहून येथे देतो. स्वतः अक्षर ओळखण्याचा प्रथम प्रयत्न करावा, व जेथे अडेल तेथे पुढील मराठी रूपांतरांत पहावे. अशा रीतीने फार लवकर बंगाली वाचतां येईल.

सरलवर्णपरिचय
प्रथम अंश
स्वरवर्णपरिचय

स्वरवर्ण परीक्षा

पृ. १-२

अ	आ	इ	ई
उ	ऊ	ऋ	ॠ
ए	ऐ	ओ	औ

अ	ऋ	ए	इ	ओ
ऊ	ई	ऐ	औ	ॠ
आ	उ			

व्यंजनवर्णपरिचय

पृ. २

क	ख	ग	घ	ङ
च	छ	ज	झ	ञ
ट	ठ	ड	ढ	ण
त (तृ)	थ	द	ध	न
प	फ	ब	भ	म
य	र	ल	व	श
ष	स	ह	ळ (ड)	ॠ
य	अनुनासिक विसर्ग चंद्रबिंदु.			

पृ. ३

व्यंजनवर्ण परीक्षा

ब	र	क	घ	झ
घ	ज	य (ज)	य	ष
फ	म	स	ख	थ
ठ	च	ढ	ढ	ट
श	प	ल	ह	छ
ञ	द	ग	ण	न
ड	ळ	व	ङ	भ
त	तृ	अनुना.	विसर्ग	चंद्र.

१ याचा बरोबर प्रतिउच्चार मराठीत नाही.

पृ० ४ स्वर ओ व्यंजनवर्णोंर संयोग. वर्णयोजना.

क्+अ=क ख्+अ=ख

अप, आम, आन, इट, उठ, एइ, ईश, कइ, खइ, चल, जल, झड, दइ, धरं, फल, बड, बइ, मन, अधर, अलस, आपन, गगन, नयन, बसन, लबण, शरत्, सकल, हरण, जलचर, नटवर, शशधर, अनटन.

बइ पड. बइ कइ. एइ बइ पड. अधर बइ धर. हलधर आम कइ. गगन बडबड आम आन. शरत् लबण आन. शशधर फल आर जलधर. झड बय. बड भय हय. नटवर आपन बसन पर.

पृ० ५ आकारयोग.

आ=ा, क्+आ=का, ख्+आ=खा.

काक गान घास डाब भाल हात कला गला घडा छडा जबा लता आता दादा छाता जामा पाका पाता यातना भावना वासना बातासा उपवास परवास उपहास आनारस. पाका आनारस. दादा आम, जाम, आर एकटा आनारस आन. बाबा डाब आर बातासा दाओ. तारक दशखाना बडबड बातासा आन. राखाल एक घडा जल आन. आमार बड यातना हय.

इकारयोग.

इ=ि क्+इ=कि, ग्+इ=गि

कवि काळि छवि मनि शनि किल डिम गिरि चिनि दिदि
पृ. ६ कठिन हरिण दिवस आतिथि गिरिश कालिदास गणपति हिमालय हारानिधि.

दिदि एखानि कि बइ. छविर बइ. ओटा काहार हरिण ? आमार गिरिशदादार. हरिण लता पाता ओ घास खाय. आमि हरिण धरिव. सरला घास आर पाता आन.

ईकारयोग.

ई=ी, क्+ई=की, ग्+ई=गी

कीट गीत जीव दीप पीत शीत काशी गाडी नाडी पिशी मासी शशी.

पृ. ७ हीरक नलिनी महिषी यामिनी मालती पीतवास जगदीश
घरणीधर दीपदान.

एइ हीरक हार काहार ? आमार मासी मातार. घरणीधर गीत
गाओ. आज बड शीत. शीतल जल खाइव न. मालती मासी एक घटी
गरम जल दाओ. शशी गाडी चडिया पिनीर बाडी जाओ.:

उकारयोग.

उ = ॐ, क् + उ = कु ग् + उ = गु र् + उ = रु श् + उ = शु ह् + उ = हु

कुल गुड चुल दुध फुल मुल पशु मधु जडु चारु शिशु सागु आगुन
कुसुम कुकुर बकुल

पृ. ८. लघुपाक मधुमय सुधाकर सादाचुल.

कुकुर आर गरु पशु. आमार कुकुर भात खाय. चारु गरु घास
खाय. आशुर कुकुर छाता बय. शिशुरा दुध खाय. आमि गरु दुध खाइ
ना. कुमुद तुमि बकुल फुल खान. आज बड कुयासा करिल. गुड टक
नय. मधु ओ टक नय. कुल टक. सब कुल टक नय. आमि गुड खाइ
ना. जडु मधु खाय ना. राजकुमारीर छबिखानि कइ.

ऊकारयोग.

ऊ = ॐ; क् + ऊ = कू; घ् + ऊ = धू; र् + ऊ = रू.

कूट रूढ चूण चूडा पूजा भूमि धूलि शूल रूप धूम कूला सूता भूरि भूषि
कूजन नूतन मयूर भूषण शूकर नदीकूल चूडामणि तूरिरव भूमिपति.

पृ. ९ अनुकूल तुमि कि बई पड ? आमि नूतन पाठ पाडि. एइ मयूर-
टी काहार ? आमार मयूरटी ठिक एइ रकम. शूकर कचु आर ओल
खाय, मयूर ताहा खाय ना. पूजार समय आमि एकखानि नूतन कापड
पाइयाछि.

ऋकारयोग.

ऋ = ॠ, क् + ऋ = कृ, ग् + ऋ = गृ, ह् + ऋ = हृ.

कृश गृह घृत तृण दृढ धृत नृप वृष मृग मृत हृत कृपा घृणा तृषा.

कृषक शृगाल मृणाल मसृण सरीसृप कृतदार गृहमृग तृणजीवी.

पृ. १० वृष तृण खाय. शृगाल तृण खाय ना. एइ मृगटि काहार ? एटी
अमृतदादार हरिण. हृदयनाथ तुमि मृग धर. तृणगुलि मृगटिके दाओ.

एकारयोग.

ए=ॐ, क्+ए=के; ख्+ए=खे.

केश देश वेद भेक लेप शेष खेला बेला भेला मेला सेना सेवा अनेक अशेष आदेश केशव गेलास देवालय महादेव महादेवी बेलफूल परिवेदना केशवलाल देवसेनापति.

देख केशव पाखीर छानागुलि केमन मुख तुलिया खाबार चाहितेछे. उहादिगेर माता आसिया एखनइ उहादिगके खाबार दिबे. चल आमरा बेलगाछेर तलाय गिया उहादिगके देखि.

पृ. ११ आर बेला नाइ, आकाशे मेघ उठियाछे; एखनइ जल हइबे. आर एखाने थाका उचित नय.

ऐकारयोग.

ऐ=ॐ, ख्+ऐ=खै; द्+ऐ=दै.

जैन तैल दैब बैध नैश शैब हैम पैठा पैता बैरी भैरव शैशव कैलास वैशाख नैषध दैबबाणी हैमवती शैलशायी शैबलिनी वैशाखमास शैबालदाम भैरवकाय.

कैलास दै आनितेछे. आमि दै दिया भात खाइब. हैमवती दै दिया खै खाओ. वैशाखमासे पाका आम पाओयाजाय. शैबलिनी तैल आर घृत आन.

ओकारयोग.

पृ. १२ ओ=ॐ, स्+ओ=रो; श्+ओ=शो.

भोग मोम रोग लोभ शोक सोम छोला दोला शोभा शोला लोभी जोगी गोलक गोपाल रोहित अबोध भोलानाथ जोगासन सरोजिनी प-रितोष लोहितवरण अमनोजोगी अबोधबालक. गोपाल गाभी दोहन करिबे. भोलानाथ वाटी करिया गरुद दुध खाइबे. सरोजिनी मोहनभोग खाओ. अबोधबालकेरा सारा दिन पथे पथे खेलाकरिया बेडाय. सुबोध लेखा पडाय बडइ अमनोजोगी.

औकारयोग.

औ=ॐ, ग्+औ=गौ; न्+औ=नौ.

गौण गौर चौर पौर पौष मौन लौह सौध कौटा नौका गौरी चौकी,

पृ. १३ कौशल सौरभ मौचाक भौतिक कौतुक पौरजन लौहमय पौष-
मास गीडदेश कौरवसेना कौतुककर पौराणिक कथा.

राखाल नौका हइते पडिया गियाछे. ऐ देख माझी ताहाके नौकाय
तुलितेछ. पौषमासे बडशीत हय. गौरीदादा एकटी लेप तैयार कर.
फुलेर सौरभे मातिया मोमाछिरा फुलेर चारिदिके उडितेछे.

अनुस्वारयोग.

क्+अ+ः=कं; ब+इ+ः=विं.

अंश अहं कंश बरं बंश हंस मांस विंश सिंह किंवा हिंसा चिंळि दंशन
संवाद संसार मीमांसा सुधांशु हंसगण कंसराज सिंहशिशु चिंळिघाटा.

पृ. १४ वंशीवादक सुधांशुभूषण संसारमाझे.

हंसगण जले भासिते पारे. सिंह ताहा पारेना. सिंह मांस खाय. सुधांशु
तुमि सिंह देखियाछे?

विसर्गयोग.

द्+अ+ः=दः; न्+इ+ः=निः

दुःख दुःखी नमः पुनः सरः दुःसह दुःखित दुःशील निःशेष पुनः-
पुनः विनिःसृत अधःपतन पुरःसर

दुःशील बालकेर सहित कथा बलिओ ना. आपाततः तुमि एइखाने
बइस. अतःपर आमि कलिकाताय जाइब.

पृ. १५ चंद्रविंदुयोग

च्+अ+ँ=चँ; ब+आ+ँ=बाँ.

चाँद दाँत पाँच फाँद बाँश हाँस काँचा खाँचा चाँपा फाँपा शाँखा
बाँशी ठँकी आँधार काँटाल साँतार शाँखारि आँधाररात पाकाकाँटाल
साँतारदाओ चाँपादिदि बाँशीबाजे शाँखारिहासे

देख चाँपादिदि आकाशे चाँद उठियाछे. केमन चाँदेर आलो आसि-
तेछे. एखन आर आँधार नाइ. तोमार खोका काँदितेछे. आमि बाँशी
बाजाइ. खोकार दाँत नाइ. आमार दाँत बेश सादा. आमि साँतार
दिते पारि.

पृ. १६.

प्रभातवर्णन

पाखी सब करे रब, राति पोहाइल ।
 काननं कुसुमकलि, सकलि फुटिल ॥
 राखाल गरु पाल, लये जाय माठे ।
 शिशुगण देय मन, निजनिज पाठे ॥
 फुटिल मालती फुल, सौरभ छुटिल ।
 परिमललोभे अलि, आसिया जुटिल ॥
 गगने उठिल रवि, लोहित वरण ।
 आलोक पाइया लोक, पुलकित मन ॥
 शीतल बातास बय, जुडाय शरीर ।
 पाताय पाताय पडे, निशिर शिशिर ॥
 उठ शिशु, मुख धोओ, पर निज बेश ।
 आपन पाठेते मन करह निवेश ॥

मदनमोहन तर्कालङ्कार.

द्वितीय अंश.

पृ. १७ व्यंजनवर्णेर सहित व्यंजनवर्णेर योग.

य-फला य = य क् + य = क्य; श् + य = श्य; ह् + य = ह्य; श् + य +
 आ = श्या.

सख्य पण्य वाक्य भाग्य पुण्य शिष्य अभ्यास आरोग्य साहाय्य श्यामल
 वैराग्य मिथ्यावादी सौभाग्यवती पुण्यवती राणी.

जे सत्य कथा बले, ताहाके सत्यवादी बले. ज मिथ्या कथा बले,
 ताहाके मिथ्यावादी बले. मिथ्यावादीके सकले घृणा करे. तुमि कखनओ
 मिथ्याकथा बलिओ ना. मातापिता ओ गुरुजनदिगेर अब्राध्य हइओ ना.
 काहाकेओ कुवाक्य बलिओना मन दिया विद्याअभ्यास करिबे.

र-फला र = र् + क् + र = क्र; घ् + र = घ्र; भ् + र = भ्र.

क्रय अग्र बज्र मित्र निद्रा विप्र अभ्र सम्राट विश्राम श्रवण श्रावण हरिद्रा
 बज्राघात प्रतापसिंह हरिद्रावसन.

पृ. १८ व्याघ्र भयानक हिंस्र पशु. इहारा कखनओ पोष माने ना. सुयोग
 पाइले प्रतिपालकेर ओ प्राण नष्ट करे. इहारा मनुष्येर रक्त खाइते बडे
 भालवासे. व्याघ्रेरा जेमन बलवान तेमनि भीरु.

रेफ--० र् + क = कर्क; र् + ख = खर्ख; र + ग् + आ = गां.

कर्ण वर्ण चूर्ण मूर्ख वर्षा दीर्घ दुर्गा आदर्श निर्भीक दुर्जय कर्पूर
पूर्णमा निर्झरिणी दुर्भावना मणिकर्णिका पूर्णिमारजनी.

देख दुर्गा, एकटी सर्प नेउलटिके जोरे जडाइया
पृ. १९ धरियाछे. इहादिगेरमध्ये केह कम नय. सर्पेर दांते विष आछे.
एवं नेउलेर दांते ओ खूब धार आछे. सर्प बुके हांटे, नेउल चौरि-
पाये चल.

ल-फला. ल=ल् क्+ल=क्ल ग्+ल=ग्ल.

शुक्ल क्लम ग्लानि म्लान श्लाघा प्लीहा श्लेष प्लावन विप्लव अम्लान
भल्लुक प्रफुल्ल प्रल्हाद कल्लोलिनी आल्हादित जलप्लावन प्रल्हादचरित्र.

उल्लुक एक प्रकार बानरजातीय पशु. भल्लुक ओ पशु. भालुक के
भालकथाय भल्लुक बोले. भल्लुकेरा फलमूल ओ मत्स्य खाइया जीवित
थाके. इहारा अतिशय बलवान. इहारा मधु खाइते भालबासे. कखनओ
कखनओ इहादिगके मत्स्य ओ मांस खाइते देखा जाय.

व-फला व=व् क्+व=क्व; ज्+व=ज्व; द्+व्+आ=द्वा.

अश्व पक्व ज्वर त्वक् स्वर्ग स्वर्ण द्वार बिल्व साध्वी पृ. २० ईश्वर
आश्विन द्वार वान द्वितीय निश्वास प्रश्वास.

सादा घोडाके भालकथाय श्वेत अश्व बले. आमरा सरस्वतीपूजार
छुटिते अश्वारोहणे नवद्वीप जाइब. निश्वास प्रश्वासद्वारा आमरा जीवित
थाकि.

ण-फला ण्=ण ण्+ण=ण्ण ष्+ण=ष्ण ष्+ण्+आ=ष्णा.

कृष्ण उष्ण तृष्णा विष्णु सहिष्णु विषण्ण पूर्वाण्ह अपराण्ह.

आमार बड तृष्णा हइयाछे. एक ग्लास जल दाओ. विष्णु तुमि कृष्णके
एक ग्लास उष्णजल आनिया दाओ. दिनेर प्रथम भागके पूर्वाण्ह ओ शेष
भागके अपराण्ह बले. तुमि एमन विषण्ण भावे बसिया केन ?

न-फला न्=न ग्+न=न्; घ्+न=घ्न; स्+न+आ=स्ना

अन्न भग्न प्रश्न स्नान विघ्न छिन्न अग्नि ज्वरघ्न कृतघ्न उन्नति ज्योत्स्ना
मध्यान्ह.

पृ. २१ रत्नहार अवसन्न अन्नपूर्णा रत्नाकर आग्नेयगिरि विषघ्न औषध.
रत्नाकर मुनि रामायण रचना करियाछेन. अन्नपूर्णा दिदि, केमन

ज्योत्स्ना हइयाछे देख. आग्नेयगिरि हइते अग्नि निर्गत हइतेछे. पृथिवीर आग्नेयगिरि सकलेर मध्ये विष्णुभियस आग्नेयगिरि इ प्रधान

म-फला म=म ग्+म=ग्म त्+म्+आ=त्मा ग्+म्+ई=ग्मी

जुग्म गुल्म आत्मा पद्म ग्रीष्म भीष्म सम्मान ब्राह्मण पद्मिनी वल्मीक विस्मृति अकस्मात् हिरण्मयी ब्रह्मदेश छद्मवेश मृण्मयपात्र शाल्मलीतरु श्मशानभस्म.

ग्रीष्मकाले अतिशय पिपासा हय. पद्मावती वृषकेतुर मात ओ दाता कर्णेर पत्नी छिलेन. एक समये ब्रह्मपुत्रनदेर जल अकस्मात् बृद्धि पाइया जलप्रावन हइयाछिल. राणा भीमसिंहेर पत्नीर नाम पद्मिनी. बीरवर भीष्म शरशय्याय प्राणत्याग करियाछिलेन.

पृ० २२ विशेष उदाहरण.

व्यंजनवर्णेर पूर्वे ङ् ज् ण् न् स् वर्णेर योगे

ङ्+क=ङ्क अंक, शंका, संकट, अंकुर, संकेत.

ङ्+ख=ङ्ख शंख, शृंखल.

ङ्+ग=ङ्ग गंगा, जंगल, लांगुल, संगीत.

ङ्+घ=ङ्घ संघ, जंघा, लंघन, संघटन.

ञ्+च=ञ्च चंचु, चंचल, अंचल.

ञ्+छ=ञ्छ वांछा, लांछना, वांछित, लांछित.

ञ्+ज=ञ्ज खंज, गंजना, मंजुषा, संजीवित.

ण्+ट=ण्ट घंटा, कंटक, वंटन, कंटकित.

ण्+ठ=ण्ठ कंठ, कंठा, लुंठन, कंठनाली.

ण्+ड=ण्ड अंड, कांड, चंडी, चंडाल, गंडार, गांडीव.

न्+त=न्त अंत, दंत, शांत, चिंता, वसंत.

न्+थ=न्थ कंथा, पंथा, मंथन.

न्+द=न्द नन्द, आनंद, सिंदुर, संदेश.

न्+व=न्ध अंध, गांधार, सैंधव.

म्+प=म्प कंप, झंप, वैशंपायन.

म्+फ=म्फ लंफ, गुंफ.

म्+व=म्ब लंबा, कंबल, लंबोदर.

म्+भ=म्भ रंभा, शंभु, आरंभ, कुंभ.

पृ. २३ कुंभीर एक प्रकार जलचर जन्तु. इहारा कखन ओ कखन ओ नदीर तीरे उठिया रौद्रे बसिया थाके. कुंभीर जलचर जंतु धरिया आहार करे. बड बड मत्स्यइ इहादेर प्रधान खाद्य. सुयोग पाइले, मनुष्यके ओ धरिया आहार करे. इहारा समये समये तीरे उठिया, गरु, ब्राह्मुर, छागल, भेडा, धरिया जले लइया खाइया फेले.

क्+क=क; क्त+त=क्त; क्त+ष=क्ष.

दग्ध भक्त शक्त वक्ता मक्का क्षार पक्षी

लक्षण कुक्कुट धिक्कार न्यक्कार भक्तजन शक्तकथा * क्षारजल दग्धपक्षी.

राम जखन पितृसत्य पालनेर जन्य बनवासे जाइतेछिलेन सेइ समये पथे गुहक चंडालेर सहित तांहार मित्रता हय. गुहकराज रामेर बडइ भक्त छिलेन.

ङ, ज, ण, न, म भिन्न अन्य व्यंजनवर्णेर संयोगे शब्दरचना.

च्+च=च्च उच्च, उच्चता, उच्चारण.

च्+छ=च्छ कच्छ, तुच्छ, स्वच्छ, कच्छप, आच्छादन.

ज्+ज=ज लज्जा, सजित, रज्जु.

पृ. २४ ज्+झ=ज्झ कुज्झटिका.

ट्+ट=ट्ट खट्ट, भट्ट, टिट्टिम, अट्टालिका.

त्+त=त्त दत्त, प्रदत्त, उत्ताप, पुत्तलिका.

त्+थ=त्थ उत्थान, अश्वत्थ, अश्वत्थामा.

द्+ग=द्ग मुद्गर, उद्गार, उद्गिरण.

द्+घ=द्घ उद्घात, उद्घाटन, उद्घाटित.

द्+द=द्द उद्दाम, उद्देश, उद्दीपित.

द्+ध=द्ध आवद्ध, उद्धार, जोद्धा, वृद्ध.

द्+भ=द्भ उद्भव, सद्भाव, उद्भासित.

द्+य=द्द्य उद्योग, उद्यापन.

प्+त=त्त तप्त, गुप्त, लिप्त, सप्ताह, समाप्त.

ब्+ज=ब्ज अब्ज, कुब्ज, कुब्जा.

ब्+द=ब्द अब्द, शब्द, शताब्दी, शकाब्दा.

ब्+ध=ब्ध लब्ध, लुब्ध, आरब्ध.

व्+व=व्व नव्वुइ.

ल्+क=ल्क शल्क, कल्की, पाल्की, वल्कल. ल्+ग=ल्ग वल्गा, फाल्गुन

ल्+ट=ल्ट उल्टा, पाल्टा. ल्+प=ल्प गल्प, अल्प, कल्पना, जल्पना
 ल्+फ=ल्फ गुल्फ. ल्+भ=ल्भ प्रगल्भ.

पृ. २५ फाल्गुन मासे आमार ल्वर हइयाछिल. प्रथम कयेक दिन गात्रे ब्रडइ उक्ताप छिल, क्रमे उहा कमिते लागिल. किंतु उद्गार उठा किछुतेइ कामिल ना. गुप्त महाशय चिकित्सा करिया, तिन सप्ताहपरे आमाके पथ्य दिलेन. एखन आमि बड दुर्बल. जोरे कोन कथा उच्चारण करिते पारिना. आमि पीडित ना इहले एत दिन 'सरल वर्णपरिचय' खानि समाप्त करिते पारिताम. एखनओ आमाके पाल्की करिया गुप्त महाशयेर बाडी जाइते हय.

क्+ष्+ण=क्षण; तीक्षण. क्+ष्+म=क्षम सूक्ष्म, लक्ष्मी. लक्ष्मण.

ङ्+क्+ष=क्ष, आकांक्षा, संक्षेप, दुराकांक्षा.

च्+छ्+र=च्छ कृच्छ, उच्छ्राय.

पृ. २६ च्+छ्+व=च्छ्व उच्छ्वास ज्+ज्+व=ज्व उज्ज्वल औज्ज्वल्य.

त्+त्+र=त्र पुत्र (त्र), छात्र (त्र).

त्+त्+व=त्व तत्त्व, सत्त्व, महत्त्व.

त्+म्+य=त्म्य दौरात्म्य, माहात्म्य.

जांहार निकट किछु शिक्षा कराजाय, तिनिइ शिक्षक. शिक्षकेरा छात्रगणके संतानेर न्याय स्नेह करेन. तोमरा सकले शिक्षकके पितार न्याय भक्ति करिबे. इंहारा तोमादिगेर परम गुरु.

न्+त्+र=न्त्र तंत्र, मंत्र, जंत्र, मंत्रणा, निमंत्रण.

न्+त्+व=न्त्व सांत्वना; न्+द्+र=न्द्र इंद्र, चंद्र, केंद्र, इंद्रिय, चंद्रातप.

न्+द्+व=न्द्र द्वंद्व न्+द्+य=न्द्र दंष्ट्र, बंधोपाध्याय.

न्+ध्+य=न्ध्य विंध्य, बंध्या. न्+ध्+र=न्ध्र रंध्र.

न्+न्+य=न्न्य संन्यास, संन्यासी. म्+प्+र=म्प्र संप्रति, संप्रदाय, संप्रदान.

म्+भ्+र=म्भ्र संभ्रम, संभ्रांत.

पृ. २७ सम्राट सप्तम एड्ओयार्ड, अमादिगेर राजा पंचम जर्जेर पिता. तिनि:जखन जीवित छिलेन, पुत्रेर न्याय प्रजादिगके स्नेह करितेन. एक्षणे पंचम:जर्ज पितृराज्य प्राप्त हइवार परे दिल्ली आसिया, एक महायज्ञ करिया सम्राट नाम ग्रहण करियोछेन. सम्राट पंचम जर्ज ओ पितार न्याय दयालु. ईश्वर तांहार मंगल करुन.

र+च्+च=र्च चर्चा, अर्चना, र+च्+छ=र्छ मूर्च्छा, मूर्च्छना.

र+ज्+ज=र्ज कर्ज, गर्जन, खर्जुर, उपार्जन.

र+त्+त=र्त्त गर्त्त, कर्त्ता, धूर्त्त, कार्तिक, नर्त्तन.

र-द्+ध=र्द्ध अर्द्ध, परार्द्ध, वर्द्धमान, निर्द्धारण.

र + व् + भ = र्भ गर्भ र + द् + र = र्द्र आर्द्र, द्यार्द्र.

र + म् + म र्म कर्म, धर्म, निर्मल, निर्माण, धार्मिक.

र + य + य = र्य कार्य, सूर्य, आर्य, पर्यक, मर्यादा.

र + व् + व = र्व खर्व, गर्व, पर्व, दुर्वा, चर्वण, पर्वत.

र + श् + व = र्श्व पार्श्व.

पृ. २८ जीशु खीष्ट जे धर्म प्रचार करिया गियाछेन, ताहाके खीष्ट धर्म बले. महम्मद जे धर्म प्रचार करियाछेन, ताहाके मुसलमान धर्म बले. घेदाश ऋषिगणकर्त्तृक ये धर्म प्रचारित इहयाछे, ताहाके हिंदु धर्म बले.

ष् + क् + र = ष्क दुष्क्रिया, निष्क्रय. ष् + ट् + र = ष्ट्र उष्ट्र, लोष्ट्र, राष्ट्र.

ष् + प् + र = ष्प्र दुष्प्राप्य, दुष्प्रवेश स् + त् + र = स्त्र वस्त्र, अस्त्र, शास्त्र.

स् + त् + य = स्त्य स्वस्त्ययन; स् + थ् + य = स्थ्य स्वास्थ्य.

चारिटी व्यंजनवर्णेर द्वारा शब्दरचना.

न् + त् + र + य् = न्य स्वातंत्र्य. र् + द् + ध् + व = र्द्ध = ऊर्द्ध.

र + म् + म् + य = र्म्य हर्म्य. र + त् + त् + य = र्त्य मर्त्य.

सुंदर ओ बृहत् अट्टालिकाके हर्म्य बले, घनवान् व्यक्तिगण हर्म्य-मध्ये बास करिया थाकेन. बाज पक्षी उडिया जत उर्द्धे उठिते पारे अपर कोन ओ पक्षी तत ऊर्द्धे उठिते पारेना. छोट छोट पाखीरा इहाके बडइ भय करे.

पृ. २९ दया—अपरेर दुःख दूर करिवार इच्छाके दया बले. हे प्रिय बालकबालिकागण ! तोमार सकले दीनदरिद्रेर दुःख दूर करिते चेष्टा करिबे. ताहा दिगेर दुःख निवारण करिले, ताहारा तोमादिगके आशीर्वाद करिबे; एवं ईश्वर तोमादिगेर प्रति प्रसन्न इहबेन. जगदीश्वर प्रसन्न हइले तोमरा सुखी हइबे.

भक्ति—माता पिता एवं शिक्षक आमादिगेर परम पूजनीय. अनु-रागेर सहित तांहादिगेर सेवा करार नाम भक्ति. हे प्रिय बालक बालिकागण ! तोमरा कदाच तांहादिगेर अबाध्य हइओ ना. तांहारा जाहाते

मने कष्ट पान, कखनओ एमन काज करिओ ना. तांहादिगके प्रसन्न राखिते पारिले तोमादिगेर मंगल हइवे.

भालबासा—अन्येर सहित प्रणय राखार नाम भालबासा. तोमरा सकले तोमादिगेर छोट छोट भाइभगिनी एवं सहपाठिगणके सर्व्वदा भालबासिवे. ताहादिगेर सहित कखनओ झगडा या मारामारि करिओना.
 पृ. ३० दिक्-निरूपण—चारिदिकः—पूर्व्व, पश्चिम, उत्तर ओ दक्षिण
 रातः काले जे दिके सूर्य्य उदित हय, ताहाके पूर्व्वदिक् बले. जे दिके सूर्य्य अस्त जाय, ताहाके पश्चिम दिक् बले. जे दिके सूर्य्य उदित हय, सेई दिके मुख करिया दांडाइले, जे दिके डानहात थाके, सेइदिक् दक्षिण, एवं जे दिके बाम हात थाके, सेइ दिक् उत्तर.

चारिकोणः—पूर्व्व एवं दक्षिण एइ दुइ दिकेर मध्ये जे स्थान ताहाके अग्निकोण बले. उत्तर आर पूर्व्व एइ दुइ दिकेर मध्ये जे स्थान, ताहाके ईशानकोण बले. दक्षिण ओ पश्चिम एइ दुइ दिकेर मध्ये ये स्थान ताहाके नैर्ऋतकोण बले. पश्चिम आर उत्तर एइ दुइ दिकेर मध्यवर्ती स्थानके वायुकोण बले.

छयऋतुः—ग्रीष्म, वर्षा, शरत्, हेमंत, शीत, वसंत.

वैशाख ज्येष्ठ ग्रीष्मकाल. आषाढ श्रावण वर्षाकाल. भाद्र आश्विन शरत्काल. कार्तिक अग्रहायण हेमंतकाल. पौषमाघ शीतकाल. फाल्गुन चैत्र वसंतकाल.

दुइ पक्षः—शुक्ल ओ कृष्ण.

पृ. ३१ पनर तिथिः—प्रतिपद्, द्वितीया, तृतीया, चतुर्थी, पंचमी, षष्ठी, सप्तमी, अष्टमी, नवमी, दशमी, एकादशी, द्वादशी, त्रयोदशी, चतुर्दशी, पूर्णिमा ओ आमावस्या.

वारमासः—(बांगाला मासेर नाम) वैशाख, ज्येष्ठ, आषाढ, श्रावण, भाद्र, आश्विन, कार्तिक, अग्रहायण, पौष, माघ, फाल्गुन चैत्र.

इंग्रजी मासेर नामः—जानुयारी, फेब्रुयारी, मार्च, एप्रेल, मे, जून, जुलाइ, आगष्ट, सेप्टेंबर, अक्टोबर, नवेंबर, डिसेंबर.

सात वार—रवि, सोम, मंगल, बुध, बृहस्पति, शुक्र, शनि.

वत्सर—इंराजी ओ बांगाला सकल वत्सरइ वार मासे हइया थाके.

वैशाख हइते चैत्र पर्यंत एवं जानुयारी हइते डिसेंबर पर्यंत एइ बार
मासे एक वत्सर गणना करा हय.

चुरि करा बड दोष.

गोपालेर हाते देखि एकखानि छुरि ।
भाबेन जननी इहा करियाछे चुरि ॥
काछे गिये धीरे धीरे शुधालेन तारे ।
कोथा पेले एइ छुरि बल ठिक् करे ॥
शुनिया मायेर कथा माथा हेंट करि ।
बलिल “ हरिर छुरि करियाछि चुरि ” ॥
जननी बलेन, हाय ! के शिखाल तोरे ।
आनिते परेर छुरि चुरि करे ॥
एखनइ जाओ तुमि त हादेर बाडीं ।
छुरि दिये माप चाइ, हात दुटि जुडि ॥
गोपाल मलिन मुखे जाय. धीरे धीरे ।
छुरि दिये बले भाइ माप कर मोरे ॥
लोभे पाडि छुरिखानि चुरि करि लइ ।
“ चुरि करा बड दोष ” आगे बुझि नाइ ॥

या पुस्तकाचा उपयोग करण्याची रीत.

१. पुस्तकाच्या आरंभी अक्षर-ओळख अथवा ' सरलवर्णपरिचयाची किल्ली ' दिली आहे. तिच्या साहाय्याने ' सरलवर्णपरिचय ' या पुस्तकावरून बंगाली अक्षरांची ओळख करून घ्यावी. या वेळी शब्दांच्या अर्थाकडे लक्ष देऊं नये.

२. याप्रमाणे साधारण अक्षरओळख झाल्यावर मोठ्या अक्षरांचे कोणतेही बंगाली पुस्तक घेऊन ते वाचण्यास सुरुवात करावी. या कामासाठी बंगालीतले पंडित ईश्वरचंद्र विद्यासागर यांचे ' सीतार बनवास ' हे पुस्तक दोन प्रकारे फार उपयुक्त होईल. एक तर त्याचे अक्षर ठळक व स्पष्ट आहे, आणि दुसरे असे की, त्यांत वर्णिलेले सीतेचे चरित्र बहुधा आपणास ठाऊक असल्यामुळे अर्थाच्या संदर्भाकडे लक्ष देऊन वाचले असता त्याच्या धोरणाने शब्द लावण्यास कठीण जाणार नाही.

३. अशा रीतीने अक्षरओळख उत्तम प्रकारे झाल्यावर या पुस्तकाचे तिसरे प्रकरण (नामांबद्दलचे) व चौथे प्रकरण (क्रियापदांबद्दलचे) हीं वाचावीं. म्हणजे वाचिलेल्या वाक्यांतल्या शब्दांच्या विभक्ति व क्रियापदांची सोपीं सोपीं रूपे सहज ओळखतां येऊं लागतील. मग इतर प्रकरणे.

४. यानंतर श्रीमद्भगवद्गीतेचे बंगाली भाषांतर वाचण्यास हातीं घ्यावे. मूळ संस्कृत श्लोक व त्याचा अर्थ आपणास ठाऊक असतोच. तोच अर्थ बंगाली भाषेत कशा रीतीने व कोणत्या शब्दांनी व्यक्त केला आहे, ते समजण्यास अर्थातच फारसा काळ लागणार नाही. अशा रीतीने गीतेचा एखादा अध्याय वाचला तरी पुरे आहे.

५. हे झाल्यावर निबंधाचे एकादे पुस्तक अथवा लहान मुलांसाठी सोप्या भाषेत लिहिलेले गोष्टीचे पुस्तक (उदाहरणार्थ-नीतिकथा) हे वाचण्यास घ्यावे. हे वाचतां वाचतां जे शब्द अडतील ते प्रस्तुत पुस्तकाच्या तिसऱ्या भागांत जो प्रचलित शुद्ध बंगाली शब्दांचा कोश दिला आहे त्यांत पहावे. अडलेले शब्द शुद्ध बंगाली असले, तर ते बहुधा या कोशांत सांपडतील. संस्कृत असले तर मात्र संस्कृत-मराठी किंवा संस्कृत-इंग्रजी कोशांत पहावे लागतील. याप्रमाणे वाचण्याची संवय करावी. नवीनच बंगाली शिकणाराने एकदम कादंबऱ्या किंवा कवितेचे पुस्तक हातीं घेऊं नये.

६. जसजसे वाचन वाढत जाईल, तसतशी या पुस्तकांत दिलेल्या व्याकरणाच्या ठळक माहितीची अधिकाधिक गरज लागत जाईल. यासाठी वाचण्याची थोडीशी संवय झाल्याबरोबर सदर माहिती एकदोनदां लक्षपूर्वक वाचून ठेवावी.

७. प्रकरण सातवें (संक्षिप्त शब्दप्रयोग) हें प्रकरण अवश्य वाचावें. या प्रकरणांत दिलेल्या शब्दांची यादी फारच लहान आहे, पण तिच्यावरून बंगाली भाषेंत शब्दांचे संक्षेप कसे होतात, तें कळण्यास बरीच मदत होईल व मग या यादींत न दिलेले दुसरे संक्षिप्त शब्दप्रयोग सहज ओळखतां येऊं लागतील.

८. इतकी तयारी झाल्यावर या पुस्तकाच्या १० व्या प्रकरणांत बंगाली भाषांतराचे कांहीं नमुने दिले आहेत, ते लक्षपूर्वक वाचून पहावे. एकेक मूळ बंगाली वाक्य घेऊन त्याचें मराठी भाषांतर कोणत्या रीतीनें केले आहे तें पाहिलें म्हणजे दिसून येईल कीं, बंगालीतून मराठींत भाषांतर करण्याचें काम खरोखर फारसें अवघड नाहीं.

९. यानंतर या पुस्तकाच्या दुसऱ्या भागांत दिलेलें बंगाली पुस्तकांतले उतारे क्रमाक्रमानें वाचावे, व त्यांचें भाषांतर करण्याचा यत्न करावा. तें करतांना शब्दास शब्द ठेवण्यापेक्षां बंगाली वाक्यांतला अर्थ होतां होईल तो सोप्या मराठी शब्दांनीं व्यक्त करण्याकडे अधिक लक्ष द्यावें. य प्रमाणें या पुस्तकांत दिलेल्या सगळ्या उताऱ्यांचें भाषांतर आपल्या हातून झाल्यावर मग बंगालीतलें कोणत्याही विषयावरलें कोणतेंही पुस्तक घेऊन तें वाचण्याचें व त्याचा अर्थ पूर्णपणें समजण्याचें सामर्थ्य शिकण्याचे अंगीं येईल अशी खात्री वाटते. उत्तमोत्तम ग्रंथकारांचीं पुस्तकें वाचतांना, विशेषतः कादंबऱ्या वाचतांना, बंगाली भाषेचे संप्रदाय व म्हणी यांच्याशीं परिचय घेवेल. हे ठळक संप्रदाय व म्हणी या पुस्तकांत प्रकरण आठवें व नववें यांत दिलेल्या आढळतील.

सूचना—या पुस्तकाच्या साहाय्यानें कोणतेंही बंगाली पुस्तक वाचून समजण्याइतकी व त्याचें मराठींत भाषांतर करण्याइतकी तयारी होईल. पण बंगाली भाषा यावरून आपणास बोलतां येईल, अशी अपेक्षा मात्र कोणीं करूं नये. कोणतीही भाषा बोलतां येण्यास ती भाषा प्रचलित असलेल्या समाजांतच वावरलें पाहिजे. तथापि बंगाली लोक बोलतात

तें निदान समजावें म्हणून त्यांच्या उच्चारांबद्दल आरंभी थोडेंसे तांगितलें आहे तें व पुढें दिलेली व्याकरणाची माहिती लक्षांत ठेवून, बंगाली लोकांचें संभाषण ऐकल्यास, तें समजण्यास फारशी अडचण पडेल असें मला वाटत नाहीं.

मराठी-बंगाली शिक्षक.

भाग १.

प्रकरण पहिलें-सायान्य माहिती.

‘ बंगाली भाषा ’ या नांवावरून ती बंगाल प्रांतापुरतीच असेल अशी चुकीची समजूत होण्याचा संभव आहे. पण खरी गोष्ट अशी आहे की, ही भाषा नुसती बंगाल प्रांतांतच नव्हे, तर ब्रह्म, असाम, ओरिसा व छोटानागपूर इ. प्रांतांतही बऱ्याच लोकांच्या बोलण्यांत आहे. एकंदर हिंदुस्थानची लोकसंख्या सुमारे ३१ कोटी आहे. त्यांतल्या $\frac{1}{4}$ लोकांच्या म्हणजे जवळ जवळ पांच कोटी लोकांच्या बोलण्यांत ती आहे. आणखी, बंगाली लोक उत्तरेस काश्मीरपासून दक्षिणेस सीलोनपर्यंत आणि पूर्वेस आसाम-पासून पश्चिमेस सिंध प्रांतापर्यंत म्हणजे हिंदुस्थानच्या सर्व भागांतून कमी अधिक प्रमाणानें पसरले असल्यामुळे व पुष्कळ सुशिक्षित बंगाली लोकांना स्वभाषेचा विशेष अभिमान वाटत असल्यामुळे हिंदुस्थानच्या प्रत्येक प्रांतांत या भाषेशी परिचय असलेले थोडे बहुत तरी लोक आहेत. याशिवाय बंगाली भाषेतलें वाङ्मय इतर सर्व देशी वाङ्मयांत श्रेष्ठ प्रतीचें आहे असा लौकिक सर्वत्र पसरल्यामुळे बंगाली भाषा ही ज्यांची मातृभाषा नव्हे असे वाङ्मयाचे पुष्कळ रसिक भोक्ते ही भाषा शिकून बंगाली पुस्तकांची भाषांतरें आपापल्या मातृभाषांतून करूं लागले आहेत. हिंदी, मराठी, गुजराती वगैरे देशी भाषांतून पुष्कळ बंगाली पुस्तकांची भाषांतरें झाली आहेत व होत आहेत; इतकेंच नाही, तर सर्व तऱ्हेने सुसंपन्न अशा इंग्रजी भाषेत सुद्धां जितकी बंगाली पुस्तकांची भाषांतरें झाली आहेत, तितकी दुसऱ्या कोणत्याही देशी भाषांतल्या पुस्तकांची झाली नाहीत असें म्हणण्यास प्रत्यवाय नाही.

बंगाली भाषेचें प्राचीनत्व-बंगाली भाषा व बंगाली लिपि या कर्मांत कमी १००० वर्षांपूर्वीच्या आहेत, असें अनेक विद्वानांचें म्हणणें आहे. कित्येक तर याच्याही पलीकडे म्हणजे दोन अडीच हजार वर्षांच्या मार्गे जातात. गौतम बुद्ध हा अंगलिपि, बंगालिपि, ब्राम्ही, सौराष्ट्री व मागधी इतक्या लिपि विश्वामित्र नामक गुरुपार्शी शिकला होता असें ललितविस्तरग्रंथांत म्हटलें आहे. ९०० वर्षांपूर्वीचे बंगाली अक्षरांचे कित्येक नमुने नेगळसारख्या दूरदूरच्या प्रदेशांत उपलब्ध झाले आहेत व ते अगदींच ओबडधोबड नसून परिपक्व लिपीसारखे दिसतात, यावरून ही भाषा व लिपि निदान १००० वर्षांपूर्वीची तरी खास आहे असें म्हणण्यास हरकत नाही.

आर्यभाषेचे वैदिक, संस्कृत, प्राकृत (पालि व गाथा वगैरे) व गौडी असे चार स्तर विद्वान् लोक मानतात. यांपैकी चौथ्या स्तरांत बंगाली भाषेचा अंतर्भाव होतो. मराठीप्रमाणेंच बंगाली भाषा संस्कृतापासून निघाली कीं प्राकृतापासून निघाली, याबद्दल पंडितांत बराच मतभेद आहे. या वादांत शिरण्याचें आपणांस कारण नाही. येवढें खरें कीं, बंगाली भाषा ही अनार्यभाषेची संतति नाही. तथापि अरबी, फारशी, उर्दू, तामिळ, तेलगू, सांताळ, वगैरे अनेक अनार्य भाषांतल्या शब्दांची बंगालींत भेसळ झाली आहे ही गोष्ट बंगाली पंडित कबूल करतात. शुद्ध मराठी शब्द बंगालींत गेलेले आढळत नाहीत. तथापि मराठींतल्या पेशां बंगालींत फारशी, उर्दू वगैरे शब्दांचें मिश्रण अधिक प्रमाणांत आढळतें.

बंगाली छंदःशास्त्रांतहि संस्कृत व प्राकृत छंदांचाच भरणा विशेष आहे. फारशी भाषेंतल्या ' वयेत ' वरून बंगालींतला 'पगार' छंद आला आहे असेंहि कित्येक म्हणतात. अलीकडे इंग्रजी भाषेशी विशेष परिचय झाल्यापासून अमित्राक्षरवृत्तांत (Blank verse) बंगाली पद्य-रचना होऊं लागली आहे व थोड्या कालांत ती बरीच लोकप्रियहि झालेली आढळते.

संस्कृत भाषेंतून घेतलेल्या शब्दांची संख्या बंगाली भाषेंत मराठी-पेशां पुष्कळच अधिक आहे, व त्यांची शुद्धताहि त्यांनीं आमच्या पेशां अधिक राखली आहे. उदाहरणार्थ, ' जाहिरात ' बद्दल ' विज्ञापन, ' ' पुरवणी ' बद्दल ' कोडपत्र ' वगैरे संस्कृत व्युत्पत्तीचे शब्द बंगाली

लोकांच्या वापरण्यांत फार आहेत. केवळ लहान मुलांसाठी व अज्ञ स्त्रियांसाठी लिहिलेल्या पुस्तकांतून सुद्धा इतके संस्कृत शब्द असतात की, त्यांचा अर्थ समजून घेण्यास सामान्य मराठी वाचकांना संस्कृत कोशच हाती घेण्याची पाळी येते.

बंगाली वर्णमाला—बंगाली वर्णमाला मराठी वर्णमालेसारखीच आहे म्हणजे बंगालीतही मराठीप्रमाणेच 'अ' पासून 'औ' पर्यंत चौदा व अनुस्वार आणि विसर्ग हे दोन मिळून एकंदर सोळा स्वर आहेत. तसेंच, 'क्' वर्गांत पांच, 'च्' वर्गांत पांच, 'ट्' वर्गांत पांच, 'ट्' वर्गांत पांच, व 'प्' वर्गांत पांच अशीं पंचवीस आणि य्, र्, ल्, व्, श्, ष्, स्, ह्, ल् आणि झ् हीं दहा मिळून पसतीस व्यंजने आहेत. 'ज्' हे अक्षर व्यंजनांत धरीत नाहीत.

सोबत दिलेल्या बंगाली पुस्तकाचे आरंभीच वर्णमाला दिली आहे व परिशिष्टांत तिचा खुलासा केला आहे. त्यावरून अक्षरओळख करून घ्यावी. अक्षरओळख करून घेतांना पुढील अक्षरांतले सूक्ष्म भेद बारीकईने लक्षांत ठेवावे, म्हणजे बंगाली वाचतांना घोंटाळा होणार नाही:—

'इ' व 'ह' 'उ' 'ऊ' व 'ड'

'ऋ' ,, 'ॠ' 'क' ,, 'ब', 'व' आणि 'र'

'ख' ,, 'थ' 'घ' ,, 'ध'

'ट' ,, 'ढ' 'म' ,, 'स'

'न' आणि 'ण' व 'य' आणि 'ष'.

'त' आणि 'त्' व 'ड्' आणि 'ळ' यांच्यांतले भेदही लक्षांत ठेविले पाहिजेत.

जोडाक्षरे (युक्ताक्षरे)—मराठीतल्याप्रमाणे बंगालीतही कांहीं जोडाक्षरे सहज ओळखतां घेण्यासारखी आहेत. पण कांहीं मात्र ओळखण्यास फार प्रयास पडतात. उदाहरणार्थ, 'क्त', 'क्ष', 'ग्ध', 'ज्ञ', 'ञ्च', 'ष्ण' इ. वारंवार वाचण्याने ही अक्षरे ओळखतां येऊं लागतात. 'य' हे अक्षर होणत्याही अक्षराला जोडावयाचे झाले तर त्या अक्षराच्या पुढे वांकडा काना जोडतात.

बाराखडी—बंगालीत मराठीसारख्याच स्वर आणि व्यंजन मिळून झालेल्या 'क', 'का', 'कि', 'की' इ. अक्षरांच्या बाराखड्या

आहेत. या बाराखड्या शिकण्यास फार वेळ लागत नाही. पुढील गोष्टी ध्यानांत ठेविल्याने त्या मराठी जाणणाराला दहापांच मिनिटांत सहज शिकतां येतील:—

अक्षराला काना देतात तो मराठीप्रमाणेच अक्षराच्या पुढें देतात.

„ ऋस्व वेलांटी „ ती „ „ मार्गे „

„ दीर्घ „ „ „ पुढें „

„ उकार किंवा ऊकार जोडतात तो खाली जोडतात.

„ ऋ „ ऋ „ „ „

अक्षराला एक मात्रा किंवा दोन मात्रा जोडतात त्या मात्र मराठी-तल्याप्रमाणें अक्षराच्या डोक्यावर न जोडतां एक मात्रा असल्यास ती अक्षराच्या मार्गे व दोन असल्यास एक मार्गे व एक डोक्यावर जोडतात. अनुस्वाराचा फारच क्वचित् उपयोग करतात. बहुधा संस्कृत व्याकरणाच्या नियमाला अनुसरून अनुस्वाराच्याऐवजीं पुढील अक्षराच्या वर्गांतलें पांचवें अक्षर या अक्षराला जोडून काढतात. जसें:—संदेश=सन्देश. अनुस्वाराचा उपयोग करावाच लागला तर तो अक्षराच्या डोक्यावर न देतां अक्षराच्या पुढें जोडतात. अनुनासिकाचें चिन्ह (चंद्र बिंदु) ॐ हें अक्षरावर देतात.

याशिवाय ॐ यासारखेंच पण उजव्या हाताचा फांटा लांब असलेलें एक चिन्ह बंगाली भाषेंत आहे. याला ' ईश्वर ' अशी संज्ञा आहे. हें चिन्ह हिंदु देवतांचीं नांवां, किंवा मृत व्यक्तींचीं नांवां यांच्या मार्गे लावतात.

कित्येक शब्दांपुढें २ चा आंकडा त्या शब्दाला जोडून लिहिला असतो. वाचतांना तो शब्द दोनदां उच्चारवयाचा असा त्या चिन्हाचा सांकेतिक अर्थ द्यावयाचा. जसें:—' भूय २ ' म्हणजे ' भूय भूय '. ही २ चा आंकडा लिहिण्याची चाल हिंदी भाषेंतही आहे. त्याचप्रमाणें वाक्य पूर्ण झालें म्हणजे पूर्ण विरामाचे ऐवजीं कवितेंतल्या चरण रेखेप्रमाणें एक चरणरेख घालण्याची चाल आहे. हिला ' दांडी ' म्हणतात ही चाल संस्कृतावरून बंगाली भाषेंत आली आहे.

उच्चार—बंगाली लोकांच्या उच्चारान्या पद्धतींत बरीच व्यंगें आहेत. त्यामुळे छापिल बंगाली पुस्तकांतलें वाक्य जरी आपणांस पूर्णपणें समजलें, तरी तेंच वाक्य एकाद्या बंगाली माणसाच्या तोंडांतून निघाले

असतां तें आपणांस समजत नाहीं. बंगाली लोकांच्या उच्चारान्त पुढील व्यंगें आहेत:—

ण आणि न यांचा उच्चार न करतात.

ब " व " " ब "

य " ज " " ज "

श, ष, स या सर्वांचा एकसारखाच श असा उच्चार करतात.

क्ष चा उच्चार क्ख करतात.

क्य आणि क्त यांचा उच्चार क्क करतात.

ष्ण चा उच्चार ष्ट (उदा० विष्णु=विष्ट)

क्ष्म " " क्खँ (उदा० लक्ष्मण=लक्खँन)

क्त्त " " रि (कृष्ण=क्रिष्ट)

शब्दाचे आरंभी किंवा ह, य किंवा र यांपुढें य आला असतां य चा उच्चार नेहमीं ज होतो. (जसे: -योग्य=जोग्य, साह्य=साहज, साहाय्य=साहाज, कार्य=कार्ज). य च्या पुढें आ आला असतां त्या य चा उच्चार अ सारखा होतो. (जसे: -व्यापार=वाप्पार.) यू, व् आणि म् यांना जोडून दुसरीं व्यंजनें आलीं असतां त्या व्यंजनांचा उच्चार द्वित्त होतो.

अ चा उच्चार बहुधा ऑ असा गोल तोंड करून करतात. पण क्ष, क्य, त्य, व्य, भ्य, ल्य, स्य, ञ हीं जोडाक्षरें पुढें आलीं असतां अ हाच उच्चार होतो.

बहुतेक अकारान्त बंगाली शब्दांच्या अंत्य अचा उच्चार मुळींच होत नाहीं. पण याला बड, काल, आल, छोट, केन, येन इ. अपवाद आहेत.

लिहिण्याची भाषा व बोलण्याची भाषा यांच्या मधलें हें अंतर इतरहि कित्येक शब्दांच्या रूपांत दिसतें. लिहितांना पडितेछि, पडित, पडितेन अशीं रूपें लिहितात, आणि तींच वाचतांना डि यांतल्या इकाराचा ओप करून पड्छि, पड्त, पड्बेन अशीं वाचतात. तसेंच पडियाछिल, खाइ-तेछि, याइतेछिल, हइयाछे, आसियाछि वगैरे शब्द अनुक्रमें पडेछिल, खाच्चि, जाच्चिल, हयेछे, एसेछि अशा तऱ्हेनें उच्चारतात.

तसेंच खाइया (खाऊन), हासिया (हांसून), हइया (होऊन), चालिया (चालून), हइते (पासून), हइवे (व्हावें) वगैरे शब्दांचीं रूपें अनुक्रमें खेये, हेसे, इए, चले, हते, हवे अशा रीतीनें उच्चारतात.

सर रवींद्रनाथासारखे लेखक तर होतां होईल तों या दुसऱ्या (उच्चारित) रूपांचा लिहिण्यांतहि उपयोग करतात.

उच्चाराचे हे प्रकार बंगाली लोकांच्या थोड्याशा सहवासानें आपो आप कळू लागतात. ज्यांना बंगाली पुस्तकें वाचूनच त्या भाषेचें ज्ञान मिळवावयाचें असेल, त्यांनीं उच्चारांचीं हीं व्यंगें समजून घेण्याच्या भान-मर्तीत पडण्याचें कारण नाहीं. कारण, लिहिण्यांत शब्द बहुधा बिनचूक लिहिलेले असतात. लिहिण्यांत बहुधा कांहीं घोटाळा नसतो. तथापि पुष्कळ बंगाली कादंबऱ्या व रवींद्रनाथ, द्विजेंद्रलाल वगैरे सारख्या कव्यांचीं काव्यें यांतून उच्चारांप्रमाणेंच विकृत रूपांत शब्द लिहिलेले पुष्कळ आढतात, म्हणून येवढें विवेचन करावें लागलें.

प्रकरण दुसरें—कित्येक अव्ययें.

बंगाली भाषेच्या व्याकरणाचें मराठी व्याकरणार्थी अनेक बाबतींत फार साम्य आहे. स्वरसंधि व व्यंजनसंधि यांचे नियम एकच आहेत. शब्दांच्या जाति व त्यांचे परस्पर संबंध मराठीतल्यासारखेच आहेत. जेथें भिन्नता आहे, तेवढ्याच गोष्टी लक्षांत ठेविल्या म्हणजे मराठीतून बंगाली द्विकणाराचें काम होईल, आणि म्हणून तेवढ्याच गोष्टी या पुस्तकांत दिल्या आहेत.

नामांस जोडून येणारीं कित्येक अव्ययें.

बंगाली भाषेंत नामांना जोडून येणारीं पुष्कळ अव्ययें आहेत. उदा०—टा, टि, खान्, खानि, खेनि (किंवा खानि) टुकि, खान, गाछ, गाछा, गुल, गुली, गोटा, गण, तो, इत्यादि. हीं केव्हां घालावीं किंवा घालूं नयेत याबद्दलचे बिनचूक नियम सांगतां येणार नाहींत; त्या भाषेशीं जसजसा परिचय होत जाईल तसतसा त्यांचा उपयोग कळत जाईल. या अव्ययांना खरोखर कांहीं अर्थ नसतो; पण त्यांच्या योगानें भाषणाला सौंदर्य येऊन बोलणाराच्या मनांतले भिन्न भिन्न सूक्ष्म भाव व्यक्त होतात.

टा, टि, टी—हीं अव्ययें बहुतेक सर्व नामांना लागतात. टा हें अव्यय अनादरसूचक आहे; टि व टी, हीं प्रेम, वत्सलता, किंवा पसंती यांचीं दर्शक आहेत.

खान खानि—हीं सपाट पदार्थांच्या नांवांना व जहाज, नौका, गाडी घर वगैरे सारख्या नामांना किंवा त्यांच्या विशेषणांना लावतात. उदा० एक खान तक्ता ह० एक तक्ता; नौकाखानि ह० एक नाव.

गाछ, गाछि, गाछा—ज्यांना लांबीचें परिमाण विशेषतः असतें अशा वस्तूंच्या नामांना हीं अव्यये लगतात. उदा.—एकगाछ छडी ह० एक छडी; एकगाछ दडा ह० एक दोरी.

गुल, गुलि—हीं अनेकत्व दर्शविणारीं अव्यये आहेत. उदा०—एगुलि म्ह० हे; बालकगुलि ह० मुलें.

सूचना—‘ एक ’ या संख्यावाचक विशेषणाला टी; गाछ, खान इ० अव्यये लागतात तेव्हां त्या शब्दाचा ‘ एक ’ असा मोघम अर्थ होतो. उदा०—एकटि बालक ह० एक गुल, बालकटी ह० अमकें मूल.

खानेक—हें अव्यय ‘ सुमारें ’ अशा अर्थाचें आहे. उ०—सेरखानेक तेल ह० सुमारें शेरभर तेल.

खानिक—हें अव्यय अल्पार्थीं आहे. उ०—खानिक दूध ह० थोडेंसें दूध. टुकि, गुच्चार—ह० थोडें; उ०—जलटुकि ह० थोडें पाणी; चाउलगुच्चार ह० थोडे तांदूळ.

इ—हें अव्यय मराठीतल्या ‘ च ’ या अव्ययासारखें आहे. उ०—ईश्वर इ पूज्य ह० ईश्वरच पूज्य.

सूचना—नक्की संख्या विवक्षित नसेल तेव्हां त्या संख्येच्या मागे गोटा, गुटि, हीं अव्यये लागतात. जसें—उहाते तोमार गोटापंचाश टाका लागिवे ह० याला तुझाला पन्नास एक रुपये (सुमारें पन्नास रुपये) लागतील. केव्हां केव्हां ‘ गुटि ’ या अव्ययाला जोडून ‘ कत ’ हें आणखी एक अव्यय येतें. तेव्हां गुटिकत याचा अर्थ ‘ कांहीं ’ असा होतो. उदा०—आमाकें गुटिकत भाल कलम दिते पारे ? ह० मला कांहीं चांगल्या लेखण्या देऊं शकाल काय ?

गण, वर्ग—हीं अव्यये अनेकत्ववाचक आहेत. उदा०—राजगण म्ह० राजे; नारोगण = स्त्रिया.

तो—या अव्ययानें कधीं कधीं निश्चितपणा व्यक्त होतो. उदा०—धर्में एखन दुःख हइलो तो कि हइल ? परे तो सुख हवे ह० धर्माचरणानें आतां दुःख होईल म्हणून काय झालें ? पुढें तर सुख मिळेल ? केव्हां केव्हां ‘ तो ’

या अव्ययाला कांहीं अर्थ नसतो. पण हे अव्यय घातले नाही तर वाक्य मिळमिळीत लागते. उदा०-एखन तो चलून, परे परमेश्वर आछेन म्ह० आतां तर चला, पुढें परमेश्वर आहेच. हे वाक्य अधिक जोरदार लागते.

प्रकरण तिसरें—नामें.

लिंगे—बंगालीत मुख्य लिंगे दोन—पुंलिंग आणि स्त्रीलिंग—आहेत. मराठीतल्याप्रमाणेच बंगाली नामांचें लिंग ओळखण्यासंबंधानें कांहीं ठराविक नियम सांगतां येत नाहीत. त्या भाषेच्या विशेष परिचयानेंच तें ओळखतां येतें.

वचन—सचेतन प्राणिवाचक नामांचें अनेकवचन प्रथमा विभक्तीचा अनेकवचनी 'रा' प्रत्यय त्या नामांला लावून होतें; इतर विभक्तीच्या वेळीं 'दिग' हा प्रत्यय लागतो किंवा प्रथमा विभक्तीच्या अनेकवचनी प्रत्ययाचे ऐवजीं गणवर्ग, जाति, सकल, समस्त, सब, दल, समूह, गुल इ. अनेकत्वसूचक शब्द नामाला लावून तो शब्द एकवचनासारखा चालवितात. पण हे शब्द केवळ संस्कृत भाषेतून आलेल्या शब्दांनाच लागतात, इतरांना नाहीत. म्हणून घोटकसमूह=घोडे, हे रूप बरोबर आहे. पण घोडासमूह हे रूप चुकीचें आहे.

अचेतन वस्तु-वाचक बंगाली नामांना प्रथमेचीं अनेकवचनी स्वतंत्र रूपे नाहीत. त्यांचें अनेकवचन करावयाचें झालें तर त्या नामांच्यापुढें अनेकत्वसूचक असे (उदा०—मडल, सकल, समुदाय, इ०) शब्द किंवा 'गुला' अथवा 'गुलि'हीं अव्ययें लावतात. जसें:—गृहसकल=घरें.

नामांच्या मार्गें अनेकत्वबोधक संख्यावाचक विशेषण असल्यावर त्या नामांचें अनेकवचनी रूप करीत नाहीत. जसें:—एकशत मेष=शंभर मेंढे; दशटि हरीण=दहा हरीण.

विभक्ति.

१ प्रथमा विभक्तीला एकवचनी प्रत्यय नाही. शब्दाचें मूळ रूप तेंच प्रथमेचें एकवचनी रूप. अनेकवचनाचे प्रत्यय 'एरा' आणि 'रा' असे दोन आहेत. कित्येक लोक कांहीं नामांना—के, -ते, -ए हे प्रत्यय लावतात; उदा०—सूर्य उठियाछे=सूर्य उगवला; एकजने=एकजण; लोके वलितेछे=

लोक बोलतात; पाखीते सुंदर बासा निर्माण करे=पक्षी सुंदर घरटें बांधतो; भलूकेरा बने बास करे=अस्वले रानांत राहतात इ०

२ द्वितीया विभक्तीचा दोन्ही वचनांत 'के' हा प्रत्यय आहे. पण कित्येक वेळां मराठीतल्या अप्रत्यय द्वितीयेप्रमाणें हा प्रत्यय गाळलेला असतो. जसें—बालकटीके बेडाइते लहया यांओ=मुलाला फिरावयाला घेऊन जा; ए पुस्तकखानि यत्नपूर्वक पाडिबे=हें पुस्तक काळजीपूर्वक वाच.

३ तृतीयेचे प्रत्यय दोन्ही वचनांत द्वारा, दिया, कर्तृक, व ए असे चार आहेत. याशिवाय 'द्वारा' या प्रत्ययाबद्दल कधी कधी 'हइते' याचाही उपयोग करतात. द्वारा, कर्तृक, आणि कर्तृक हे प्रत्यय संस्कृत शब्दांपासून झालेले असल्यामुळे ते शुद्ध संस्कृत किंवा तद्भव शब्दांना लागतात. जसें:—अश्वद्वारा=घोड्याने किंवा घोड्याकडून; घोडार द्वारा=घोड्यांकडून; से मनुष्यके दिया अनेक हइते पारे=त्या माणसाकडून पुष्कळ (काम) होऊं शकेल; एइ मनुष्य कर्तृक एइ गृह निर्मित इइयाछे=याच माणसानें हें घर बांधिलें आहे; आमि स्वचक्षे देखियाछि=मी आपल्या डोळ्यांनी पाहिलें.

४ चतुर्थीचे प्रत्यय दोन्ही वचनांत के, जन्य व निमित्त हे आहेत. कधी कधी नामाला ठाँइ, स्थाने, काछे इ० शब्द जोडूनही चतुर्थीचा अर्थ व्यक्त करतात. जसें:—शिक्षक छात्रगणके व्याकरण पडाइते छेन=शिक्षक शिष्यांना व्याकरण शिकवीत आहे; तोमार बापेर काछे दूध नये देओ=तुझ्या बापाला दूध नेऊन दे; रामेर ठाँइ देओ=रामाला दे; पाठेर जन्य=शिकण्यासाठी.

५ पंचमीचा प्रत्यय दोन्ही वचनांत हइते हा आहे. कधी कधी पंचमीचा अर्थ काछे, ठाँइ, थेके, निकटे इ० शब्द घट्टयंत नामांना जोडूनही व्यक्त करतात. जसें:—आपन प्रभूर काछे ताहा पाइलाम=मला तें धन्या(च्या)कडून मिळालें. संभाषणांत बहुधा हइतेच्या जागीं थेके घालतात; जसें कलिकाताथेके काशीपर्यंत म्हणजे कलकत्यापासून काशीपर्यंत.

६ षष्ठीचा एकवचनी प्रत्यय एर किंवा र हा आहे. अनेकवचन प्रथमेच्या रूपाला देर किंवा दिगेर यांपैकीं एखादा प्रत्यय लावल्यानें होतें, जसें:—चिनिर—साखरेचा; बापेर—बापाचा. बालकदेर (दिगेर)=बालकांचा.

७ आकारांत नामांना सप्तमीचा य प्रत्यय लागतो. इतर नामांची समीचीं रूपें ए, किंवा ते लावून किंवा षष्ठ्यांत रुपालाच मध्ये, भितर वगैरे शब्द जोडून करतात; जसें:—पाठशालाय=पाठशाळेंत, नगरेर मध्ये =नगरांत; वाडीर भितर=घरांत; जले=पाण्यांत; हंडिते=भांड्यांत.

८ संस्कृतांतून आलेल्या शब्दांची संबोधनाचीं रूपें मूळ संस्कृताप्रमाणें किंवा बंगाली पद्धतीनें दोन्ही प्रकारें ठेवण्याचा प्रघात आहे. बंगालींत संबोधनाचे वेगळे प्रत्यय नाहींत. प्रथमेप्रमाणेंच या विभक्तीचीं रूपें होतात; व संबोधनार्थ त्या रूपांच्या मार्गें ओ, हे, ओहेरे, वगैरे शब्द लावतात. ओ हा संबोधनार्थी शब्द कोणत्याही लिंगाच्या नामामार्गें लावतां येतो. 'हे' हा शब्द पुरुष पुरुषाला बोलावीत असेल अशाच ठिकाणीं योजतात. वायकांविषयीं किंवा आपणाहून श्रेष्ठ व्यक्तीसंबंधानें योजित नाहींत. वायका वायकांना संबोधतांना ओलो हा शब्द योजतात. जसें:—ओलो दिदि=अग तार्ई. ओगो हा शब्द आपणाहून श्रेष्ठ किंवा हलक्या व्यक्तीसंबंधानें पण प्रेमाचा आविर्भाव करावयाचा असतांना योजितात. ओहे याचा उपयोग हे सारखाच होतो. दुःख, शोक किंवा विनवणी करतांना नामाच्या मार्गें व पुढें दोन्ही बाजूंस व पुढेंही प्रत्येक शब्दानंतर तो लावतात. जसें:—ओगो मा मरिगो !=अगई, मेलों रे मेलों !

नामांचीं रूपें.

वर सांगितलेल्या नियमांप्रमाणें नामांची सर्व विभक्तींचीं रूपें पुढें दाखविली आहेत:—

	बालक (पु.)	देवता (स्त्री.)
विभक्ति	ए. व. अ. व.	
प्रथमा—बालक	बालकेरा बालकगण इ.	देवता देवतारा
द्वितीया—बालकके	बालकेदिगके	देवताके देवतादिगके
तृतीया—बालकेर —कर्तृक इ०	द्वारा इ० बालकदिगेर	देवताद्वारा, देवताकर्तृक इ. } देवतादेरद्वारा ,, कर्तृक इ. }
चतुर्थी—बालकके, बालकेर जन्य इ.	बालकदिगके, बालकदिगेर जन्य इ.	देवताके, देवतारजन्य इ. } देवतादिगके, देवतादिगेर जन्य इ. }

पंचमी-बालक हइते बालकदिगेर हइते देवतार हइते देवतादेर हइते
 षष्ठी-बालकेर बालकदेर, बालकदिगेर देवतार देवतादेर,—दिगेर इ०
 सप्तमी-बालके बालकदिगेर मध्ये देवताते, देवताय देवतादिगेर मध्ये
 संबोधन-हे बालक { हे बालकेरा, } हे (ओ) देवता हे(ओ)देवतारा.
 { हे बालकगण }
 { इ. }

सर्वनामै व विशेषणै.

प्र. पु. आमि (मी)	द्वि. पु. तुमि (तूं)
विभक्ति ए. व. अ. व	विभक्ति ए. व. अ. व.
प्र०-आमि आमरा	प्र०-तुमि तोमरा
द्वि०-आमाके } आमाय } आमादिके, आमारदिगके आमारदिगगे. }	द्वि०-तोमाके } तोमाय } तोमादिगके
तृ०-आमाकर्तृक, } आमारद्वारा, } आमादिया. } आमादेरकर्तृक, -द्वारा,-दिया	तृ० तोमाकर्तृक इ. तोमादेरकर्तृक इ.
च०-आमाके	च०-तोमाके तोमादिगके
पं०-आमाहइते	पं०-तोमाहइते तोमादेर हइते
ष०-आमार } आमादेर } आमादिगेर }	ष०-तोमार } तोमादेर, } तोमादिगेर }
स०-आमाते, } आमाय } आमादिगेते } आमारदिगेते }	स०-तोमाते, } तोमाय } तोमारदिगेते.

टीप १-बोलतांना आमिबद्दल मुइ घालण्याचा प्रघात हलक्या लोकांत आहे. कवितेंतही पुष्कळ वेळां हें रूप आढळतें.

२ मुइ याचें प्रथमेचें अनेकवचन मोरा, षष्ठिचें एकवचन मोर, व अ. व. मोदेर अशीं होतात. द्वितीया आणि चतुर्थी यांचीं एकवचनी रूपें मोके आणि मोरे अशीं दोन आहेत. पण दुसरें रूप विशेष प्रचारांत आहे.

३ केव्हां केव्हां प्रथमपुरुषवाचक सर्वनामाबद्दल से जन(तो मनुष्य)या शब्दाचाही शालीनतेनें उपयोग करतात. अर्थात् त्यावेळीं क्रियापद तृतीय पुरुषीं असतें. उदा० से जन कि अपराध कारियाळे ? ह्य० मीं काय अपराध केला आहे ?

४ द्वितीय पुरुषीं तुमि हा शब्द आपल्या बरोबरीच्या माणसाला उद्देशून बोलतांना लावतात. बोलणाराहून कमी योग्यतेच्या माणसाला तुइ व श्रेष्ठ प्रतीच्या माणसाला आपनि ह्य० आपण म्हणतात. पंचमी षष्ठी वगैरे कित्येक विभक्तीचे प्रत्यय लागण्यापूर्वीं तुइचें तो असें रूपांतर होतें. जसें:-तोर=तुइं. आपनि याबद्दल पुष्कळ वेळां महाशय हा शब्द वापरतात. पण हा शब्द फक्त पुरुषांनाच लावतात.

आपनि=आपण

प्र०-आपनि	आपनारा	
द्वि०-आपनाके	आपनादिगके	
तृ०-आपनाकर्तृक	आपनादेरकर्तृक	इ०
इ०		
च०-आपनाके	आपनादिगके	
पं०-आपनाहइते	आपनादेरहइते	
ष०-आपनार,	आपनादेर	आपनकार
आपनकार		
स०-आपनाते	आपनादिगेते	
आपनाय	आपनारादिगेते	

तू, पु. तिनि=तो, ती.

प्र०-ते	ताहारा
द्वि०-ताहाके	ताहादिगके
तृ०-ताहाद्वारा	ताहादेरद्वारा
इ०	इ०
च०-ताहाके	ताहादिगके
पं०-ताहाहइते	ताहादेर(दिगेर)हइते
ष०-ताहार	ताहादेर (दिगेर)
स०-ताहाय	ताहादिगेते
ताहाते	

टीप १—मराठीतल्यप्रमाणें तृतीय पुरुषाविषयीं बोलावयाचें असल्यास तो जवळ किंवा दूर असेल त्याप्रमाणें इनि (हा) किंवा उनि (तो) हे शब्द व मुळींच गैरहजर असल्यास तिनि (तो) हा शब्द योजतात. हे शब्द पुढें लिहिल्याप्रमाणें चालतात—

एकवचन.

प्र०—इनि

द्वि०—इंहाके

उनि

उंहाके

तिनि

तांहाके

तृ०—इँहाद्वारा इ०	उँहाद्वारा इ०	ताँहाद्वारा इ०
च०—द्वितीयेप्रमाणं.		
पं०—इँहाहइते	उँहाहइते	ताँहाहइते
ष०—इँहार	उँहार	ताँहार
स०—इँहाय } इँहाते }	उँहाय } उँइते }	ताँहाय } ताँहाते }

अनेकवचन.

प्र० इँहारा उँहारा ताँहारा इ० इ०
टीप—बरील ताहा, ताहाहइते, ताहाय इ० रूपांतला 'हा' गाळून नुसतीं
ता, त ते, ताय इ० रूपेंहि कधीं कधीं लिहिलेलीं आढळतात.

संबंधी सर्वनामं.

यिनि आणि ये हीं संबंधीं सर्वनामं आहेत. यिनि हें आदरसूचक आहे.

यिनि=जो, जी.

प्र०—यिनि (ए. व.)	याँहारा (अ. व.)
द्वि०—याँहाके	याँहारादिगके
तृ०—याँहाद्वारा इ.	याँहादेरद्वारा इ.
च०—द्वितीयेप्रमाणं.	
पं०—याँहाहइते	याँहादिग (याँहादेर) हइते
ष०—याँहार	याँहादेर (दिगेर)
स०—याँहाते	याँहादिगते.

'ये' हें सर्वनाम यिनि प्रमाणेंच चालतें. मात्र यांत 'या' वर चंद्रबिंदु नसतो. जसें—प्र० ये, द्वि०, च०—याहाके, तृ. याहाद्वारा इ.

प्रश्नार्थक सर्वनामं.

बंगाली भाषेंत के (कोण) ? व कि (कोणता) ? अशीं दोन प्रश्नार्थक सर्वनामं आहेत. के हें से या तृ. पु. सर्वनामाप्रमाणें चालतें. त्याचीं रूपें प्र. के. (ए. व.), काँहारा (अ. व.); द्वि.—काँहाके (ए. व.) ष.—काँहारा (ए. व.) अशीं होतात. आदरपूर्वक बोलावयाचें असलें तर या रूपांवर चंद्रबिंदु येतो, येरव्हीं येत नाहीं.

कोन् (कोणतें) हैं विशेषणासारखें आहे. तें स्वतंत्रपणें चालत नाही. के हैं सर्वनाम तृतीयपुरुषीं से या सर्वनामासारखें चालतें.

कि=कोणता ? कोणती ?

एकवचन व अनेकवचन.

प्र०-कि; द्वि० व च० कि; तृ०-किसेर द्वारा इ.; पं०-किहइते;
ष०-किसेर; स०-किसे.

कोणता-ती-तें या अर्थाचें कोन असैही एक सर्वनाम आहे. त्याचा विशेषणासारखा उपयोग होतो. अर्थात् त्याचें रूप कोणत्याही विभक्तींत पालटत नाही; उदा०-कोन स्थाने याइतेछि ? कोणत्या ठिकाणीं जातां ?

दर्शक सर्वनामें.

इनि, उनि, तिनि, ए (हा-ही-हैं,), ओ आणि से (तो-ती-तें), इहा व ताहा अशीं दर्शक सर्वनामें आहेत. इनि, उनि, तिनि यांना कित्येक पुरुषवाचक सर्वनामें समजतात. तीं कशीं चालतात तें वर पुष्प-वाचक सर्वनामाखालीं आलेंच आहे. से यालाही कित्येक पुरुषवाचक नामाखालीं घालतात. त्याचेंही विवेचन त्या सदाखाळीं केलें आहे. ए हें सर्वनाम हलक्या प्रतीच्या व्यक्तीला किवा वस्तूला लावतात. मात्र ती व्यक्ति किंवा वस्तु दिसण्याइतक्या अंतरावर असली पाहिजे. ताहा म्हणजे ती वस्तु; इहा म्हणजे ही वस्तु. इनि हा शब्द यिनि यासंबंधीं सर्वनामासारखाच चालतो. फक्त तो चालवितांना 'य' बदल 'इ' हें अक्षर घालावयाचें; जसें:-इहाँके, इहाँर इ०. ए आणि इहा हे शब्द चालवितांना चंद्रबिंदु लागत नाही.

सामान्य सर्वनामें.

एक, उभय, अन्य, केह, किछु, सकल, प्रत्येक, अमुक, सर्व्व, कोन, बहु, यत, तन, कत, प्रति हीं सामान्य सर्वनामें आहेत. यांपैकीं घालिल्या आठ शब्दांना विभक्तिप्रत्यय लागतात. अनेक, अन्य, केह, कोन एक, आर कोन इ. (कोनशिवाय) हीं फक्त एकवचनीं चालतात. केह हा शब्द के शब्दासारखा चालतो; फक्त त्याला चंद्रबिंदु लागत नाही. त्याच्या प्रष्टीचें रूप काहार असें लिहिलेलें असलें तरी त्याचा उच्चार काहारो करतात.

कोन् हें प्रश्नार्थक सर्वनाम व कोन हें सामान्य सर्वनाम यांच्या मधला भेद लक्षांत ठेविला पाहिजे.

विशेषणें.

यासंबंधानें मराठी वाचकांस विशेष कांहीं सांगण्यासारखें नाहीं.

संख्यावाचक विशेषणें.

एक १, दुइ २, तीन ३, चार, चारी ४, पाँच ५, छय ६, सात ७, आट ८, नय ९, दश १०, एगार ११, बार १२, तेर १३, चौद्द १४, पनर १५, षोल १६, सतर १७, आठार १८, उनिश १९, विश २०, एकुश २१, बाइश २२, तेइश २३, चाब्बिश २४, पांचिश २५, छब्बिश २६, साताइश २७, आटाइश २८, उनत्रिश २९, त्रिश ३०, एकत्रिश ३१, बत्रिश ३२, तेत्रिश ३३, चौत्रिश ३४, पँयत्रिश ३५, छत्रिश ३६, साँइत्रिश ३७, आटत्रिश ३८, उनचल्लिश ३९, चल्लिश ४०, एकचल्लिश ४१, बियाचल्लिश ४२, तेताल्लिश ४३, चुयाल्लिश ४४, पँयताल्लिश ४५, छेचल्लिश ४६, सातचल्लिश ४७, आटचल्लिश ४८, उनपञ्चाश ४९, पञ्चाश ५०, एकान्न ५१, बाओयान्न ५२, तिप्पान्न ५३, चुयान्न ५४, पञ्चान्न ५५, छाप्यान ५६, सातान्न ५७, आटान्न ५८, उनषाइट ५९, षाइट ६०, एकषाट्टि ६१, बाषाट्टि ६२, तेषाट्टि ६३, चौषाट्टि ६४, पँयषाट्टि ६५, छेषाट्टि ६६, सातषाट्टि ६७, आटषाट्टि ६८, उनसत्तर ६९, सत्तर ७०, एकात्तर ७१, बायात्तर ७२, तेयात्तर ७३, चुयात्तर ७४, पञ्चात्तर ७५, छेयात्तर ७६, सातात्तर ७७, आटात्तर ७८, उनाशी ७९, आशी ८०, एकाशी ८१, विराशी ८२, तिराशी ८३, चुराशी ८४, पञ्चाशी ८५, छेयाशी ८६, साताशी ८७, आटाशी ८८, उननव्वइ ८९, नव्वइ ९०, एकनव्वइ ९१, बिरनव्वइ ९२, तिरनव्वइ ९३, चुरनव्वइ ९४, पञ्चानव्वइ ९५, छेयानव्वइ ९६, सातानव्वइ ९७, आटानव्वइ ९८, निरनव्वइ ९९, शत १००, याप्रमाणें १ पासून १०० पर्यंत अंकांचीं नांवां आहेत. हजाराला सहस्र, दहा हजाराला अयुत, लक्षाला लक्ष, दशलक्षाला नियुत, कोटीला कोटी म्हणतात. त्यांच्या पुढच्या संख्यांना संस्कृत नांवां आहेत. याशिवाय सगळ्या संख्यांचीं संस्कृत नांवांही प्रचारांत आहेत:—जसें सातान्न ५७=सप्तपञ्चाशत्, आटाशी=८८. अष्टाशीति इ०.

क्रमवाचक संख्याविशेषणें सगळीं संस्कृतांतून घेतलीं आहेत. जसें:—
तिसावा = त्रिंशत्तम किंवा त्रिंश; एकोणविसावा = ऊनविंशतितम किंवा
ऊनविंश इ०. संख्याविशेषणांना षष्ठीचा र प्रत्यय लावून क्रमवाचक
संख्याविशेषणें बनविण्याचाही प्रथात आहे. जसें:—तिनेर अध्याय = तिसरा
अध्याय. हीं रूपें फक्त बोलण्यांत आहेत, लिहिण्यांत नाहींत.

संख्यावाचक विशेषणें मराठीसारखींच सओया (सव्वा), साडे, पौने
(पाउण) इ. शब्द संख्येच्या मार्गें लावून बनवितात. जसें:—साडे तीन,
पौने चार; पोया = पाव; आधा किंवा अर्धेक = अर्धा, तिन पोया = पाउण;
आडाई = अडीच; देड = दीड, अशीं रूपें मराठी वाचकाना सहज सम-
जणारीं आहेत. वार किंवा गुण = पट. तिप्पट म्हणावयाचें म्हणजे तिन-
गुण, किंवा तीन वार म्हणतात.

सुमारें अशा अर्थानें संख्येपुढें ' एक: ' किंवा मार्गें ' गोटा ' हे शब्द
योजितात; जसें:—तीन एक, किंवा गोटा तीन म्हणजे सुमारें तीन.

गंडा = चारांचा समुदाय. कुडि = विसांचा समुदाय.

शब्दाच्या पुढें २ चा आंकडा जोडून लिहिला म्हणजे त्या शब्दाची
पुनरावृत्ति वाचतांना करावयाची असें समजावें. जसें:—हाय २ = हाय !
हाय ! ये २ = ये ये.

प्रकरण चौथें-क्रियापदें.

१ मराठींत क्रियापदें कर्त्याच्या किंवा कर्माच्या लिंग-वचनाप्रमाणें
फिरतात पण बंगालींत तसें नाहीं. क्रियापदें लिंग व वचन यांचा भेद
ठेवीत नाहींत. कर्त्यावरून क्रियापद एकवचनी किंवा अनेकवचनी आहे
तें ओळखावें लागतें. जसें:—तिनी करेन = तो करतो; ताहारा करेन = ते
करतात.

२ मराठींत करणें, बोलणें, चालणें, पडणें इ० शब्दांचें णें हें अक्षर
काढून टाकलें म्हणजे बाकी राहिलेले कर, बोल, चाल, हे अकारांत धातु
असतात. बंगालींतले धातु आकारान्त असतात. जसें:—करा, बोला,
चाला, पाडा; आणि हे धातु चालवितांना त्या ' आ ' ची ' ह ' होते. ज्या
कित्येक धातूंच्या शेवटीं या हें अक्षर असतें (उदा०—खाओया = खाणें)

त्यांच्या शेवटच्या आ स्वराबद्दल इ होते, आणि त्या 'या'च्या पूर्वी 'ओ' असल्यास त्या 'ओ' बद्दल 'उइ' हीं अक्षरें येतात. उदा०— शोया=नीज, धोया=धू, यांबद्दल शुइ, धुइ अशीं मूळ रूपें होतात.

वर्तमानकाळ.

देखा ह्य० पाहणें.

- १ आमि (आमरा) देखि म्ह० मी. (आम्ही) पाहतों.
- २ तुमि (तोमरा) देख म्ह० तूं पाहतोस, तुम्ही पाहतां.
- ३ तिनि (ताँहारा) देखेन म्ह० तो पाहतो, ती पाहते, तें पाहते, ते-त्या-तीं पाहतात.

अपूर्णवर्तमान.

- १ आमि (आमरा) देखितेछि म्ह० मी पहात आहे; आम्ही पाहत आहों.
- २ तुमि (तोमरा) देखितेछ म्ह० तूं पाहत आहेस; तुम्ही पहात आहां.
- ३ तिनि (ताँहारा) देखितेछेन म्ह० तो-ती-तें पाहत आहे. ते-त्या-तीं पाहत आहेत.

भूतकाळ.

(यापुढें सोईसाठीं आमि, तुमि, तिनि वगैरे शब्द न लिहितां नुसतीं क्रियापदांचींच रूपें तेवढीं दिली आहेत.)

- १ देखिलाम—(मी, आम्ही) पाहिलें.
- २ देखिले (देखिला)—(तूं, तुम्ही) पाहिलें.
- ३ देखिलेन—(त्यानें, तिनें, त्यांनीं) पाहिलें.

अपूर्णभूत.

- १ देखितेछिलाम—(मी, आम्ही) पाहत होतो.
- २ देखितेछिल—(तूं) पाहत होतास, तुम्ही पाहत होतां.
- ३ देखितेछिलेन—(तो) पाहत होता; ते पाहत होते; त्या पाहत होत्या; तीं पाहत होती.

वर्तमानभूत.

- १ देखियाछि—(मी आम्ही) पाहिलें आहे.
- २ देखियाछ—(तूं, तुम्ही) पाहिलें आहे.
- ३ देखियाछेन—(त्यानें-तिनें-त्यांनीं) पाहिलें आहे.

भूतभूत.

- १ देखियाछिलाम—(मीं, आम्हीं) पाहिलें होतें.
- २ देखियाछिल—(छिला)—(तूं, तुम्हीं) पाहिलें होतें.
- ३ देखियाछिलेन—(त्यानें, तिनें, त्यांनीं) पाहिलें होतें.

संकेतार्थ भूतकाळ.

- १ देखिताम—(मीं, आम्हीं) पाहिलें असतें.
- २ देखिते (देखिता)—(तूं, तुम्हीं) पाहिलें असतें.
- ३ देखितेन—(त्यानें, तिनें, त्यांनीं) पाहिलें असतें.

भविष्यकाळ.

- १ देखिब (मी) पाहीन, (आम्ही) पाहूं.
- २ देखिबे (देखिबा)—(तूं) पाहशील, (तुम्ही) पाहाल.
- ३ देखिबेन=(तो-ती-तें) पाहील, (ते-त्या-तीं) पाहतील.

आज्ञार्थ.

- १ देखि—(मी, आम्ही) पाहूं.
- २ देख (कवितेंत देखह)—(तूं, तुम्ही) पाहा.
- ३ देखून—(तो-ती तें) पाहो, (ते-त्या-तीं) पाहोत.

याशिवाय पुढील रूपें ध्यानांत ठेवावीं:—

देखिते=पाहण्यास; देखिवार=पाहण्याचा ची-चें.

देखिते-पाहतां (पाहत असतां); देखिया, देखिले-पाहून.

टीप १—देखिया बद्दल केव्हां केव्हां देखि, देखे, किंवा देख्या, व खाइया चाइया, जाइया, गाइया इ० बद्दल अनुक्रमें खेये, चेये, गिये, गेये इ० रूपें होतात. तसेंच बोलण्यांत देखितोछि यांतला 'इते' गाळून देख्छि असेंही म्हणतात.

टीप २—आज्ञार्थांत द्वितीय पुरुषीं स्वरान्त धातूंचीं ओकारान्त रूपेंही होतात. जसें:—याओ=जा; खाओ=खा.

संकेतार्थ

बंगाली भाषेंत संकेतार्थ व्यक्त करावयाचा असला तर वाक्यारंभी यदि=जर हें अव्यय घालून वर्तमानकाळ व भविष्यकाळ या दोहोंबद्दल

वर्तमानकाळच घालतात; भूतकाळाबद्दल मात्र भूतकाळ घालतात. मराठी-तल्या ' तर ' शब्दाबद्दल ' तबे ' किंवा ' ताहा हइले ' यांपैकी एक घालतात; जसें:-यदि तुमि पड, तबे आमि पडिव=जर तूं वाचशील, तर मी वाचीन; यदि तिनि आसितेत, ताहा हइले आमरा याइताम=तो आला असता, तर आम्ही गेलों असतों.

हओया=होणें, असणें.

हओया या बंगाली धातूचीं रूपें वर्तमानकाळांत विचित्र तऱ्हेनें होतात. तीं अशीं—

१ हइ, आछि—मी आहे, आम्ही आहों.

२ हओ, आछ
हन, हयेन, आछेन } (तूं, तुम्ही) आहां.

३ हय, आछे
हन, हयेन, आछेन } (तो, ती, तें) आहे; (ते, त्या तीं) आहेत.

इतर काळांचीं रूपें वर देखा=पाहणें या क्रियेचीं दिलीं आहेत त्याप्रमाणें होतात. आछि वगैरे रूपांचे ऐवजीं कधीं कधीं थाकि, थाक्रे, इ० रूपें होतात.

टीप १—बट=असणें याला फक्त वर्तमानकाळाचें तेवढें रूप आहे. जसें:-तुमि विद्वान् बट, किंतु उदार नह=तूं विद्वान् आहेस, पण उदार नाहींस. निश्चितार्थीं याचा उपयोग होतो; जसें:-आमि भाल बटि=मी खरोखर चांगला आहे. बटि, बटे, बटेन हीं मूळचीं क्रियावाचक रूपें खरीं, पण त्यांचा उपयोग ' खरोखर, ' व ' होय ' अशा अर्थानें अव्ययासारखा होतो. जसें:-से कि तुमि ? आमि बटि=ते तुम्हांच काय ? होय, तोच मी.

टीप २—नहे=नाहीं या क्रियापदाचा वर्तमानकाळां नकारार्थीं उपयोग करतात; याचीं नहि, नइ, नओ, नहेन, नन्. नय अशीं अनेक रूपें आहेत. जसें:-आमि निष्पाप नहि=मी निष्पाप नाहीं; से प्रिय नहे=तो प्रिय नाहीं.

टीप ३—क्रियापदाचें अकरण रूप बहुधा त्याच्यापुढें ना ठेवून करतात; जसें:—तिनि ताहा अस्वीकार करिलेन ना=त्यानें तें नाकबूल केलें नाहीं; आमि एमन कथा कखनो शुनि नाइ=मी अशी गोष्ट कधीं ऐकिली नाहीं. संभाषणांत नाइ बद्दल निको येतें.

नाई हा शब्द अस्तित्वाचा अभाव दर्शविणारा आहे. इतर क्रियापदांचे अकरण रूप करतांना तो योजित नाहीत. त्याबद्दल नहे किंवा नय घालतात.

टीप ४—क्रियेची अवश्यकता दाखवावयाची झाली तर केवळ धातुरूपापूर्वी कर्त्याला द्वितीया विभक्तीचा के प्रत्यय लावून पुढे, हय, हइल, हइवे अशीं हओया धातूचीं इच्छित काळाचीं तृतीय पुरुषीं रूपें योजितात; जसें:—आमाके याइते हइल=मला जावें लागलें.

टीप ५—शक्यार्थीं पारा=समर्थ असणें या धातूचा उपयोग क्रियेला जोडून करतात; जसें:—आमि देखिते पारि=मी पाहूं शकतो.

टीप ६—कित्येक क्रियापदांचीं रूपें नियमाला सोडून होणारीं असतात. अशा क्रियापदांपैकीं वारंवार येणारे आसा=येणें हें एक आहे. याचीं रूपें आज्ञार्थांत द्वितीय पुरुषीं एस आणि आसुन अशीं होतात.

टीप:—७—मराठींतल्या करून, खाऊन इ० ऊन प्रत्ययांत अव्ययांसारखीं अव्ययें करावयाचीं झालीं तर बंगालींत प्रथम त्या क्रियेला इकारान्ताचें रूप देऊन पुढें या लावतात; जसें:—करून=करिया; खाऊन=खाइया; होऊन=हइया.

टीप ८—अमक्या क्रियेसाठीं असें म्हणावयाचें झालें तर टीप ७ यांत सांगितल्याप्रमाणें प्रथम क्रियेला इकारान्ताचें रूप देऊन पुढें वार हा शब्द लावतात आणि त्याच्या पुढें ' साठी ' या अर्थाचा जन्य, किंवा निमित्त असा शब्द लावतात; जसें:—पाडिबार जन्य=वाचण्यासाठीं; खाइबार निमित्त—खाण्यासाठीं. क्रियेच्या इकारान्त रूपापुढें नुसतें ते हें अक्षर लावल्यानेंही हा उद्देश सिद्ध होतो; जसें:—खाइते=खाण्यासाठीं किंवा खाण्यास.

टीप ९—धातुसाधित नामापुढें ' पूर्वी ' या अर्थाचा ' पूर्वे ' किंवा ' अग्रे ' असा एखादा शब्द घालावयाचा असल्यास त्याच्या अगोदर क्रियेचें इकारान्त रूप करून त्याला वार हा शब्द लावावा लागतो; जसें:—याइबार पूर्वे—जाण्याच्या अगोदर.

टीप १०—प्रयोजकभेदांत म्हणजे दुसऱ्याकडून एखादी क्रिया करवावयाची असली तर मूळरूप धातूला इ लाविल्यानें तो कार्यभाग होतो.

जसैं:-देखा=पाहणें; देखाइ=दाखविणें. हीं प्रयोजकभेदी क्रियापदें कशीं चालतात तें दाखविण्यासाठीं एक क्रियापद चालवून दाखवितों—

देखाइ=दाखविणें.

वर्तमानकाळ

- १ आमि (किंवा आमरा) देखाइ
- २ तुमि (किंवा तोमरा) देखाओ
- ३ तिनि (किंवा ताँहारा) देखान

भूतकाळ

- १ देखाइलाम
- २ देखाइले (-ला)
- ३ देखाइलेन

वर्तमानभूत

- १ देखाइयाछि
- २ देखाइयाछ
- ३ देखाइयाछेन

संकेतार्थी भूतकाळ

- १ देखिताम
- २ देखिते (ता)
- ३ देखितेन

अपूर्णवर्तमान

- देखाइतेछि
- देखाइतेछ
- देखाइतेछेन

अपूर्णभूत

- देखाइतेछिलाम
- देखाइतेछिले (ला)
- देखाइतेछिलेन

भूतभूत

- देखाइयाछिलाम
- देखाइयाछिले (ला)
- देखाइयाछिलेन

भविष्य

- देखिब
- देखिबे (-बा)
- देखिबेन

आज्ञार्थ.

१ देखाइ २ देखाओ, देखाइओ ३ देखाउन. देखाइते-दाखवीत असतां, दाखवितां; देखाइया, देखाइले-दाखवून.

प्रकरण पांचवें-अव्ययै

१ क्रियाविशेषण अव्ययै--यांचे पुष्कळ प्रकार आहेत. तत्क्षणात्, तखन, अद्य, परश्च, पूर्व इ० अव्ययै कालवाचक आहेत. येमन, केमन, हठात्, यथा इ० रीतिवाचक आहेत. अत्र, एखाने, दूरे, भितरे, यथाय, अग्रे इ० स्थलवाचक आहेत; अति, विलक्षण, किछु, भाल, एमन, परस्पर,

सुतराम्, पृथक् इ० गुणवाचक आहेत.

कित्येक क्रियाविशेषण अव्ययें नामाला पूर्वक, करिया, दिया इ० लावून तयार केलेली आहेत जसें:—दयापूर्वक, मन दिया इ०

नामाचें सप्तमीच्या एकवचनाचें रूप हें केव्हां केव्हां अव्यय होतें; जसें:—धीरे (हळु हळू,) विलंबे (उशीरा) सहजे (सहज) इ०

विशेषणाला ' रूपे ' किंवा ' मते ' हा शब्द लावून कांहीं क्रिया-विशेषणें झालेली आहेत; जसें—सुंदर रूपे=सुंदर रीतीनें.

१ उभयान्वयी अव्ययें—एवं, ओ, यदि, अर्थात्, परे, वरं, आर, इ० संयोजक उभयान्वयी अव्ययें आहेत; व किन्तु, किंवा, तथापि इ० वियोजक उभयान्वयी अव्ययें आहेत. नचेत्, नतु, नाहिले इ० उभयान्वयी अव्ययें अभाव, निषेध किंवा अकरण यांचीं दर्शक आहेत.

३ शब्दयोगी अव्ययें—नामें व विशेषणें यांना सप्तमीचे प्रत्यय लावून होणारीं रूपें व कित्येक अव्ययें यांचा उपयोग शब्दयोगी अव्ययें म्हणून करतात; जसें:—संगे, दूरे, अर्थे, परिवर्ते, सहित इ०

कर्तृक, निमित्तक, पर्यन्त, विना इ० शब्दही शब्दयोगी अव्ययांसारखे नामाला जोडून येतात; जसें—ताहार आगमनपर्यन्त, आमाविना इ०

४ उद्गारवाचक किंवा केवलप्रयोगी अव्ययें—उदाहरणें:—हे, गो, लो, रे, हारे, बापरे, हाय हाय, इ, आहा ! इ०

प्रकरण सहावें—वाक्यरचना.

बंगाली वाक्यांची रचना हुबेहुब मराठी वाक्यांच्या रचनेसारखी असल्यामुळे शब्दांचा अर्थ कळल्यावर भाषांतर करणारास वाक्यरचनेची अडचण बहुधा येत नाही. तथापि कांहीं अगदी थोड्या प्रसंगी बंगाली वाक्यरचना मराठीहून थोडीशी निराळी पाहण्यांत येते. जसें—'भारतवर्षेर सेइ अंशके बांगाला बला याय याहाते बांगाला भाषा प्रचलिता आछे.' या वाक्यांत संबंधी सर्वनाम ज्यांत आहे तें वाक्य मागाहून आणि दर्शक सर्वनाम असलेलें वाक्य अगोदर आलें आहे. अशी वाक्यरचना मराठीत फारच क्वचित् आढळते. अगोदर संबंधी सर्वनाम व नंतर दर्शक

सर्वनाम घालण्याचा प्रघात मराठीत आहे. बंगालीत दोन्ही प्रकारचे प्रघात आढळतात.

बंगाली संभाषणांत प्रश्न व त्याचें उत्तर यांच्यातला महत्त्वाचा भाग तेवढाच केव्हां केव्हां देतात. त्या भागावरून अनुमानानें प्रश्नोत्तराचा मतलब वाचकांनी समजून घ्यावा लागतो. उदा०—

प्र०—निवास ? (तोमार निवास कोथा हय ?)

उ०—शांतिपुर (आमार निवास शांतिपुरे.)

प्र०—एखाने ? (एखाने किनिमित्त आसियाछ ?)

उ०—कर्मानुरोधे (कोन कर्मानुरोधे एखाने आसियाछि.)

प्र०—तोमरा ? (तोमरा कोन जातीय ?)

उ०—ब्राह्मण (आमि ब्राह्मण जातीय.)

मराठी संभाषणांतही हा प्रकार क्वचित् आढळतो. पण बंगालीइतका नाही.

बंगालीतून मराठीत भाषांतर करण्याचें काम वाक्यरचनेच्या सादृश्या-मुळें फार सोपें आहे. भाषांतर करणारानें शब्दशः भाषांतर केल्यानें पुष्कळ वेळां कार्यभाग उरकतो. तथापि आपलें भाषांतर निवळ मराठी वाचकांस भाषांतर असें वाटूं नये इतकें चांगलें तें वढावें अशी इच्छा ज्यांस असेल, त्यांनीं शब्दशः भाषांतर करण्यावर भिस्त न ठेवतां मूळ बंगाली वाक्याचा पूर्ण अर्थ उत्तम प्रकारें मनांत भरवून घ्यावा व मग तो स्वतःच्या शब्दांनीं किंवा मुळांतले जेवढे शब्द मराठीत रूढ झालेले असतील तेवढे घेऊन स्वतःच्या मनानें मराठी वाक्याची रचना करावी. म्हणजे तें भाषांतर जितकें चांगलें वढेल तितकें शब्दशः केलेलें भाषांतर चांगलें वढणार नाही.

प्रकरण सातवें—संक्षिप्त किंवा विकृत शब्द.

बंगाली पुस्तकांतून विशेषतः गोष्ठीच्या व कावितेच्या पुस्तकांतून पुष्कळ वेळां शब्दांची संक्षिप्त किंवा विकृत रूपें योजलेलीं आढळतात. मूळ शब्द जसेचे तसे योजिलेले असले तर ते कोशांत पाहून त्यांचा अर्थ लावतां येतो. पण संक्षिप्त किंवा विकृत रूपें बहुधा कोशांतून दिलेलीं

नसतात. त्यामुळे मोठी अडचण पडते. बंगाली पुस्तकांचे वाचन घुष्कळ झाल्यावर ही अडचण एवढी भासत नाही. पण आरंभी आरंभी हे शब्द वाचकांना फार नडतात. यासाठी अशा कांहीं शब्दांची याद येथे देतो. शब्द अडला असता तो कोशांत सांपडला नाही, तर या यादीत पहावा. या लहानशा पुस्तकांत अशा शब्दांची संपूर्ण यादी देणे शक्य नाही; तथापि व्यवहारांत नेहमी येणारे बहुतेक शब्द या यादीत आढळतील.

संक्षिप्त(विकृत)	शुद्ध	अर्थ	संक्षिप्त(विकृत)	शुद्ध	अर्थ
अमुनि	अमनि	त्याक्षणी	जनम	जन्म	जन्म
आक्रा	आक्रेय	महाग	डेके	डाकिया	ओरडून
उजड	उजाड	उजाड	दर्शन	दर्शन	दर्शन
कम्ले	कर्मी	झाल्यावर	दिठी	दृष्टि	दृष्टि
कर्ते	करिते	करतां	दुयार	द्वार	द्वार
करये	करे	करून	धोरे	धरिया	घरून
करि	करिया	करून	नट	नष्ट	नष्ट
करिनु	कारिलाम	केले	नन	नहेन	नाहीं
करिछे	करितेछे	करतात	पछतान	पस्तान	पस्तावणे
कल्पन	कल्पना	कल्पना	परकाश	प्रकाश	प्रकाश
कह्ले	करिले	केल्यास	परश	स्पर्श	स्पर्श
कात	काइत	बाजूला	परान	प्राण	प्राण
केटे	काटिया	काढून	पयान	प्रयाण	प्रयाण
कोरे	करिया	करून	पसार	प्रसार	प्रसार
कोरबो	करिब	करूं	पाल्ले	पारिले	समर्थ झाल्यास
कोरो	कर	कर	पेते	पाइते	पावण्यास
खेते	खाइते	खाण्यास	पोडे	पडिया	पडून
गेये	गाइया	गाऊन	बलिछ	बलितेछ	बोलतां
चित	चित्त	चित्त	बछर	वत्सर	वर्ष
चोले	चालिया	चालून	बसे	बसिया	बसून
छेडे	छडिया	सोडून	बेये	बाहिया	बाहून
जन्ये	जन्य	साठीं	भेख	वेष	वेष

संक्षिप्त(विकृत)शुद्ध	अर्थ	संक्षिप्त(विकृत)शुद्ध	अर्थ.		
भेवे	भाविया	वाटून	हते	इहते	पासून
भेसे		वाहून	हेन		इतका
मुखो	मुखे	मुखांत	हिया	}	हृदय
मेखे	माखिया	माखून	हिये		हृदय
मैल	मरिल	मेला	हरष	हर्ष	हर्ष
यातायात		जाणें येणें	हाओया	हवा	हवा
रतन	रत्न	रत्न	हेसे	हसिया	हंसून
रेखे	राखिया	राखून	हेलो	हइल	झालें
वरण	वर्ण	वर्ण	होते	इहते	पासून
व्येपे	व्यापिया	व्यापून	होये	हइया	होऊन

प्रकरण आठवें—बंगाली भाषेचे संप्रदाय.

अग्नि देओया—आंग लावणें.
 अग्निर अवतार—अति रागीट मनुष्य
 अंगुलि देओया—खूण करणें.
 अनटन हओया—तूट येणें.
 अपदार्थ लोक—क्षुद्र, नीच मनुष्य.
 अमेद आत्मा—जीवश्च कंठश्च स्नेही.
 अमनि देओया—फुकट देणें.
 अयत्न करा—दुर्लक्ष करणें.
 अवलीलाक्रमे—सहज, लीलेनें. [करणें
 असमये करा—विपत्तीचे वेळीं साह्य
 आकबरी मोहोर—एकाक्ष.
 आकाट मूर्ख—अतिमूर्ख.
 आकारप्रकार—चालचलन.
 आकाश तुले देओया—अतिशय
 स्तुति करणें.

आँच देओया—सूचना करणें.
 आंचडकामड करा—दीर्घ प्रयत्न करणें
 आँचु डघर—बाळंतिणीची खोली.
 आटे काठे दडा—नेट धरणें.
 आतालि पातालि—सर्वत्र.
 आप्यायनसमिति—स्वागत कमिटी.
 आसिया जाओया—महत्त्व असणें.
 उढिये पुडिये देओया—उधळणें.
 उत्तम मध्यम देओया—खरपूस मार
 देणें.
 उलुवने मुक्ता छडान—कोंबड्यापुढें
 रत्न टाकणें.
 एक प्रकार भाल—बराच चांगला.
 एमुड ओमुड—अथपासून इतिपर्यंत
 कतधाने कतचाल—कार्यकारणसंबंध

कथामात्रसार बोलघेवडा अकर्तृत्ववान्
कला खाओया-किंमत उतरणें.
कला देखान-फसविणें.

कपाल पुडियाछे-कपाळ फुटलें, सर्व
नाश झाला.

काजेर कथा-महत्वाची गोष्ट.

काजेर काजी-कामांत निपुण.

काजेर मत-उपयुक्त.

कानपातला-भोळा, हलक्या कानाचा

कालनेमिर लंकाभागे-बाजारांत तुरी

अन् भट भटणीला मारी.

काले काले-कालगतीनें.

कुलदिनारा देखोया-अडचणींतून

मार्ग काढणें; परिणाम पाहणें.

कुरेकुरे जिज्ञासा करा-खोदखोदून

विचारणें.

कृष्णेर जीव-करुणास्पद स्थितींत

असलेला.

कोले करा-मांडीवर घेणें.

खतमत ना खाइया-कांकू न करतां

खाडाखाडा-उभ्याउभ्यानें; लागलीच

खेयाल देखा-स्वप्न पाहणें.

गंगाजलि करा-गंगेची शपथ वाहणें

गंगालाभ हओया-मरणें.

गडे-सरासरीनें.

गरम मेजाज-रागीट स्वभाव

गलदेशे हस्तप्रदान करा-गचांडी

देणें.

गा कारिया-उत्साहानें

गा खसा-दुपवणें

गुळि देओया-उत्तेजन देणें

गोंडा हिंदु-कर्मठ हिंदु

गोल देओया-अडथळा करणें.

गोष्पदसंयुग-चहाच्या पेल्यांतलें
वादळ.

(A storm in a tea-pot)

चक्षुदान, करा-फसविणें, चोरणें.

चांदेर हाट-सुंदर स्त्रियांचा समुदाय

चांदनी चक्-बाजाराची मुख्य पेठ.

चोक टाटान-मत्सर करणें

चोके मुखे कथा बला-बडबडणें

चोकेर परदा-लज्जा

चोखेर बाली-डोळ्यांत खुपणारा

छिनिनिनि-भाकरीचा खेळ

छुंचोर मल पर्वत करा-राईचा डों-

गर करणें

जलांजलि देओया-पाणी सोडणें

ज्वलन्त आगुने घी देओया-आगींत

तेल ओतणें

झांमार विष्टा-अतिकृपण

टाकाकडी-पैसाअडका

टोंकर पाडा-खोडून काढणें.

ठिक देओया-बेरीज करणें

ताक लाग्ग-टक लावणें, थक्क होणें

ताडाताडि करिया-त्वरेनें, घाईनें

तारतम्य करा-तुलना करणें

तृणज्ञान करा-कस्पटाप्रमाणें लेखणें

तेज खाओया-निस्तेज होणें

तोमार मुखे फुलचंदन पडुक-

तुझ्या तोंडांत साखर पडो.

थेके थेके—मधून मधून
 दखल देओया—ताबा देणें
 दन्तस्फुट करी—समजणें
 दफा दफा करा—नाश करणें
 दशकर्मान्वित व्यक्ति—हजार धंद्यांचा
 मनुष्य (Jack of all trades)
 दक्षिणहस्तव्यापार—खाणें पिणें
 दांओ मारा—स्वार्थाची संधी साधणें
 दाकुमडा संबंध—हाडवैर
 दाँड हओया—उभें राहणें
 दाँत बसान—समजणें
 दाये पाडिया—जबरदस्तमुळें
 दुष्टा सरस्वती—वाईट मार्गानें नेणारी
 देओयाल देओया—मित बांधणें
 देखा करा—भेटणें
 देनाय जडीभूत हओया—दिवाळें
 काढणें
 दोष धरा—दूषण लावणें
 दोहाई देओया—मदतीस बोलावणें
 धंदा लागा—गडबडणें
 धनप्रयोग करा—धन व्यार्जी लावणें
 धन्यवाद करा—आभार मानणें
 धातुर लोक—योग्यतेचा मनुष्य
 धानभानिते शिवेर गीत—असंबद्ध
 प्रलाप
 धामाधरा हओया—दुसऱ्याच्या हा-
 तांत भावलें होऊन राहणें
 धार देओया—उधार किंवा उसनें देणें
 धुया धरा—सावध होणें (To take
 a hint)

नय छय हये—अव्यवस्थित रीतीनें
 नाककाटा—निर्लज्ज
 नाके दम—अतिशय थकवा
 ना बालिया—परवानगीवांचून
 नाम केना—नांव मिळविणें
 निमकेर चाकर—प्रामाणिक मनुष्य
 निर्भय करा—अवलंबून राहणें
 पथे दाडान—आड येणें; दरिद्री होणें
 पाता करा—(जेवण्यासाठीं) पान
 मांडणें
 पात्रस्थ करा—(मुलीचें) लग्न करणें
 पुंखानुपुंखरूपे—फार बारकाईनें
 पूर्णाहुति देओया—कार्य संपविणें
 प्रत्यय या—खात्री होणें; अनुभवास
 येणें
 प्रसंग करा—सांगणें
 प्राणपणें—जिवावर उदार होऊन
 प्राणभरे—तृप्ति होईपर्यंत
 विडम्बना करा—फसाविणें
 बुकेर पाटा—धाडस
 भद्रा पडा—बंद पडणें
 भोंडे भवानी—अकांचन, निरुद्योगी
 भेतो बंगाली—भातखाऊ बंगाली
 भोजबाजि—तमाशा; ख्यालखुशाली
 मगेर मुल्लक—बेबंदशाही राज्य, मो-
 गलाई
 माथा खाओ—खातर, साठीं
 माथा घामान—डोकें खाजविणें
 मरते मरते—मोठ्या कष्टानें
 माने किना ये—म्हणजे

माहेन्द्र क्षण—शुभकाल
 मुख करा—तोंड सोडणें
 मेओ घरा—मांजराच्या गळ्यांत घांट
 बांधणें
 यार पर नाई—अमर्याद
 राक्षसी वेला—संध्याकाळ.
 शिर लेना—शिरच्छेद करणें.
 श्री विष्णु करा—हरिः ॐ म्हणणें,

आरंभ करणें.
 सकाल सकाल—लवकर.
 संगतिसंपन्न—खाऊनपिऊन सुखी.
 समुद्रे पाद्यअर्घ्य—दर्यामें खसखस
 संवत्सर धरिया—वर्षभर.
 हस्तक्षेप करा—हात घालणें.
 हुमाडि खेये—गोलांटी खात.
 होश हओया—शुद्धीवर येणें.

प्रकरण नववें—बंगाली ह्मणी.

- १ अनेक सन्नेशिते (संन्यासीते) गाजन नष्ट—पुष्कळ फकीर
 जमले कीं उत्सवाची मौज गेली.
- २ आकाशेर चांद हाते पाओआ—अनपेक्षित लाभ.
- ३ आगुन् लागले पुकुर काटा—‘संदीते भवने तु कूपखननं प्रत्युद्यमः
 क्रीत्वा ।’
- ४ आगे तेतो शेषे भेटो—आधीं कडू, मग गोड.
- ५ आगे निजेर चरकइ तेल देओ—आधीं स्वार्थ, मग परमार्थ.
- ६ आज मरे लक्ष्मण, औषध देवे कक्खन ? बैल गेला, झोपा केला.
- ७ आपनार घोळ केउ ताक बलेना—आपला तो बाव्या, दुसऱ्याचें
 तें कारटें.
- ८ आपनार दोष केउ देखे ना—दुसऱ्याच्या डोळ्यांतलें कुसळ दि-
 सतें, पण स्वतःच्या डोळ्यांतलें मुसळ दिसत नाहीं.
- ९ आपनार नाक केटे परेर जत्रा भंगो—स्वतःचें नाक कापून दुस-
 न्यास अपशकून करणें.
- १० आपनार पाए कुदल मारा—आपल्याच पायावर धोंडा पाडून घेणें.
- ११ एक हाते ताली वाजे ना—एका हातानें टाळी वाजत नाहीं.
- १२ एके चाय, आर पाय—इच्छा काय अन् झालें काय !

- १२ कयला धुले ओ मयला छोडे ना—कडू कारलें तुपांत तळलें
आणि साखरेंत घोळिलें तरी कडू तें कडूच.
- १४ कष्ट ना कळे कृष्ण पाय ना—टाकीचे घाव सोसावे तेव्हां देव-
कळा येते.
- १५ कामार बुडो होले लोहा सक्त हय—सासूबाई म्हातारी झाली.
कीं सूनबाईला फावलेंच.
- १६ कुकुरेर लेजे तेल दिले कखनो सोजा हय -ना—कुन्याचें शेंपुट
नळींत घातलें तरी वाकडें तें वांकडेंच.
- १७ खाली जहाजेर बड डाक—उथळ पाण्याला खळखळ फार.
- १८ गरज बड बालाइ—बखत पडा बाका, तो गद्धेकु कहना काका.
- १९ घर नइ जाय तार आगुने कि भय—‘दारिद्र्यं सकलं सुखम्,’
- २० घोडा देखियल खोंडा हय—घोडा पांहिला पाय मोडला.
- २१ चलते ना जानले पथेर दोष—नाचतां येईना, अंगण वांकडें.
- २२ चांदेर काळे जोनाकि पोका—नगाच्यापुढें टिमकीचें काय ?
- २३ चाप पडलेइ बाप वले—नाक दाबलें कीं तोंड उघडतें.
- २४ चोक थाकते काना—डोळे असून आंधळा.
- २५ चोर चाय भांगा बेडा—शिक्याचें तुटलें, बोक्याचें पटलें.
- २६ चोरेर उपर वाटपाडि—चोरावर मोर.
- २७ जतखखन शास, ततखखन आश—जोवर जीवित तोंवर आशा,
किंवा, जवतक सास तवतक आस.
- २८ जतन करले रतन मिले—यतन करा, रतन मिळवा.
- २९ जत हासी तत कान्ना—अधिक हंसे अधिक रडे.
- ३० जले की पाथर पाचे—नासलें मिरें जांघळ्याबरोबर विकत नाही.
- ३१ जले कुमीर डेंगेइ बाघ—कुत्रासुद्धां आपल्या गळींत शेर असतो.
- ३२ जाके देखते पारिने चलन बाका—नावडतीचें मीठ अळणी.
- ३३ जार गोआले गरु तार कथा सरु सरु—ज्याच्या दाराशीं असेल
गाय, तो सरळपणानें बोलत जाय.
- ३४ जार जोरु कादाय पडे, तार दुनो वले हय—संकट येऊन पडलें
म्हणजे दुप्पट बळ येतें.
- ३५ जुआर गेले डाकले कि फल—बैल गेला, शोपा केला.

- ३६ जेखाने धन तेखाने मन—जिकडे धन तिकडे मन.
- ३७ जेमेन कुकुर तेमनि मुगुर—चांभाराच्या देवाला खेटरांची पूजा.
- ३८ जेमेन देव तार तेमनि वाहन—जसा देव, तसें त्याचें वाहन.
- ३९ जेमेन मन तार तेमनि धन—जसें ज्याचें मन तसें त्याचें धन.
- ४० जेमेन राजा तेमेन प्रजा—यथा राजा तथा प्रजा.
- ४१ जे रखखक सेइ भखखक—जो राखील तो चाखील.
- ४२ जे साय से राय—जो सोशील तो राशील.
- ४३ जोंकेर गाये जोंक वसेना—चोराच्या हातीं जामदारखान्याच्या किल्ल्या.
- ४४ तरकारीर चेये खिदे बड—नुसती भाजी खाण्यापेक्षां भूक बरी.
- ४५ ताल गाल्ल नेइ, ताल पुकुरेरे नामटि आच्छे—नांव सोनुवाई.
हातीं कथलाचा वाळा.
- ४६ तिलके ताल करा—राईचा डोंगर करणें.
- ४७ दसेर लाठी एकेर बोजा—दसकी लकडी एकका बोजा
- ४८ दाए पडे बाप बला—प्रसंग पडे बाका, तो गद्धेकु कहना काका.
- ४९ दिन थाकते आल बांधो—वाहत्या गंगेंत हात धुऊन घ्या.
- ५० दिनेर दिन सिगार जायना—दुष्काळांत तेरावा महिना.
- ५१ दुनौकाइ पाय—दोन्हीं डगरीवर हात ठेवणें.
- ५२ दुष्टु गोलेर चेये सुनो गोल भाल—कुसंतानापेक्षां निसंतान बरें.
- ५३ देख तोर ना देख मोर—सांपडला तर चोर, नाहीं तर राजाहून थोर.
- ५४ देव गडते वानर हलो—करायला गेला एकः अन् झालें भलतेच.
(' विनायकं प्रकुर्वाणो रचयामास वानरम् । ')
- ५५ धर्मेर जय, पापेर क्षय—धर्माचा जय आणि पापाचा क्षय.
- ५६ धर्मेर ढाक अपनी वाजे—धर्माचें ढोलकें आपण होऊनच वाजतें.
त्याचें माहात्म्य वाढविण्यास दुसन्याची मदत लागत नाहीं).
- ५७ नाइ धन तो जाजो वन—नसेल धन तर धरा वन.
- ५८ नाचते जाने ना उटनेर दोष—नाचतां येईना, अंगण वांकडें.
- ५९ नेई मामार चेये काना मामा भालो—' सर्वनाशे समुत्तरेऽर्घ त्यजति
- ६० नंगटार वसहरण—नंग्याचें काय घेणार ? [पंडितः।

- ६१ नेशाते बुक फाटे, कुकुरे मुख चाटे—दारुबाजाचें तोंड फाटतें,
कुत्रें मुख चाटतें.
- ६२ पागलसे साँको नाडार कथा बला—भुताच्या हातीं कोलीत देणें.
- ६३ पाप मने भय बने—मनांत पाप, हदयांत कांप.
- ६४ बड गालेइ जहद लागे—‘ महापूरें झाडें जातीं तेथें लोहाळे वांचती. ’
- ६५ बडोर पिरिति बालिर बंध—‘ अव्यवस्थितचित्तानां प्रसादोऽपि
भयंकरः । ’
- ६६ बसते पेले, सुते चाय—भटाला दिली ओसरी, भट हातपाय पसरी.
- ६६ बामन गेलो घर, नांगल तुले धर—गरज सरो वैद्य मरो.
- ६८ बुडो पाखी पोश माने—म्हातारी माणसें दुराग्रही असतात.
- ६९ भंगा गाँये मडोल राजा—‘ निरस्तपादपे देशे एरंडोऽपि द्रुमायते. ’
- ७० मागेर मागंगा पाय ना—भांडण लागलेल्या घराचा परिणाम
चांगला होत नसतो.
- * [आसन्नमरण झालेल्या माणसाला गंगेच्या कांठीं नेऊन ठेवण्याची
वहिवाट बंगालमध्ये आहे. तिला उद्देशून ही म्हण आहे. आपल्याइकडेहि
आसन्नमरण झालेल्या हिंदूच्या तोंडांत गंगोदक घालतात.]
- ७१ भात छडाले हजार काक आसे—असतील शितें तर मिळतील भुतें.
- ७२ भात नाइ जार, जात नाइ तार—पैसा नाही तर जात गोत नाही.
- ७३ भालोर भालो सकल काले, मंदर भालो आगे—भल्या माणसाचें
हित अक्षयचिं असतें, दुष्टांचें क्षणिक असतें.
- ७४ भिक्षार चाऊल कांडा आर अकांडा—अन्नछत्रांत जेवणें आणि
मिरपूड मागणें.
- ७५ भूत दिले भूत छडानो—कांठ्यानें कांटा काढणें.
- ७६ मंद भावले मंद ह्य—जसें चिंतावें तसें भोगावें. (‘यादृशी भावना
यस्य सिद्धिर्भवति तादृशी. ’)
- ७७ मरते अवकाश नाय—मरण्याला फुरसत नाही.
- ७८ माछेर तेले माछ भाजा—ज्याच्या तंगळ्या त्याच्याच गळ्यांत.
- ७९ मिष्टि आनले इ पोका पडे—गुळाभोंवतींच मुंगळे जमावयाचे.
- ८० मोसा मारते गाले चाड—गालावरचें मच्छर उडवायला थोबाडीं-
तच दिली पाहिजे.

- ८१ यत गर्जे तत वर्षे ना—जो गर्जेल तो वर्षेल काय !
- ८२ यार ज्वार ताई जाने—परदुःख शीतळ.
- ८३ रथ देखा ओ कला बेचा—कामांत काम आणि रामचा राम.
- ८४ लागे ताक ना लागे तुक्क—गाजराची पुंगी वाजली तर वाजली,
नाहीतर मोडून खाल्ली.
- ८५ लोभे पाप, पापे मृत्यु—‘ लोभमूलानि पापानि । ’
- ८६ शुण्डीर साख्खी माताळ—उंदराला मांजर साक्षी.
- ८७ सक्त मांटी बेराले आंचडाय ना—मऊ देखलें म्हणून कोपरानें
खणूं नये.
- ८८ सत्य कथार डालपाला नाई—खन्याला भय नाही.
- ८९ सवुरे मिओओ फले—ज्याला धीर तो वीर.
- ९० सस्तार तीन अवस्था—स्वस्ताईचा माल, हगवणीचा काळ.
- ९१ सहरे काक वड चालाख—शहरांतले कावळे सुद्धां फार चलाख
असतात.
- ९२ सागर नागर हल—जेथें समुद्र होता तेथें शहर वसलें.
- ९३ सागर सुकोइ ना, पाप लुकोइ ना—समुद्र कोरडा होईना, पाप
छपून राहीना.
- ९४ सात भाई ताँत वीने आपन आपन कोले ताने—खानेकु मै, लढ-
नेकू मेरा भाई.
- ९५ सात संगे काशीवास असत्संगे सर्व नाश—सज्जनांच्या संगतींत
काशीवास, दुष्टांच्या संगतींत नरकवास.
- ९६ सावधानेर विनाश नई—सावध राहणाराला कसलें भय ?
- ९७ सुकनो काटे वज्राघात—शुष्क अरण्यांत वीज पडली, मग काय
विचारावयाचें ! (भुतांच्या हातीं कोलीत.)
- ९८ सुदु कथाय पेट भरेना—‘ बोलाचीच कठी, बोलाचाच भात ।
जेवूनिया तृत कोण कोण झाला ? ’
- ९९ सोजा अंगुले घी बेरोइ ना—लकडीवांचून मकडी वळत नसते.
- १०० हाती हावडे पडले वेंगे ओ लाथी मारे—सांपळ्यामध्ये व्याघ्र
सांपडे । बायकामुलें मारिती खडे ॥

प्रकरण दहावे—भाषांतराचे नमुने.

नवशिक्या भाषांतर करणारास उपयोगी पडावे म्हणून बंगाली—मराठी भाषांतराचे काही नमुने पुढे दिले आहेत:—

मूळ बंगाली.

१ कथित आछे ये, वीरवर आलेक्जान्दर प्रसिद्ध ग्रीक दार्शनिक दायोजिनिसेर प्रशंसा श्रवण करिया, ताँहाके आनयनार्थ दूत प्रेरण करियाछिलेन । किन्तु दायोजिनिस ताँहार निकट गमने अस्वीकृत हइले, आलेक्जान्दर निजेइ ताँहार निकट उपस्थित हइयाछिलेन । तुकाराम ओ शिवाजीर सम्बन्धे ओ सेइरूप घटियाछिल । तुकारामेर प्रेरित अभंग-समूह श्रवण करिया एवं ताँहार निस्पृहतार परिचय प्राप्त हइया शिवाजीर ताँहाके दर्शनेर इच्छा आर ओ बलवती हइल । तिनि वस्त्र, अलंकार, ओ पूजार उपचारसामग्री एवं बहुमूल्य उपायनादि संगे लइया सानुचर ताँहार निकट लोहग्रामे आगमन करिलेन । तुकारामके प्रणाम ओ अर्चनान्तर शिवाजी, एकटि पात्र स्वर्णमुद्राय पूर्ण करिया ताहा तुकारामेर सम्मुखे राखिया दिलेन । शिवाजीके एइरूप उपायनप्रदान करिते देखिया तिनि मने विरक्त हइलेन एवं शिवाजीके संबोधन करिया बलिलेन, “ राजन् । याहारा हरिर सेवक ताहादिगेर निकट क्षुद्र पिपीलिका ओ राजाधिराज उभयेइ तुल्य । तुमि आमाके ये उपहार प्रदान करियाछे, ताहार सहित मृत्तिकार कोन पार्थक्य नाइ । हरिभक्त हइया आमरा कलिर प्रधान बन्धन—मोह ओ आशा—परित्याग करिते शिखियाछि । आमाके परितृप्त करिवार जन्य यदि तोमार इच्छा हइया थाके, तबे आभि याहाते अनंद करि, तुमि ताहाओ कर । हरिनाम गान कर, कंठे तुलसी-माल्य धारण कर, एवं एकादशव्रत पालन करिया आपनाके हरिदासरूपे परिणत कर, ताहा हइलेइ आमार संतोष विधान करा हइबे । ”

(श्रीयोगीन्द्रनाथ बसु—तुकारामचरित.)

मराठी भाषांतर.

हटलें आहे (असं सांगतात) की, वीरश्रेष्ठ आलेक्झान्डर यानें प्रसिद्ध ग्रीक तत्त्ववेत्ता दायोजिनिस याची कीर्ति ऐकून त्याला आणण्या-

साठी दूत पाठविले होते. पण दायोजिनिसानें त्याच्याकडे जाण्याचें नाक-बूल केल्यामुळें आलेक्झांडर स्वतःच त्याच्याकडे गेला. तुकाराम व शिवाजी यांच्या संबंधांतही असाच प्रकार घडला होता. तुकारामानें पाठविलेले अभंग श्रवण केल्यावर व त्याच्या निस्पृहतेविषयीची माहिती झाल्यावर त्याच्या दर्शनाविषयीची इच्छा शिवाजीच्या मनांत अधिकच बलवत्तर झाली. वस्त्रें, अलंकार व पूजेचें साहित्य आणि बहुमूल्य नजराणा बरोबर घेऊन, काहीं सेवकांसह तो त्याच्याकडे लोहगांवाला गेला. तुकारामाला नमस्कार करून त्याची पूजाअर्चा केल्यावर शिवाजीनें एक भांडें सोन्याच्या मोहोगांनीं भरून तें तुकारामाच्या पुढें ठेविलें. शिवाजीला याप्रमाणें नजराणा ठेवतांना पाहून ते (तुकाराम महाराज) मनांत खिन्न झाले व शिवाजीला उद्देशून म्हणाले, 'राजा, जे हरीचे सेवक आहेत त्यांच्या जवळ क्षुद्र मुंगी व राजाधिराज हे दोघेही सारखेच. तूं जो नजराणा मला दिला आहेस त्यांत व मातींत काहीं फरक नाहीं. हरिभक्त होऊन कलचें मुख्य बंधन जो मोह व आशा त्यांचा परित्याग करण्यास मी शिकलों आहे. मला संतुष्ट करण्याची जर तुझी इच्छा असेल तर मला ज्यांत आनंद वाटेल तेंच तूं कर. हरीचें नाम गा, कंठांत तुळसीची माल घारण कर, व एकादशीव्रत पाळून आपली हरिदासाच्या रूपांत विकास होऊं दे; तसें झाल्यानेंच मला संतुष्ट केलेंसें होईल.

मूळ बंगाली.

२ सनका काँदिते काँदिते बलिलेन, " तुमि नरवाके आदर कर ना, ए कष्ट आमार प्राणे सह्य ह्य ना । आमार बड दुःखेर धन नरवा, तुमि ताहार दिके मुख तुलिया चाह ना । तुमि निर्मम, बाछाके कि चिरकाल अविवाहित राखिबे ? नरवार बज्ज घरे ना थाकिले आमार एइ शून्य घर के पूरण करिबे ? "

" आमार बड साध, वधूरसहित नरवाके लइया आवार संसार पाति तुमि वादी हइओ ना " एइ बलिया सनका अश्रुपूर्ण नेत्रे चांद सदागरेर पदतले निपातित हइलेन ।

चांद भ्रुकुटि करिया क्षणकाल चिन्ता करिते लागिलेन- " दैवशेर

कथा ये निश्चय फालिबे, ताहा के बलिते पारे ? आर बासर घरेर व्यवस्था आमि एमन करिब ये, मनसा प्रतिकूल हइले ओ किछु ना करि पारे । एइ हतभागिनी दुःखिनीर इच्छा अपूर्ण राखिब ना । ”

सयत्ने सनकाके उठाइया चांद बलिलेन, “ तुमि दुःखित हइओ ना, पुत्रवधू घरे आनिब; कुलपुरोहित जनार्दनके डाकिया उपयुक्त वधूर संधान कर ।

(दीनेशचंद्र सेन)

मराठी भाषांतर.

सनका रडत रडत म्हणाली, ‘ तुम्ही नरवावर प्रेम करीत नाही; तें दुःख माझ्या जिवाच्यानें सहन करवत नाही. माझा जोव कोण नरवा हा आहे. आणि तुम्ही (तर) त्याच्याकडे दुकून सुद्धां पाहत नाही ! तुम्ही फार निर्दय आहां. बाळाला असेच का अविवाहित ठेवणार ? सूनवाई (नरवाची बायको) घरीं न आली तर, या घराची शून्यता कोण भरून काढील ! ’ (तिच्यावांचून घर सुनें दिसेल.)

मला मोठी हौस वाटते कोण, मुलगा (नरवा) आणि सून यांना घेऊन संसार करावा. तुम्ही (तिच्या) आड येऊं नका. ’ असें बोलून सनका चांद सौदागराच्या पायां पडली.

चांद भुंवई (आकुंचित) करून क्षणमात्र विचार करीत राहिला. ‘ जोशानें सांगितलेलें भाकीत खरें होईल, कोणी सांगावें ? आतां लग्नघराची व्यवस्था मी अशी करीन कोण, मनसा (दैव) जरी प्रतिकूल झाली तरी तिचें कांहीं चालूं नये (तिला कांहीं करतां येऊं नये). या हतभाग्य दुःखी स्त्रीची इच्छा मी अपूर्ण ठेवणार नाही. ’

मोठ्या कष्टानें सनकेला उठवून चांद म्हणाला, ‘ तू कष्टी होऊं नकोस, सून घरीं आणोन. कुलोपाध्ये जनार्दनभटजी यांना बोलावून चांगल्याशा मुलीच्या शोधांत रहा.

मूळ बंगाली.

३ आमार माझे तोमार लीला हवे
ताइ त आमि एसेछि एइ भवे ।
एइ घरे सब खुले यावे द्वार,
धुचे यावे सकल अहंकार,
आनंदमय तोमार ए संसारे
आमार किछु आर बाकी ना रवे ।
मरे गिये वाचव आमि तवे
आमार माझे तोमार लीला हवे ।
सब वासना यावे आमार थेमे
मिले गिये तोमार एक प्रेमे,
दुःखसुखेर विचित्र जीवने
तुमि छाडा आर किछु ना हवे ।

मराठी भाषांतर.

माझ्या ठायीं तुझी लीला व्हावी
हणून मी या जगांत आलों. या
घराचीं सगळीं दारें उघडतील, अहं
कार सगळा निघून जाईल, आणि
तुझ्या या आनंदमय संसारांत माझें
असें कांहीं शिल्लक राहणार नाही.
तुझी लीला माझे ठायीं होईल
तेव्हां मी मरून गेल्यावरही वांचेन;
माझ्या सगळ्या वासना तुझ्या एका
प्रेमांत मिळून गेल्यावर थांबतील;
सुखदुःखमय अशा विचित्र जीवनांत
तुला सोडून कांहींही राहणार नाही.

(रवींद्रनाथ—गीतांजलि.)

४ भवेर हाट हइते आमार दुकानपाट उठाइते हइल । आमार अदृष्टे
सुख विधाता लेखेन नाइ । परेर सुख काडिया लइब केन ? शर्चींद्रेर
रजनी शर्चींद्रके दिया आमि संसारत्याग करिब । ए हाट भांगिब, ए
हृदयके शासित करिब, यिनि सुखदुःखेर अतीत, ताँहारइ चरणे सकल
समर्पण करिब । प्रभो, तोमार अनेक सन्धान करियाछि, कइ तुमि ?
दर्शने विज्ञाने तुमि नाइ । ज्ञानेर ज्ञाने, ध्यानीर ध्याने तुमि नाई, तुमि अप्रमेय,
एजन्य तोमार पक्षे प्रमाण नाइ । एइ स्फुटितोन्मुख हृत्पद्मइ तोमार
प्रमाण—इहाते तुमि आरोहण कर । तुमि नाइ ? ना थाक, तोमार नामे
आमि सकल उत्सर्ग करिब; ए कलंकलांछित देह उत्सर्ग करिब । तुमि
याहा दियाछे, तुमि कि ताहा लइबे ना ? तुमि लइबे; नहिले, ए कलंकेर
भार आर के पवित्र करिबे ?

सुख ! तोमाके सर्वत्र खुँजिलाम—पाइलाम ना । सुख नाइ, तबे आ-
क्षार काज कि ? जे देशे अग्नि नाइ, से देशे इन्धन आहरण करिया
कि हइबे ? प्रतिज्ञा करियाछि, सब विसर्जन दिब ।

(बंकिमचंद्र—रजनी.)

मराठी भाषांतर.

संसाररूपी बाजारांतून मला आपलें दुकान उठवावें लागलें. माझ्या कपाळीं ब्रह्मदेवानें सुख लिहिलेलें नव्हतें. दुसऱ्याचें सुख मी कशाला काढून घेऊं ? शर्चीद्राची रजनी त्याला परत देऊन मी संसार-त्याग करीन. हा बाजार मोडीन, या हृदयाला शासन करीन, व सुखदुःखांच्या पलीकडे असलेल्या (परमेश्वराचे) चरणीं सगळें अर्पण करीन. प्रभो, मी तुझा पुष्कळ शोध केला. तूं (आहेस तरी) कोठें ? शास्त्रें व तत्वज्ञान यांत तूं नाहीस. ज्ञानी लोकांच्या ज्ञानांत व ध्यानी लोकांच्या ध्यानांत तूं नाहीस. तूं अप्रमेय (अगम्य) आहेस, म्हणून तुला कांहीं प्रमाण नाही. उमलण्याच्या वेतांत असलेलें हें माझें हृत्कमलच तुझें प्रमाण—त्यावर आरोहण कर. तूं नाहीस (करीत) ? बरें तर, नकोस (करूं.) तुझ्या नांवानें मी सर्व अर्पण करीन, हा कलंकित झालेला देह सोडून देईन. तूं जो दिला आहेस तो तूं परत घेणार नाहीस काय ? नाही तर (न घेतल्यास) हा येवढा कलंकाचा भार कोण पवित्र करील ?

सुखा ! तुला सर्व जागीं शोधिलें, पण कोठेंहि तूं प्राप्त झालें नाहीस. दुख नाही तर आशेचें तरी कारण काय ? ज्या देशांत अग्नि नाही, त्या देशांत सर्पण नेल्यानें काय होणार ? प्रतिज्ञा केली आहे (तिच्या प्रमाणें) सर्वांचा त्याग करीन.

भाग दुसरा.

उतारे.

१ आमादेर देशे रामायण ओं महाभारत दुइखानि अति प्राचीन ग्रंथ । एइ महाभारत पाडिले जाना जाय, जे भारतवर्षेर एखनकार मानाचित्रे बखाने दिल्ली सहर, ताहारइ निकटे प्राचीनकाले हस्तिनापुर नामे एकटि नगर छिल । ए नगरे कुरुवंशी राजारा राज्य करितेन । एकवार सेइ राजवंशे शातिबिबाद बाधियाछिल । धृतराष्ट्र ओ पांडु नामे दुइ भाई छिलेन । धृतराष्ट्रे अनेक सन्तान, पांडुर पांच पुत्र । दुइ भाइयेर मध्ये कोन भाइयेर पुत्रेरा हस्तिनार सिंहासने बसिबे एइ विषय लइया दुइ दले महायुद्ध उपस्थित हय ।

२ कोन राजा एक ज्ञानिके आव्हानपूर्वक कहिलेन आमि आपनाके एइ नगरेर विचारकर्ता करिते चाइ । ज्ञानी उत्तर करिलेन आमि ए कर्मेर योग्य नइ । राजा कहिलेन यदि महाशय योग्यः नहेन तबे योग्य के ? ज्ञानी बलिलेन आमि जे उक्ति करियाछि ताहा जदि सत्य हय तबे अयोग्यके विचारपति करा श्रेय नय, एवं जदि मिथ्या हय तबे मिथ्या-वादीके धर्माधिकारी करा उचित नय ।

३ असभ्य. अवस्थाय मनुष्य बहु देवे विश्वास करे, परे कतकदूर सभ्यता प्राप्त हइले सामान्व लोके पैत्रिक देवे विश्वास करे; ज्ञानी लोक प्रकृतिर नानाकार्ये एकटि प्रणाली, एकटी उद्देश्य, देखिते पाइया एक ईश्वरवादी हन । एइरूप साक्रेटिसेर समये ग्रीकदिगेर मध्ये ओ ज्युलियस सीजारेर समये रोमीय दिगेर मध्ये सामान्य लोकगण पैत्रिक देवे विश्वास करित, पंडितगण एक ईश्वरवादी छिलेन । (रमेशचंद्र दत्त.)

५ बाबू बैठकखानाय एका छिलेन, एखन एकाइ थाकितेन. हीरा कांदितेछे देखिया नगेंद्र बलिलेन, ' हीरे , कांदितेछिस केन ? '

हीरा—आमार माहिना पत्र हिसाब करिया दिते हुकुम फरून.

नगेंद्र (सविस्मये)—से कि । कि हयेछे ?

हीरा—आमार जबाब हयेछे । मा ठाकुराणी आमाके जबाब दियाछेन.

नगेंद्र—कि करेछिस तुई ?

हीरा—कुशी आमाके गालि दियाछिल—आमि नालिश करियाछिलाम ।
तिनि तार कथाय विश्वास करिया आमाके जबाब दिलेन ।

नगेंद्र माया नाडिया हासिते हासिते बलिलेन, ' से काजेर कथा नय ।
हीरे, आसल कथा कि बल् ? '

हीरा तखन ऋजु हइया बलिल, आसल कथा, आमि थाकिब ना । '
नगेंद्र—केन ?

हीरा—मा ठाकुराणीर मुख बड एलोमेलो हयेछे । कार कखन कि
बलेन, ठिक नाइ ।

नगेंद्र भू कुंचित करिया तीब्रस्वरे बलिलेन, ' से कि ? ' हीरा जे
बलिते आसियाछिल ताहा एइबार बलिल । ' से दिन कुन्दठाकुराणीके
कि ना बलियाछिलेन । शुनिया कुन्दठाकुराणी देशत्यागी हइयाछेन ।
अमादेर भय, पाछे आमादेर सेइरूप कोनू दिन कि बलेन—आमरा ता हले
बाँचिब ना, ताइ आगे हइते सरितोछि । '

नगेंद्र—से कि कथा ?

हीरा—आपनार साक्षाते लज्जाय ता आमि बलिते पारिब ना ।

(वंकिमचंद्र)

५ मन दिया कर सबे विद्या उपार्जन ।

सकल घनेर सार विद्याधन ॥

एइ धन केइ नाहि निते^१ पारे केडे^२ ।

जतइ करिबे दान तत जाबे बेडे ३ ॥

(ईश्वरचंद्र गुप्त.)

६ भूमंडल जे केमन प्रकाण्ड वस्तु ताहा केवल व्यास ओ परिधिर
परिमाणमात्र जानिया सुंदररूपे अनुभव करा याय ना । यदि कोन उच्च

स्थाने दण्डायमान हडया चतुर्दिके चारि कोश पर्यंत दृष्टि करा याय, ताहा हडले कत प्रकार पदार्थइ एकेबारे दृष्ट हडते थाके । कतकत ग्राम, नगर, पल्ली, वृक्ष, गुल्मलता, फल-पुष्प-पत्र, शस्य-तृण-दूर्वा, एवं मनुष्य-पशु-पक्ष्यादि नानाविध जीव एकेबारे देखिते पाओया याय । ए प्रशस्त भूमिखंड प्रदाक्षिणा करिया आसिते हडले प्राय २५ कोश भ्रमण करिते हय । समग्र भूमंडलेर उपरि भाग इहार प्राय ९,८०,००० नय लक्ष आशी हाजार गुण । यदि आमरा प्रति दिवस दश घंटा अति द्रुत गमन करत एक एक घंटाय एरूप प्रशस्त एक एक भूमिखंड एकादिक्रमे देखिया याइ, ताहा हडलेओ २६८ दुइ शत आठ षष्टि वत्सर नियम ना देखिले, पृथिवीर उपरिभागेर समुदाय अंश दृष्टिगोचर हय ना ।

(अक्षयकुमार दत्त.)

७ अन्धकार वनच्छाये सरस्वतीतीरे
 अस्त गेछे^१ सन्ध्या-सूर्य; आसिया छे फिरे^२
 निःस्तब्ध आश्रममाझे ऋषिपुत्रगण
 मस्तके समिधभार करि आहरण
 वनान्तर हते; फिराये एँनेछे डौकि
 तपोवन गोष्ठगृहे स्निग्धशांत आँखि
 श्रान्त होमधेनुगणे; करि समापन
 संध्यास्नान, सबे मिलि लयेछे आसन
 गुरु गौतमेर धिरि^३ कुटीर-प्रांगणे
 होमाग्नि-आलोके । शून्ये अनन्त गगने
 सारि सारि^४ ब्रह्मियाछे स्तब्ध कुतूहली
 निःशब्द शिष्येर मत । निभूत आश्रम
 उठिल चकित ह्ये महर्षि गौतम
 काहिलेन-वत्सगण, ब्रह्मविद्या कहि,
 कर अर्बधान ।

(रवींद्रनाथ टागोर.)

१ अस्ताला गेला आहे. २ परत. ३ गोळा करून. ४ आपिले.
 ५ बोलावून. ६ बसले आहेत. ७ घेरून (भोंवतार्ली). ८ ओळीने. ९
 होऊन. १० लक्ष द्या.

८ उल्लास—उल्लास—उल्लास, मनेर उल्लासे पृथिवीस्थ लोक नृत्य करे ।
ये सकल कारण थाकाय पृथिवीर मानुषे मानुषे गरमिल, विश्वामित्र मानु-
षेर मन हइते सेगुलि अतियत्ने तुलिया दियाछिलेन । यशेर आशा, टा-
कार तृष्णा, ओ आधिपत्येर आशा काहारओ छिल ना । केवल आमोद;
आमार आमोदे तुमि योग दिले, कालि तोमार आमोदे आमि योग
दिलाम । विश्वामित्रेर देशे मानुष मरित ना । इहारा एक पृथिवी हइते
अन्य पृथिवीते चलिया जाइ एइरूपे सातआठ बार घुरियां आवार सेइ-
खाने आसिया उपस्थित हइत । विश्वामित्रेर पृथिवी अल्पकाल छिल,
अधिक नूतन जन्म हइले कि हइत बला जायना ।

(महामहोपाध्याय बाबू हरप्रसादशास्त्री.)

९ यथा यावे^१ घोर वने निषाद, शुनिया
पाखीर ललित गीत वृक्ष-शाखे, हाने^२
शर लक्ष्य करि स्वर, विषम आघाते
छटफटि^३ पडै भूमे विहंगी, तेमनि
सहसा पडिला सती सरमार कोले ।
कतक्षणे चेतन पाइला सुलोचना ।
काहिला सरमा^४ काँदिः—“ क्षम दोष मम
मैथिलि ! ए क्लेश आजि दिनु अकारणे,
हाय ! ज्ञानहीन आमि ! ” उत्तर करिला
मृदु स्वरे सुकेशिनी राघव—वासना;—
' कि दोष तोमार सखि ! शुन मनः दिया,
कहि पुनः पुर्बकथा । मारीच कि छले
(मेरुभूमे मरीचिका छले येमनि !)
छलिल, शुनेछ तुमि शूर्पणखामुखे ।
हाय लो, कुलमे, सखि, मम लोभमदे,
मागिनु कुरंगे आमि ! धनुर्बाण धरि
बाहिरिला^५ रघुप, देवर लक्ष्मणे

रक्षाहेतु राखि घरे । विद्युत्-आकृति
पलायिल मायामृग, कानन उजलि ।

(मायकेल मधुसूदन दत्त.)

१० कृष्णस्तु भगवान् स्वयम् । यदि ताहाइ बङ्गालीर विश्वास, तबे-
सर्वसमये कृष्णाराधना, कृष्णनाम, कृष्णकथा धर्मरह उन्नतिसाधक । सकल-
समये ईश्वरके स्मरण करार अपेक्षा मनुष्येर मंगल आर कि ? किन्तु
इहारा भगवान्के कि रकम भावेन ? भावेन, इनि बाल्ये चोर—ननि
माखन चुरि करिया खाइतेन; कैशोरे पारदारिक—असंख्ये गोपनारीके
पातिव्रत्यधर्म हइते भ्रष्ट करियाछिलेन; परिणत वयसे वंचक ओ शठ—
वंचनार द्वारा द्रोणादिर प्राणहरण करियाछिलेन । भगवच्चरित्र कि एइरूप ?
यिनि केवल शुद्धसत्त्व, याँहा हइते सर्व प्रकार शुद्धि, याँहार नामे अंशुद्धि—
अपुण्य—दूर हये, मनुष्यदेह धारण करिया समस्त पापाचरण कि सेइ
भगवच्चरित्रसंगत ? भगवच्चरित्रेर एइरूप कल्पनाय भारतवर्षेर पापस्रोत
वृद्धि पाइयाछे, सनातनधर्मद्वेषिगण बलिया थाकेन । एवं से कथार प्रति-
वाद करिया जयश्रीलाभ करितेओ कखनओ काहाके देखि नाइ । आभि
निजेओ कृष्णके स्वयं भगवान् बलिया दृढ विश्वास करि । पाश्चात्य शिक्षार
परिणाम आमार एइ हइयाछे ये आमार से विश्वास दृढीभूत हइयाछे ।
भगवान् श्रीकृष्णेर यथार्थ किरूप चरित्र पुराणेतिहासे बर्णित हइयाछे
ताहा जानिवार जन्य आमार जतदूर साध्य आभि पुराणइतिहासेर आलो-
चना करियाछि । ताहार फल एइ पाइयाछि ये कृष्णसंबंधीय पापोपा-
ख्यान जनसमाजे प्रचलित आछे, ताहा सकलइ अमूलक बलिया जानिते
पारियाछि । एवं उपन्यासकारकृत कृष्णसंबंधीय उपन्यास सकल बाद दिले
जाहा बाकी थाके, ताहा अतिविशुद्ध, परमपवित्र, अतिशय महत् इहाओ
जानिते पारियाछि । जानियाछि ईदृश सकलगुणान्वित, सर्वपापसंस्पर्शशून्य,
आदर्शचरित्र आर कोथाओ नाइ । कोन देशीय इतिहासे ओ ना, कोन
देशीय काव्ये ओ ना । (बंकिमचंद्र—कृष्णचरित्र.)

११ उठ मा उठ मा भारतजननी
 महिषीनंदन कोलेते एलं;
 आँधार रजनी एवार तोमार
 विधिर प्रसादे घुचिया गेल !
 आदरे घर मा कुमार संभाषि,
 आशीर्वादबाणी उच्चारि मुखे,
 बहुदिन हारा हयेछ आपन
 तनये ना पाओ धरिते बुके !
 त्यज शय्या मातः अरुण उठिल
 किरण छडाते^१ तोमार भूमे;
 केंद ना केंद ना आर गो जननी
 आच्छन्न हइया शोकेर धूमे !
 चिर दुखी तुमि, चिर पराधीना,
 परेर पालिता आश्रिता सदा
 तुमि मा अभागा अनाथा, दुर्बला,
 भजनपूजनयोगमुग्धा^३ !
 महिषी तोमार, याहार आश्रये
 जगते एखन (ओ) आछ मा जीये
 पाठाइला तव दुःख घुचाइते
 आपन तनये बिदाय दिये^४;
 देखाओ जननी, धरिला गो यत
 रिपुपदचिन्ह ललाटभागे,
 देखाओ चिरिया क्षतवक्षःस्थल
 दिवानिशि सेखा^५ कि शोक जागे ।
 उठ मा उठ मा भारतजननी,
 प्रसन्नवदने बारेक^६ फेरे^७;

१ आला आहे. २ टाकण्याला. ३ मुग्धा. ४ निरोप देऊन. ५ शेष.
 ६ एकवार. ७ फिरून.

महिषीनन्दने कोलेते करिया^८
प्राते शुक्रतारा उदिल^९ हेर^{१०} !

(हेमचंद्र व्यानजी)

केदार-देख तिनखडे, अविनाश त आमार गन्ध पेलेई^{११} तेडे^{१२} आसे.

तिनकडि-मानुष चेने देख्वाचि, आमार मत अबोध नय ?

केदार-किन्तु आमि प्रतिज्ञा करितेछि, आमार श्यालीर सङ्गे तार विवाह दिये एइ जायगाटातेइ वसवास^{१३} करव, आर घुरे बेडाते पारिने-

तिन०-टिकते पारबे ना दादा । तोमार मध्ये एकटा घुर्णि आछेन तिनिइ बराबर घुरियेछेन एवं शेषपर्यंत घोराबेन ।

केदार-एखन अविनाशेर दादा वैकुण्ठके बश करते आमार कि दुर्गति हयेछे देख । के जान्तो बुडो बइ लेखे ! एत बड एकखाना खाता आमाके पडते दिये चले गेले ।

तिन०—ओरे बाबा ! इंदुरेर मत चुरि करे खेते एसे खातार जाँता-कलेर^{१४} मध्ये पडे गेछ देख्वाचि ।

केदार-किन्तु तिनकडे, तुइइ आमार प्लयान माटि करबि ।

तिन०-किछु दरकार हवे ना दादा । तुमि एकलाइ माटि करते पारबे ।

केदार-देख तिनु, ए सब व्यस्त हबार काज नय । गणेशके सिद्धि-दाता बले केन-तिनि मोटा लोकटि, खूब चेपे वसे थाक्ते जानेन, देखे मने हय ना ये तार किछुते कोन गरज आछे !

तिन०-किन्तु तार इन्दुरटी—

केदार—फेर बकचिस्, लक्ष्मीछाडी^{१५}, तुइ एकटु आडाले या ।

तिन०-मल्लुम दादा, किन्तु फाँकि^{१६} दिओ ना । समयकाले अभाग्य तिनकडके मने रेखो.

(रवींद्रनाथ टागोर.)

८ अंकावर धेऊन. ९ उदय पावला. १० पहा. ११ सुगावा लागतांच. १२ तोडून. १३ वस्ती. १४ सांपळ्याच्या. १५ दुर्दैवी. १६ फसवूं नकोस

१३ के साधे एमन पत्नी प्रेमनिर्झरिणी,
 सद्योजात प्राणपुत्र, पिता स्नेहमय,
 माता प्रजावती, मातृप्रेम भागीरथी,
 पारे त्यजिबारे ? साधे पारे त्यजिबारे
 त्रिदिवप्रतिम राजा, प्रजा पुत्रोपम ?
 किन्तु पत्नी, पुत्र, पिता, माता, प्रजागण,
 अनन्त मानवजाति, जन्मजन्मान्तरे
 सबे जरामरणेर दुःख घोरतर
 केमने सहिबे बल ? नाहि अन्वेषिया
 नरेर उद्धारपथ, पुडिब स्वजन
 ज्वालि बिलासेर बन्हि—एत नहे प्रेम ?
 प्रेम शिव, प्रेम शान्ति, प्रेम निरबाण

✱ * * *
 असार संभोगसुख अनित्य अध्रुव;
 चंचल चंचला मत, रिक्तमुष्टि सम
 असार अस्थायी जलबुद्बुदेर मत,
 दुर्भाग्य स्वप्नेर सम, दुस्पृश्य सफण
 सर्पमस्तकेर मत पूर्ण महाविषे ।

* * *
 ए संभोग,
 मृगतृष्णिकार मत वाडाय पिपासा,
 अतृप्तकामनानले दहे निरबधि । (नवीनचंद्र सेन.)

१४ छोट लोकेर बाड हउक, घरे पयसा, मराये धान, गाये बल
 थाकूक, लेखापडा शिखूक, आर भद्रसन्तानेर अवस्था हीन हौक, ए इच्छा
 काहारओ नाइ । आमरा बलि, साधारण लोकके अज्ञ, मूर्ख, निःस्व
 राखिया आमरा बड थाकिते चाहि ना । दश हजार कुटीरवासी धाङ्-
 गडेर मध्ये एकजण रामकृष्ण पोद्दार हइया थाका भाल ? ना ये खाने
 ५० घर मध्यवित्त ब्राह्मण आछे, ५० घर चाकुरे कायस्थ आछे, कार

कारवारि शॉसजले ५००० घर नवशाख आछे; सेंकराय सोनारूपार कार-
 बार करितेछे कामारे तलयार खाँडा तैयार करितेछे, काँशारिरा टालाइ
 गलाइ करितेछे, जले बागदि माछ धरिया चालानि दितेछे, सकलेरइ
 घरे दु पयसा दु थिकि आछे, आर सकल जातिमध्येइ पांचसात जन
 लेखापडा जाने, एवं बिलकबज पाडिते पारे, एरूप स्थाने याका माल !
 आमादेर विवेचनाय असभ्य धाङ्गडेर मध्ये प्रभुत्व करा अपेक्षा एरूप
 समाजे अल्प कष्ट सह्य करिया वास करा शतगुणे श्रेयस्कर । धांगडेर मध्ये
 पुरुषानुक्रमे वास करिते हइले क्रमे धाङ्गड हयिते हय । समाजेर निम्न-
 स्तर सकलेर संप्रसारणशक्ति ना थालिले ऊर्ध्वतन श्रेणीर कखन स्थायी
 उन्नति हइवे ना, समये अधःपतन हइवेइ हइवे ।

(श्रीभक्षयचंद्र सरकार.)

।५ से गेले आमार मर्मपटे छायार मत भेसे
 से गेछे आमार हृदयतटे टेउयेर मत भेसे;
 तार नयनभरे देखेछिलाम,
 बुकेर भितर रेखेछिलाम, रक्त दिये धिरे;
 घुमेर सिंहासने वासियेछिलाम सोनार स्वप्नटिरे
 से प्रथम से दिन एसे छिल आमार दृष्टिपथे
 से सुखेर मत भेसे छिल आमार मनोरथे;
 ताके महाराजार मतनू करे, आदर करे, यतनू करे
 नियेछिलाम तवे;

से दिन भरेछिल जीवन आमार महामहोत्सवे ।
 से दिन पुष्पे पुष्पे कुंजभवन उठ्ळ आमार सेजे;
 से दिन रोमांचित करे पवन उठ्ळ वीणा वेजे;
 सुखे आमार हृदय भरे गेल, डुबे गेल, मरे गेल
 सन्ध्यासम भेधे;

येन उठ्ळाम आमि जन्म हते जन्मान्तरे जेगे
 जखन मग आंछि सुखेर नीडे, स्वप्न गेल दूटे;
 हठात् वीणार तारटि गेल छिडे, आर्त्तनाद उठे;

एखन रहि संध्यार गभीर ताने चेये निरवधि;
सेइ स्वप्न आमार युगेर घुमे एकवार आसे यदि ।

(द्विजेन्द्रलाल राय.)

१६ आहारान्ते तर्कभूषण महाशय ' भेलो ' कुकुरके भात दिवार
जन्य हरचंद्रके आदेश करिया आचमनार्थ निजेर शयनघेरेर दिके गमन
करिलेन । भवेश आचमनान्ते ताडाताडि आसिया आनंदे करतालि दिया
बलिते लागिल, " एइबार छोट पिसि ! एइबार कि हबे एइबार शक्त
हाते पडेछ; बाबार हात पडेछ; एइबार त थाक्तेइ हबे ! " एइ बलिया
आनंदे कालीर पृष्ठे एक कील ।

काली—मागो गिछि^१ !

गृहिणी—मेयटाके मारले देख !

तारा—ओर भालवासा ! ए रकम याके भालवासे तार हाडगोर्डे भेगे
देय ।

विजया—सत्यि^२ ! ओर सुख देखले यार येते इच्छा करे ना । भवेश

आमि थाक्ले तुमि वड खुसी हओ ?

भवेश—तार आर कथा तुमिइ त आमादेर घरेर लक्ष्मी ।

ज्येष्ठा वधू—आच्छा उनि शोबेन कोथाय !

भवेश—केन आमार घरे !

ज्ये व—तुइ कोथाय याबि !

भवेश—केन मार काछे.

ज्ये व—आर छोटा बौ यखन आसूबे, कोथाय थाक्बे ?

भवेश—(किंचित् विरक्तभावे.) से येखाने इच्छा थाक्बे । केन, छोट
पिसीर काछे थाक्बे ?

ज्ये. व.—आः कषाल । एमन मानूषेरओ बिये देय ! एत बयस

हलो. दाडी गोप उठ्लो^३, तोर बुद्धिशुद्धि हबे कबे^४ ?

गृ०—आलाइ बल्लाइ, किसेर बयस ! तोमराइ मने बयस देख ! ओ

१ अग अई मेल्ये ! २ हाडोबिडे. ३ खरेंच. ४ दाढीमिशा आल्या.
५ तुला अक्कल येणार तरी कधी ? ६ इडापिडा टळो.

आमार कालकेर छेले' ! सब सतेर बछर ! षेटेर बाछा षष्टीर दास, ओ-
आमार वेंचे थाक् ।

(पंडित शिवनाथशास्त्री.)

भाग तिसरा.

बंगाली-मराठी कोश.

(यांत निवळ संस्कृत शब्द स्थलसंकोचास्तव गाळले आहेत, त एखाद्या संस्कृत-मराठी कोशांत पहावे. तसेंच ज्यांचा अर्थ मराठी वाचकांना सहज कळण्यासारखा आहे असे फारशी वगैरे भाषांतून आलेले शब्दहि गाळले आहेत.)

अकाज (ना) वाईट काम.
अकाश्र्य(वि.) निरुत्तर, खात्रचिं.
अकुलान (वि.) अपुरे. (ना.) उणीव.
अकेजो (वि.) नालायक, निरुपयोगी.
अक्का (ना.) आई.
अक्का पाओया (क्रि.) मरणें.
अगण्य, नगण्य(वि.) क्षुद्र.
अग्रिम, अग्रिय (वि.) आगाऊ.
अंगुलि देओया (क्रि.) हात घालणें.
अछिला(ना.) सवय, ढोंग.
अज्ञातसारे(अ.)न कळत, गुपचिप.
अटूट (वि.) सबंध, अभंग.
अत (वि.) इतका.
अतिवाहन करा(क्रि.) घालविणें.
अतिवाहिक(वि.)सूक्ष्म.
अग्रकार(वि.) आजचें.
अनर्थक(अ.) व्यर्थ.
अनाज (वि.) धान्य.
अनाडी(वि.) मंद, मूर्ख, अननुभवी.
अनुरोध (न) प्रार्थना, शिफारस.
अनुरोधे=मुळें.

अन्ततः (अ.) निदान.
अंदर (वि.) आंतील.
अपरिष्कार (वि.) अस्वच्छ, अस्पष्ट.
अप्रंतुल (वि.) अपुरेपणा.
अफेन (ना.) अफू.
अबुझ(वि) हट्टी, मूर्ख, असमंजस.
अबोध (वि.) मूर्ख, अज्ञान.
अमत (ना) नापसंती.
अमनि, अमुनि, अम्नि (अ.)
फुकट, तत्क्षणीं.
अमनोयोग (ना.) दुर्लक्ष, बेपर्वाई.
अवशेषे (अ.) शेवटीं, अखेर.
अवसर (ना.) संधी, सुटी.
अष्टेष्टे (वि.) सर्व बाजूनीं.
असमंजस (वि.) असंगत.
असाड (वि.) निगरगट्ट.
अस्तव्यस्त (वि.) अतिशय व्यग्र.
आ.
आइमा (ना.) आजी.
आइआइ (अ.) छीः छीः.
आइन्दा (वि.) भविष्यकाळचें.

आइन (ना.) कायदा, रीत.
 आइबड (वि.) अविवाहित.
 आइसा, आसा (क्रि.) येणें, जवळ येणें.
 आउटान (क्रि.) फिरविणें, ढवळणें.
 आउडान (क्रि.) वाचणें, पाठ म्हणणें.
 आउता (वि.) झांकलेला.
 भाउतान (क्रि.) सुकणें.
 आउभाऊ (ना.) स्वागत.
 आउल (ना.) सिद्ध पुरुष; साधु.
 आउहाल (ना.) स्थिति, हालहवाल.
 आक् (ना.) ऊंस.
 आंक कसा—आंकडे मोडणें.
 आंकडान (क्रि.) पकडणें.
 आंकावांका (वि.) वांकडातिकडा.
 आंखि (ना.) डोळा.
 आगटा, आटा (ना.) मोठी अंगठी.
 आंगरा, आंरा (ना.) अंगार, विस्तव.
 आगागोडा—अथपासून इतिपर्यंत.
 आंगिना (ना.) अंगण.
 आगुयान (वि.) अग्रेसर, पुढारी.
 आगे (अ.) पुढें; पूर्वी. [अंगंठा.
 आगुल (ना.) बोट, बूड आंगुल=
 आचका (अ.) वेधडक.
 आचड कामड करा—शिकस्त करणें.
 आचम्का (अ.) एकाएकी.
 आचार (ना.) लोणचें; रीत.
 आच्छा (वि.) स्वच्छ; (अ.) फार चांगलें !

आछडा (ना.) शिंतोडा.
 आछाड (ना.) ठेंच, घसरणें.
 आछाड देओया=आपटणें.
 आछोला (वि.) न सोललेला.
 आजगवी, आजबकि (वि.) गूढ, विचित्र.
 आजिकार (वि.) आजकालचा.
 आजिर (वि.) गरीब, दीन.
 आजीव (ना.) उपजीविका, धंदा.
 आंजाम (वि. ना.) अंत.
 आटक, आटका (ना.) अटकाव.
 आट्कान (क्रि.) अटकावणें.
 आटकाल, आट्कोल (ना.) अट-
 कळ.
 आट्चाल्लिश (वि.) अठ्ठेचाळीस.
 आटत्रिश (वि.) अडतीस.
 आट्पले (वि.) अष्टकोनी.
 आट्पिटा (वि.) खटपटी, हुशार.
 आट्पीष्ट (वि.) अडुसष्ट.
 आंटा (क्रि.) बांधणें.
 आटा (ना.) कणीक.
 आटाइश, आटाश (वि.) अठ्ठावीस.
 आटात्तर (वि.) अठ्ठ्याहत्तर.
 आटानब्बद (वि.) अठ्ठ्याणव
 आटान्न (वि.) अठ्ठावन.
 आटाल (वि.) चिकट.
 आटाशी (वि.) अठ्ठ्यायशी.
 आटि (ना.) पेंढी.
 आठार (वि.) अठरा.
 आठाल (वि.) चिकट.

आड (अ.) आडवें, पलीकडे
 (वि.) रुंद; (ना.) रुंदी.
 आडचोक (ना.) कटाक्ष.
 आडभांगा (क्रि.) सरळ करणें.
 आडमोडा (ना.) आळेपिळे देणें.
 आडष्ट (वि.) बधिर झालेलें.
 आडाआडी (अ.) आडवें.
 आडाइ (वि.) अडीच.
 आडानी (ना.) पडदा.
 आडाय (अ.) पाण्यावाहेर, जमि-
 नीवर.
 आडाल (ना.) व्यत्यय, पडदा.
 आडाले (अ.) आडून, मार्गें.
 आडि (ना.) भांडण, राग.
 आडि पाता (ना.) लपून ऐकणें.
 आंढाल (ला.) चेंडु, गोळा.
 आंढा (ना.) अंडें.
 आंढेल (वि.) श्रीमंत.
 आतर (ना.) अत्तर.
 आतरदान=अत्तरदाणी.
 आतस (ना.) अग्नि.
 आतालि पातालि (अ.) चोहींकडे.
 आतु आतु (ना.) काळजी; कांकूं.
 आत्मंभरी (वि.) स्वार्थपर.
 आदमसुमारी (ना.) खानेसुमारी.
 आदब (ना.) चांगली रीतभात
 आदबुडा (वि.) मध्यम वयाचा.
 आद्रा (वि.) स्थूल; कच्चा.
 आदा (ना.) आलें; सुंठ.
 आदाड (ना.) उकिरडा.

आदाय (ना.) वसूल.
 आदिम (वि.) पहिला.
 आदुड (वि.) उघडा, अनाच्छादित.
 आदाश (ना.) अर्ज, फिर्याद.
 आद्रक (ना.) आलें, सुंठ.
 आध (वि.) आधें. [रुपया.
 आधली, आधुली, आधोली(ना) अर्धा
 आधा (वि.) आधें.
 आन् (वि.) अन्य, दुसरा.
 आनाज (ना.) धान्य, भाजीपाला.
 आनाड (:वि.) गुप्त.
 आनाडी (वि.) अज्ञान.
 आनामत् (अ.) हातें तसें.
 आनारस (ना.) अननस.
 आन्दास (ना.) अजमास. [लिलें.
 आन्दाजिक(वि.) अनुमानानें ठरवि-
 आन्मना (वि.) अन्यमनस्क.
 आपन (वि.) स्वतःचें(सर्व) आपण.
 आपना आपनी (अ.) आपोआप.
 आपनि (सर्व.) आपण;(अ.) स्वतः.
 आपस् (सर्व.) स्वतः.
 आपसे (अ.) मित्रत्वानें.
 आपिल (ना.) अपील.
 आफिम (ना.) अफू.
 आफूसोस (ना.) खेद.
 आव्हाया (ना.) प्रतिविंब.
 आवदार (ना.) पोरकट लहर; रुसणें
 आव्रा (ना.) आभ्रा, आच्छादन.
 आवर्जना (ना.) केरकचरा.
 आवागा (वि.) दुर्दैवी.

आबाद (वि.) लागवड केलेले.
 आबार (अ) पुनः आणखी.
 आबुडा-खाबुडा (वि.) ओबडधोबड
 आभाणक (ना.) म्हण.
 आम (वि.) कच्चें; (ना.) आंबा;
 (वि.) सर्वसाधारण.
 आमदानी (ना.) आयात; उत्पन्न.
 आमल (ना.) अंमल, कारकीर्द.
 आनला (ना.) कामगार; आंवळा
 आमा (वि.) न भाजलेले; कच्चें.
 आमानत (ना.) ठेव.
 आमि (सर्व.) मी.
 आमीर (ना.) सरदार.
 आय (ना.) उत्पन्न.
 आयना (ना.) आरसा.
 आयन्दा, आयेन्दा (वि.) भविष्य-
 त्काळचा येणारा.
 आयाम् (ना.) वेळ, लांबी.
 आयी (ना.) आज्ञी.
 आयस (ना.) चैनबाजी.
 आयोजन करा (क्रि.) जुळविणें.
 आर, आर ओ (अ.) आणि,
 आणखी (वि.) दुसरा; आर-आर
 अधिकाधिक.
 आरजि (ना.) अर्ज.
 आरदाली (ना.) आरसा.
 आरसुला (ना.) झुरळ.
 आराब (ना.) शब्द, ध्वनि.
 आरे (अ.) अरे.
 आलगा (वि.) मोकळा, बीभत्स.

आलगोच् (अ.) अलगत.
 आल्ता (ना.) अळिता.
 आल्पिन (ना.) टांचणी.
 आल्मारि (ना.) कपाट.
 आलग (वि.) अलग, वेगळा.
 आलपना (ना.) रांगोळी.
 आला (क्रि.) थकणें.
 आलाइ (ना.) दुर्दैव, संकट. आलाइ
 बालाइ=सर्व प्रकारची संकटे.
 आलादा (वि.) स्वतंत्र, अलाहिदा.
 आलु (ना.) बटाटा.
 आलुनि (वि.) अळणी.
 आलो (ना.) प्रकाश.
 आवार (अ.) पुनः
 आशमान (ना.) आकाश; आश-
 मानी पोलाओ पाक करा-
 मनोराज्य करणें.
 आशपाश (अ.) आसपास.
 आशी (वि.) ऐशीं.
 आशुतोष (वि.) अल्पसंतुष्ट, (ना.)
 शंकर.
 आसल (वि.) खरा, अस्सल.
 आसबाब (ना.) सामानसुमान.
 आसा (ना.) दंड, काठी; (क्रि.)
 येणें.
 आसान (ना.) विश्रांति; फायदा;
 मुस्किल आसान=संकटहर्ता.
 आसामी (ना.) आरोपी.
 आस्तेव्यस्ते (अ.) अस्ताव्यस्त.
 आस्ताना (ना.) मठ.

आस्ताबल (ना.) तबेला.
 आस्तीन (ना.) बाही.
 आस्ते (अ) हलू हळ.
 आस्पर्धा (ना.) महत्वाकांक्षा.
 आहात्मक (ना.) मूर्ख.
 आहीर (ना.) कोळी.

इ.

इख्तियार (ना.) अधिकार, सत्ता.
 इजारा (ना.) मक्का; करार.
 इट् (ना.) वीट.
 इतिमध्ये (अ.) मध्यंतरीं.
 इताला इतिला (ना.) खबर, रिपोर्ट.
 इनाम (ना.) बक्षिस.
 इनी (सर्व.) हा-ही-हैं.
 इन्दुर (ना.) उंदीर.
 इयार (ना.) सोबती, मित्र.
 इयारकी (ना.) मैत्री. [मंडळ.
 इरसाल (ना.) खजिन्यांत भरणा;
 इलाका, इलाखा (ना.) हक्क, प्रांत.
 इल्लत् (ना.) घाण.
 इरितहार (ना.) जाहिरनामा.
 इस्तफा (ना.) राजीनामा.
 इस्तिमरारी (वि.) कायमचा.
 इस्पात (ना.) पोलाद.
 इहा (सर्व.) तैं, हैं.

उ.

उइ (ना.) कसर, वाळवी.
 उंकि (ना.) डोकावणें; उंकिझुंकि
 (क्रि.) मध्ये तोंड

घालून पाहणें; उंकि-
 मारा (क्रि.) डोका-
 वणें.

उंचान (वि.) उचललेला.
 उंचू (वि.) उंच.
 उंहूं (अ.) छे, छे !
 उका, उखा (ना.) मशाल; ठिणगी.
 उकालत् (ना.) वकीली.
 उकील (ना.) वकील.
 उगरान (क्रि.) ओकणें.
 उचक्का (वि.) उनाड; (ना.)
 उचल्या.
 उच्चाटन (ना.) खेद, काळजी.
 उचोट (ना.) ठेच.
 उजड (ना.) ओसाडप्रदेशः
 उजन, उजान (ना.) उलट मार्ग.
 उजीर (ना.) प्रधान.
 उट्ना (ना.) उधार माल घेणें.
 उट्कान (क्रि.) शोधणें.
 उठति (ना.) उठणें; सभा मो-
 डणें, विक्री, उदय.
 उठा (क्रि.) उठणें.
 उठाउठि (अ.) वारंवार.
 उठान (ना.) अंगण.
 उठान (क्रि.) वर उचलणें; काढणें
 बंद करणें.
 उठापडा (ना.) वरखालीं होणें.
 उडण (ना.) उडणें.
 उडनी (ना.) पांघरूण; वरचें वल्ल.
 उडन्त (वि.) उडणारें.

उडा (क्रि.) उडणें.
 उडान (क्रि.) उडविणें, उधळणें.
 उडुउडु (वि.) उतावीळ, उत्सुक.
 उत्त्रान (क्रि.) पौंचणें, उतरणें.
 उतरखाना (ना.) घर्मशाळा.
 उतल्-पातल (अ.) वर खालीं.
 उतला (क्रि.) उतास येणें; (ना.)
 महापूर; (वि.) उतावीळ.
 उद, उदक (ना.) पाणी.
 उदन्या (ना.) तृष्णा.
 उनन्, उनान (ना.) चूल.
 उनि (सर्व.) तो.
 उपचान (क्रि.) भरून वाहणें.
 उपजा (क्रि.) उत्पन्न होणें.
 उपटोकन (ना.) नजराणा, देणगी.
 उपडन (क्रि.) उपटून पडणें.
 उपडान (क्रि.) उपटणें.
 उपन्यास (ना.) कादंबरी.
 उपर (ना.) वरचा भाग; (अ.) वर;
 उपरे-वर; उपरंतु-शिवाय.
 उपुड (वि.) उपडा, पालथा.
 उवरा (क्रि.) मर्यादेबाहेर जाणें.
 उबु (अ) ताठ.
 उभराय (अ.) मोठ्यानें.
 उमी (वि.) अज्ञान.
 उमेदार (वि.) आशायुक्त; (ना.)
 उमेदवार.
 उरा (क्रि.) उतरणें.
 उलंग (वि.) नम्र.
 उला (क्रि.) उतरणें.

उलान (क्रि.) खालीं ठेवणें.
 उलटान (क्रि.) उलटविणें.
 उलटपालट (ना.) गोंधळ.
 उलु वने मुक्ता छडान-कोंबड्यापुढें
 रत्नें टाकणें. [प्रसंगीं केलेला नाद
 उलु, उलुलु, उलुध्वनि (ना.) उत्सव-
 उल्मूक (ना.) कोलीत, जिवंत निखारा.
 उलसान (क्रि.) उल्लसित होणें.
 उस्ताद (ना.) शिक्षक, गुरु.
 उसवास (ना.) शंका, कांकूं.
 उहा (सर्व.) तो-ती-तें.

ऊ.

ऊखलि (ना.) उखळ.
 ऊति (ना.) विणकाम.
 ऊनचाल्लिश (वि.) एकोणचाळीस.
 ऊरा (क्रि.) उतरणें.
 ऊयी (ना.) वाळवी.
 ऊहनी (ना.) केरसुणी.

ए ऐ.

ए (सर्व.) हा-ही-हें.
 एकाल-वर्तमानकाळ.
 एइ (सर्व) हाच. एइत-असेंच.
 एइमात्र (अ.) आतांच, हेंच.
 एकचाल्लिश (वि.) एकेचाळीस.
 एकचेटे (वि.) मिरासी.
 एकजाइ (अ.) वारंवार, सतत,
 (ना.) वर्गवार यादी.
 एकडा (अ.) एकत्र.
 एकटा, एकटि (वि.) एक.

एकटु-कु (वि.) अल्प.
 एकतरो (वि.) विचित्र.
 एकताल (वि.) एकमजली.
 एकत्रिस (वि.) एकतीस.
 एकपाश (अ.) एके बाजूस.
 एकला (अ) एकस्थानें.
 एकला दुकला-एकटादुकटा.
 एकसा (वि.) एकसारखा.
 एकहारा (वि.) एकटा; सड-
 पातळ.
 एका (वि.) एकटा.
 एकाएक, एकायक (अ.) अक-
 स्मात्.
 एकान्त (अ) अतिशय.
 एकान्तर (वि.) एक टाकून एक.
 एकात्र (वि.) एकावन.
 एकाशी (वि.) एक्यायशीं.
 एकून (ना) बेरीज.
 एकुने (अ.) सगळे मिळून.
 एकुश (वि) एकतीस.
 एकेबारे (अ.) पूर्णपणें; एकदम.
 एकरार (ना) कबुली, वचन, करार.
 एका गाडी (ना.) हलकी गाडी.
 एक्षणे (अ.) या क्षणीं, आतां.
 एखन (अ.) आतां.
 एखनि (अ.) लागलीच.
 एखाने (अ.) येथें.
 एखतियार (ना.) निवडणूक; सत्ता.
 एगार (ना.) अकरा.
 एगोन (क्रि.) पुढें सरणें.

एजन्य (अ.) म्हणून.
 एजेहार (ना.) जबानी.
 एज्माली (वि.) समार्क.
 एज्लास (ना) बैठक.
 एडान (क्रि.) टाळणें.
 एत (सर्व.) इतकें.
 एतेक (सर्व.) इतकें.
 एतबार (ना) विश्वास.
 एतेला (ना.) खबर, रिपोर्ट.
 एथा (अ.) येथें.
 एदिक् ओदिक् (अ.) इकडे
 तिकडे.
 ओपारकरा (क्रि.) ओलांडून जाणें
 ए पार (ना.) हें तीर.
 एफोंड ओफोंड (अ) आरपार.
 एमत (वि.) इतकें.
 एमते (अ.) असें.
 एमन (अ.) असें.
 एरूप (वि.) असा.
 एलाका (ना.) संबंध, अधिकार.
 एलुया, एलो, एलो मेलो (वि.)
 असंबद्ध, निष्काळजी.
 एवं (अ) आणि, अशा प्रकारें.
 एस्ताहार (ना.) जाहिरात.
 एस्पार (ना.) ही बाजू.
 ऐ. (पि.) ते, पलीकडचें.

ओ.

ओ (अ.) आणि; देखील.
 ओ (सर्व.) तो-ती-तें.

ओकालत, ओकालति (ना.) व-
 किलाचें ऑफिस किंवा काम.
 ओखाने (अ.) त्या जागीं.
 ओगरान (क्रि.) ओकणें.
 ओजन (ना.) माप, वजन.
 ओथा (अ.) तेथें.
 ओजर (ना.) सबब, युक्ति.
 ओठा (क्रि.) उठणें.
 ओठान (क्रि.) उठविणें, उचलणें.
 ओडान (क्रि.) उडविणें, पसरणें.
 ओमर (ना.) वय, उमर.
 ओलंदाज (ना.) डच.
 ओलाउठा (ना.) महाभारी.
 ओलो (अ.) अगे.
 ओस्ताद (ना.) शिक्षक, गुरु.
 ओहे (अ.) अरे.

क.

क (वि.) किंती.
 कइ (अ.) कोठें ? कां ?
 क एक, कयेक (वि.) कित्येक.
 कएद, कथेद (ना.) कैद.
 कखन् (अ.) केव्हां !
 कखन (अ.) नेहमीं, केव्हांहि
 कचान (क्रि.) अंकुर फुटणें.
 कचाल (ना.) झगडा.
 काचि (वि.) कच्चा, नाजूक.
 कच्काचि (ना.) भांडण, कुरकुर
 कच्चर (वि.) मळीण.
 कच्छु (ना.) खरूज, खाज.

कटरा (ना.) वाडगा, कटोरा
 कटान (क्रि.) कोमेजणें.
 कटास् (अ.) एकाएकीं..
 कटोरा (ना.) वाडगा.
 कडा (वि.) कठीण, कडक
 काडे (ना.) कवडी, तुळई.
 काडिया (धि.) लहान.
 कडुया (वि.) कडू.
 कंडूया (ना.) खाज, खरूज.
 कत (वि.) किंती.
 कतक (वि.) थोडासा.
 कति, कतिपत (वि.) किती थोडा.
 कतेक (वि.) थोडा, अल्प.
 कथक (ना.) वक्ता, पुराणिक.
 कदम (ना.) पाऊल.
 कनुइ (ना.) कोपर.
 कने (ना.) वधू; पाचर.
 कबुलति (ना.) पावती.
 कवे (अ.) केव्हां.
 कब्जा (ना.) विजागरी.
 काब्जि (ना.) मणगट.
 कमु (अ.) केव्हांही.
 कम् (वि.) थोडा, कमी;
 कसबक्त=दुर्दैवी.
 कमा (क्रि.) कमी होणें.
 कमान (क्रि.) कमी करणें.
 कामि, कम्ति (ना.) कमीपणा,
 अभाव.
 कम्बेश (अ.) कमजास्त.
 कयला (ना.) कोळसा.

कयेक (वि.) कित्येक.
 करकच् (ना.) मीठ.
 करम (ना.) कर्म.
 करा (क्रि.) करणें.
 करात (ना.) करवत.
 करान (क्रि.) करविणें.
 करोट, करोटि (ना.) करवंटी.
 कर्मकार (ना.) लोहार.
 कल (ना.) यंत्र.
 कला (ना.) केळें; अंश.
 कलाइ (ना.) कल्हई.
 कलिजा, कलेजा (ना.) काळीज;
 धैर्य.
 कलु (ना.) तेली.
 कल्कलान (क्रि.) भांडणें.
 कल्य (वि.) पहाट.
 कष (ना.) कसोटी.
 कषा, कसा (क्रि.) कसोटीला
 लावणें.
 कष्टि (ना.) कसोटी;
 कसब (ना.) धंदा, लाभ.
 कसा (क्रि.) आंघळणें, कसणें.
 कस्त (ना.) संवय.
 कस्ताकस्ति (ना.) झोंबी
 कहा (क्रि.) सांगणें बोलणें.
 काइत, कात (वि.) तिरपा.
 काँकइ (ना.) फणी.
 कांख (ना.) बाजू, कक्षा.
 कांकडा (ना.) खेकडा;
 कांकडा बिछा-विंचू

कांचालि (ना.) कांचोळी. [अपूर्ण
 काँचा (वि.) कच्चा; अनिश्चित;
 कांची (ना.) कातर.
 कांचुमाचु (ना.) कुरकुर, हरकत.
 कांटाल (ना.) फणस; (वि.)
 कांटेरी.
 कांडन (क्रि.) कांडणें; खरडपट्टी
 काढणें.
 कांडी (ना.) रास.
 कांदा (क्रि.) रडणें.
 कांदा, कांधा (ना.) किनार, काठ.
 कांधा (ना.) खांदा.
 कांपा (क्रि.) कांपणें, हलणें.
 कांसारि (ना.) कासार.
 काकुति (ना.) भयशब्द; काकुळत.
 काचा (क्रि.) धुणें.
 काछ (ना.) समीपता; काछछाडा
 =विभक्त; काछे=जवळ.
 काछा (ना.) कासोटा.
 काछाकाछी (अ.) जवळ जवळ.
 काछारि (ना.) कचेरी
 काज (ना.) काम; श्रम; कारण.
 काजल (ना.) काजळ.
 काजिया (ना.) कज्जा, भांडण.
 काटकूट (ना.) खोडाखोडी.
 काटना (ना.) सूत काढणें.
 काटा (क्रि.) कापणें; काढणें.
 काटाइ (ना.) कापण्याची क्रिया,
 कापणावळ.
 काटाकाटि (ना.) मारामारी.

काटान (ना.) काढणें.
 काटी (ना.) कापणें; ढलपी.
 काठ (ना.) लांकुड.
 काठरा (ना.) लांकडी घर, कठडा.
 काठी (ना.) फांदी,
 काठुरिया (ना.) लांकुडतोड्या.
 काडा (क्रि.) काढून घेणें; बळ-
 कावणें.
 काडाकाडि (ना.) हिसकाहिसकी
 काडार (ना.) पडदा.
 काण (ना.) कान.
 काणकाटा (वि.) निर्लज्ज.
 काणाकाणि (ना.) कुजबुज.
 काणात् (ना.) कनात.
 काणेकाण (अ.) कांठोकांठ.
 कातरानि (ना.) तक्रार, दुःख.
 कातल (ना.) कत्तल.
 कातार (ना.) ओळ, रांग.
 कादा (ना.) चिखल.
 कानुन (ना.) नियम, कायदा.
 कान्ना (ना.) रडणें.
 कापास (ना.) कापूस.
 कापुडे बाबू (ना.) भयकेबाजू,
 पोषाखाचा मनुष्य.
 काबार (ना.) शेवट.
 काबू (ना.) सत्ता; (वि.) दुर्बल.
 काबेल (वि.) हुषार, योग्य.
 कामट (ना.) कांसव.
 कामड (ना.) चावा; घास.
 कामडान (क्रि.) चावणें.

कामल (ना.) वसंत; कावीळ;
 (वि.), विषयासक्त.
 कामाड (ना.) मिळकत, उत्पन्न.
 कामान् (ना.) तोफ.
 कामान (ना.) कमाई करणें.
 कामार (ना.) लोहार.
 कामिज (ना.) शर्ट.
 कायेत (ना.) कायस्थ.
 कार (ना.) त्रास, संकट.
 कारबार (ना.) कारभार, उद्योग.
 कारबारि (क्रि.) उद्योगधंद्यासंबंधी,
 व्यवहारज्ञ.
 कारिकर, कारिगर : (ना.) कारा-
 गार
 कारु (ना.) कौशल्याचें काम.
 काला (ना.) काळा, बहिरा, कृष्ण.
 कालि (ना.) क्षेत्रफळ; शाई.
 काली (ना.) शाई, कालिकादेवी
 कालो (वि.) काळा.
 कालोयात् (ना.) निपुणता.
 काश, काशी, काशि (ना.) खो-
 कला.
 कास, कासि (ना.) खोकला.
 कासर (ना.) रेडा.
 कास्तिया (ना.) विळा, कोयता.
 काहल (ना.) कोंबडा, मांजर,
 कावळा, गडबड (वि.)
 शुष्क.
 काहार (ना.) भोई.
 काहिनी (ना.) कहाणी, कथा.

काहिल (ना.) दुर्बळ.
 कि. (सर्व) कोण !, काय !.
 कि (अ.) अथवा, काय.
 किचड (ना.) चिखलाचें डबकें.
 किछु (सर्व) कांहीं, थोडा
 किजाणि (अ.) कोण जाणे !
 नाहीं तर.
 किट्किट् (ना.) घाण, (वि.)
 घाणेरडा.
 किना (अ.) हो किंवा नाहीं ?
 किना (क्रि.) विकत घेणें; (वि.)
 विकत घेतलेला.
 किन्तु (अ.) पण, परंतु; किन्तु
 करा-कांकू करणें.
 किफाहत (ना.) नफा; शिल्क.
 किमाकार (वि.) विचित्र.
 किंवा (अ.) किती उत्तम !
 किल (ना.) ठोसा, धक्का.
 किशित (ना.) जहाज, नाव, हत्ता.
 किसे (अ) कशानें ?
 किस्तिबांदि (ना.) हत्तेबांदी.
 किस्मत (ना.) दैव, वांटा.
 कीटक (वि.) गरीब; कृपण.
 कुंज, कुंजो (वि.) कुबड
 कुकुर (ना.) कुत्रा.
 कुचाल (ना.) वाईट रीत.
 कुटनी (ना.) कुंटीण.
 कुटा (क्रि.) तोडणें, कुंटाणें.
 कुटि (ना.) घर, झोंपडी.
 कुटी (ना.) दुकान, कारखाना.

कुठियाळ (ना.) कारखान्याचा
 मालक.
 कुड (ना.) विघा.
 कुडानः (क्रि.) वेंचणें.
 कुडि (ना.) वीस.
 कुडे (वि.) आळशी, मंद.
 कुडेमि (ना.) आळस.
 कुणो (वि.) लाजालु.
 कुत् (ना.) अंदाज.
 कुत्ता (ना.) कुत्रा.
 कुदाल (ना.) कुदळ.
 कुदाल (ना.) कुदळ.
 कुन्दलिया (वि.) भांडखोर.
 कुपा, कुंपा (ना.) बाटली.
 कुमडा (ना.) भोंपळा.
 कुमार (ना.) कुंभार; मुलगा.
 कुमीर (ना.) नक्र, सुसर.
 कुमेरु (ना.) दक्षिण ध्रुव.
 कुया (ना.) विहीर.
 कुरर (ना.) मेंढा.
 कुर्ता (ना.) सदरा, जाकीट.
 कुलान (क्रि.) पुरेसें होणें.
 कुलाय (ना.) घरटें.
 कुलि (ना.) मजूर.
 कुलि (ना.) चूळ, गुळणा.
 कुळे (अ.) फक्त.
 कुष्टी (ना.) मशरोगी.
 कुसुंभ (ना.) केशर.
 कुहना (ना.) ढोंग.
 कुचिका (ना.) कुंचली; किल्ली.

कूट (ना.) घर; पर्वतशिखर;
कपट, असत्य.

कूटयंत्र (ना.) सांपळा.

कूठ (ना.) कोड.

कूड (ना.) कागदाचें रीम.

कूड्य (ना.) भित्त.

कूर्दन (ना.) उडी मारणें.

कूर्पर (ना.) कोपर.

कूहना (ना.) ढोंग.

के (सर्व) कोण ? केना=प्रत्येक-
जण.

केउ (सर्व) कोणी तरी.

केउट (वि.) क्षुद्र बुद्धीचा.

केउटिया (वि.) काळा.

केटुया (वि.) लांकडी.

केंदुया (वि.) जाड, घट्ट, ओबड-
घोबड.

केदारा (ना.) खुर्ची.

केन (अ.) कां ?

केनना (अ.) कारण.

केना (क्रि.) विकत घेणें; (वि.)
विकत घेतलेला.

केमन (वि.) कसा ?

केराणी (ना.) कारकून.

केराया (ना.) भाडें.

केलास (ना.) स्फटिक.

केह, केउ (सर्व.) कोणी ?

कै (अ) कोठें.

कैफियत् (ना.) हकीकत, रिपोर्ट,
जवाब.

कोडा (ना.) चाबूक.

कोथा (ना.) कोठें.

कोथाय (अ.) कोठें ?

कोंदाल (ना.) कुदळ.

कोन् (सर्व.) कोण ? कोणतें ?

कोन, कोनओ (वि.) कोणताही.

कोन्दल (ना.) भांडण.

कोमर (ना.) कंबर.

कोर (वि.) वांकडा.

कोरा (क्रि.) कोरणें; कोरणी.

कोल (ना.) होडी; मांडी; कोले-
करा=मांडविर घेणें; कवटाळणें.

कौडि (ना.) कवडी.

क्रोडपत्र (ना.) पुरवणी, ताजा-
कलम.

क्षति (ना.) हानि.

क्षतिपूरण (ना.) नुकसानीची
भरपाई.

क्षरा (क्रि.) गळणें, पाझरणें.

क्षेत (ना.) शेत.

क्षेप (ना.) विलंब; अभिमान.

क्षेपान (ना.) विलंब, अभिमान.

क्षेपान (क्रि.) चिडाविणें.

क्षेया (ना.) नदी ओलांडणें.

ख.

खइ (ना.) लाही.

खटि (ना.) रास.

खटिका, खटिनी, खटी (ना.)
खड्ड.

खट्का (ना.) शंका.
 खड (ना.) वाळलेलें गवत.
 खडकी (ना.) खिडकी.
 खडम (ना.) पादुका.
 खडि, खडी (ना.) खड्ड.
 खडिका (ना.) दांत कोरणें.
 खत, खत् (ना.) चिठ्ठी, पत्र.
 करार.
 खतम् (ना.) शेवट.
 खतान (क्रि.) हिशेब करणें.
 खतियान (ना.) खतावणी.
 खप् (अ.) एकाएकीं.
 खबर (ना.) बातमी.
 खबरदार (वि.) सावध.
 खबरदारी (ता.) सावधगिरी.
 खम्बा (ना.) खांब.
 खयरा (वि.) तपकिरी रंगाचा.
 खयरात (ना.) दानधर्म.
 खयेर (ना.) काथ.
 खरगोश (ना.) ससा.
 खरचना (ना.) खर्च.
 खरचा (ना.) योग्य खर्च.
 खरतर (वि.) फार तीक्ष्ण.
 खरपोड (वि.) चांगलें भाजलेलें.
 खरमूज (ना.) खरबुज.
 खरा (वि.) वाळलेलें.
 खराब (वि.) वाईट.
 खरिदा (वि.) विकत घेतलेला
 खरिदार, खरिददार (ना.) वि-
 कत घेणारा.

खरिफ (ना.) पावसाळा.
 खरखरे (वि.) खरखरीत; चपळ.
 खर्पर (ना.) चोर; डोक्याची
 करटी.
 खल (वि.) फसव्या, दुष्ट.
 खलळ (ना.) गडबड.
 खलि (ना.) पेंड, खळ.
 खलीन (ना.) लगाम.
 खल्ल (ना.) खाडी, उखळ, का-
 तडें; खळगा.
 खसडा (ना.) खर्डा.
 खसा (क्रि.) निराळें होणें.
 खाइये (ना.) खादाड मनुष्य.
 खाओया (क्रि.) खाणें, झिजणें.
 खाओयान (क्रि.) खाऊं घालणें.
 खांइ (ना.) लोभीपणा.
 खांकर (ना.) कंकर, वाळू.
 खाक (ना.) राख.
 खाकी (ना.) राखेचा रंग.
 खांचा (ना.) पिंजरा, गोठा, तलवार.
 खांदा (वि.) नकटा.
 खांजा (ना.) मिठाई, (वि.)
 कठीण.
 खाजना, खाजाना (ना.) कर,
 वसूल.
 खाजांजि (ना.) खजीनदार.
 खाट् (वि.) ठेंगणा, लहान, नम्र.
 खाटानि (ना.) श्रम.
 खाटा (क्रि.) श्रम करणें.
 खाटा (वि.) अंबट.

खाटान (क्रि.) कामाला लाव.
खाटी (वि.) खरा, अस्सल.
खाट्टा (वि.) अंबठ.
खांड (ना.) गूळ, राव, मिठा
खाडा (वि.) उभा.
खाडा खाडा (अ.) तत्क्षणी; उभ-
उभ्या.
खांडिका (ना.) हलवाई.
खात (ना.) खंदक, खड्डा.
खाता (ना.) खातें. तुकडी.
खातिर (ना.) आदर.
खाद (ना.) खळगा.
खान (ना.) तुकडा.
खान् (ना.) स्थान.
खाना (ना.) डबकें; खळगा; जेवण
खानातलासी (ना.) घराचा झाडा
खानिक क्षण (ना.) कल्पकाळ.
खान्सामा (ना.) बटलर.
खाप (ना.) तरवारीचें म्यान; खप
खापा (क्रि.) खपणें; विक्री होणें.
खापी (वि.) घट्ट.
खापरा (ना.) कौल.
खाम (ना.) खांब; पाकीट.
खाम-खा (अ.) एकाएकी; उगाच.
खामखेयाळ (ना.) मनोराज्य.
खाम्या (ना.) खांब.
खारा (वि.) सरळ, प्रामाणिक.
खाराप (वि.) खराब, वाईट.
खारिज (वि.) काढून टाकलेला.
खाल (ना.) खाडी; कालवा.

खालास (ना.) मुक्ति.
खालासी (ना.) खलासी.
खालि, खाली (वि.) रिकामा, फक्त.
खालि खालि (अ.) उगाच.
खास् (वि.) स्वतःचें; खाजगी.
खासा (वि.) उत्तम.
खास्त (वि.) वाईट, हीन.
खास्ता (ना.) मळलेली कणीक.
खिच् (ना.) मतभेद, वाद.
खिचा (क्रि.) ओढणें, खेंचणें.
खिखि (ना.) खोकड.
खिचा (क्रि.) ओढणें.
खिट्खिट् (ना.) कुरकुर.
खिताब (ना.) किताब, पदवी.
खिदमत् (ना.) चाकरी.
खिदा (ना.) भूक.
खिमचि (ना.) चिमटी.
खिरा (ना.) काकडी.
खिराज (ना.) कर; वसूल.
खिल (ना.) पडीत जमीन; तल-
वार; खुंटी.
खिल् खिल (ना.) हंशा.
खुंजा (क्रि.) शोधणें.
खुंटान (क्रि.) तुलना करणें.
खुंटी (ना.) खांब.
खुंतखुंत (ना.) कुरकुर.
खुकि, खुकी (ना.) तान्ही मुलगी.
खुचरा (वि.) लहान, किरकोळ.
खुडा (ना.) धाकटा चुलता.
खुडि (ना.) धाकटी चुलती.

खुब तरे (अ.) विशेषतः, जोराने.
 खुयान (क्रि.) गमावणें.
 खुयार (ना.) अपमान; अपकीर्ति.
 खुरमा (ना.) खारीक.
 खुला (क्रि.) उघडणें.
 खुलासा (वि.) उघड; मोकळा, स्पष्ट.
 खुली (ना.) डोक्याची करटी.
 खुल्लतात (ना.) धाकटा चुलता.
 खुश (वि.) सुखकारक;
 खुशामुदे (ना.) खुशामती.
 खुशखत (ना.) उत्तम हस्ताक्षर.
 खुशबो (ना.) सुगंध.
 खुशमेजाज (ना.) उल्लसित वृत्ति.
 खुशक (वि.) शुष्क.
 खुसि (ना.) खुशी.
 खून (ना.) रक्त, खून.
 खूनखाराव (ना.) खून, हत्या.
 खे (ना.) खेया शब्द पहा.
 खेंचा (क्रि.) ओढणें.
 खेजूर (ना.) खजूर.
 खेटक, खेटे (ना.) सोटा.
 खेताव (ना.) किताव.
 खेपा (क्रि.) पिसाळलेला, वेडा.
 खेमी (ना.) लहान पेटी.
 खेया (ना.) नदी ओलांडणें; नांव.
 खेयाल (ना.) ख्याल, विचार, लहर.
 खेराज (ना.) सारा, वसूल.
 खेल (ना.) खेळ.
 खेलना (ना.) खेळणें.
 खेल (क्रि.) खेळणें, क्रीडा.

खेलाडिया (वि.) खेळाडू.
 खेलात् (ना.) खिलात, पोषाख.
 खेशारत (ना.) नुकसान.
 खोंच (ना.) अणकुचीदार काठी.
 खोंचान (क्रि.) टोंचणें.
 खोंज (ना.) तपास, शोध.
 खोंजा (क्रि.) शोधणें.
 खोंटा (ना.) खुंटी.
 खोंडा (ना.) पंगु.
 खोंपा (ना.) वेणी.
 खोका (ना.) मुलगा.
 खोजा (ना.) नपुंसक.
 खोद (ना.) स्वतः, खुद.
 खोदा (ना.) ईश्वर.
 खोदा (क्रि.) खोदणें, खणणें.
 खोदावन्द (ना.) धनी, खुदावंत.
 खोयान (क्रि.) गमावणें.
 खोराकि (ना.) अन्न, निर्वाह.
 खोला (क्रि.) उघडणें.
 खोश (ना.) इच्छा, खुशी.
 खोसामोद (ना.) खुशामत.
 खोसा (ना.) कोंडा, साल.

ग.

गइन्दा (ना.) हेर, वातमीदार.
 गजा (ना.) अंकुर, मिठाई.
 गजान (क्रि.) अंकुर फुटणें.
 गजाल (ना.) खुंटी.
 गज्गज् (ना.) कुरकुर; खुटखुट.
 गंज (ना.) बाजार; खाण.

गंजना (ना.) शिबी; निंदा.
 गठन (ना.) रचना.
 गड (ना.) किल्ला; नमस्कार.
 गडन (ना.) रचना; आकार.
 गड (क्रि.) रचणें, आकार देणें.
 गडा (ना.) मर्यादा.
 गडिया (वि.) आळशी.
 गडु (ना.) कुबड.
 गडे (अ.) एकंदरींत.
 गड्डा (ना.) समुदाय.
 गणक (ना.) ज्योतिषी.
 गणा (क्रि.) मोजणें.
 गंडमुख (वि.) अति मूर्ख.
 गंडा (ना.) चोरांचा समुदाय.
 गंडार (ना.) गेंडा.
 गांडे (ना.) झाडाचें खोड; वतुळ.
 गादि (ना.) गादी.
 गदिया (ना.) पेढीवाला, सावकार.
 गद्दि (ना.) थड्या.
 गन् (ना.) भरती, लाट.
 गन्ति (ना.) गणती.
 गंधवाणिक (ना.) गांधी.
 गप्प (ना.) गप्पागोष्टी.
 गम् (ना.) स्तब्धता, गहूं.
 गमक (ना.) पुरावा.
 गयच्छंद (ना.) कांकूं.
 गरु (ना.) गाय; बैल; मूर्ख.
 गर्दा (ना.) धूळ, घाण.
 गर्दान (ना.) मान, गर्दन.
 गलग्रह (ना.) भार, आश्रित.

गलति (ना.) गळती; चूक.
 गलन (ना.) गळती, वितळणें.
 गला (क्रि.) वितळणें, गळणें.
 गलाबन्ध (ना.) गळपट्टा.
 गलि (ना.) गल्ली.
 गलीज् (ना.) घाण; गलिच्छ वस्तु.
 गल्प (ना.) गोष्ट.
 गल्पीया (वि.) बडबड्या.
 गवी (ना.) गाय, वाणी.
 गस्त (ना.) भटकणें.
 गहना (ना.) अलंकार.
 गहरा (वि.) खोल.
 गहरि (ना.) विलंब.
 गा (ना.) शरीर; पृष्ठभाग; प्रवृत्ति.
 गाइ (ना.) गाय.
 गाओना (ना.) गाणें.
 गाओया (क्रि.) गाणें.
 गां (ना.) गांव.
 गांइट (ना.) गांठ.
 गांजा (क्रि.) फसफसणें.
 गांजियाल (वि.) गांजेकस.
 गांथा (क्रि.) जुळविणें.
 गांधि (ना.) दुर्गंध, गर्दी.
 गाछ (ना.) झाड.
 गाछडा (ना.) लहान झाड, रोप.
 गाछा (ना.) दीपस्तंभ.
 गाजर (ना.) गाजर.
 गाडा (क्रि.) पुरणें, लावणें, मूळ धरणें.
 गाडि, गाडी (ना.) खळगा.
 गाद (ना.) गाळ.

गादा (क्रि.) गर्दी करणें.
 गादागादि (ना.) गर्दी.
 गादि, गादी (ना.) रास.
 गाध (ना.) तळ.
 गाधा (ना.) गाढव; मूर्ख.
 गाप (ना.) छपवणुक.
 गाविन् (वि.) गाभण.
 गाभी (ना.) गाय.
 गाभछा (ना.) रुमाल.
 गाला (क्रि.) गाळणें.
 गालागालि (ना.) शिवीगाळ.
 गालिम (वि.) जुलमी.
 गिज (ना.) गर्दी.
 गिधड (ना.) कोल्हा.
 गिन्नी (ना.) गृहिणी.
 गिर्जा (ना.) देऊळ, बुरुज.
 गिरा (ना.) गांठ, सांधा.
 गिरिफ्तार (वि.) अडकलेला.
 गिला (क्रि.) गिळणें.
 गुआ, गुया (ना.) दुपारी.
 गुंजा (क्रि.) खुपसणें, घुसडणें.
 गुंड, गुंडा (ना.) पीठ; वि. आडदांड.
 गुंडि (ना.) कणीक; झाडाचें खोड.
 गुछान (क्रि.) जमाविणें.
 गुजब (ना.) वदंता.
 गुजरत् (अ.)-नें, द्वारा.
 गुजस्ता (वि.) गेलेली.
 गुटा (वि.) एक;
 गुटान (क्रि.) गुंडाळणें.
 गुटि-गुटि (अ.) हळू हळू, क्रमानें.

गुटिकत-थोडा.
 गुटिपोका (ना.) रेशमाचा किडा.
 गुणपना (ना.) बुद्धि; चातुर्य.
 गुणा (क्रि.) मोजणें.
 गुंडामि (ना.) लुचेगिरी.
 गुंडिका, गुंडी (ना.) पूड.
 गुंत, गुंता (ना.) धक्का.
 गुदाम (ना.) वखार.
 गुमट (ना.) ग्रीष्म; उष्ण हवा.
 गुमर (ना.) अहंकार, बढाई; मागणी.
 गुम्बज (ना.) गुमज, बुरुज.
 गुली (ना.) गोळी.
 गेंटा (वि.) ठेंगणा.
 गेर, गेरो (ना.) गांठ, दुदैव.
 गेरुया (वि.) भगवें.
 गेर्द (ना.) वर्तुळ, कुंपण.
 गों (ना.) हट्ट.
 गोंज (ना.) खुंटी.
 गोंडा (ना.) दुरभिमानी; खुशामती.
 गोंफ (ना.) मिशी, कल्ला.
 गोंगा (वि.) मुका.
 गोछ, गोछा (ना.) गुच्छ.
 गोटा (वि.) एक, सर्व, अखंड.
 गोटाकतक (वि.) थोडें.
 गोठ (ना.) कळप.
 गोड (ना.) पाय.
 गोडा (ना.) मूळ, पाया, प्रारंभ;
 आगागोडा-अथपासून इतिपर्यंत.
 गोडागुडि-आरंभापासून.
 गोधा (ना.) मुंगूस.

गोबर (ना.) शेण.
 गोम (ना.) गहूं.
 गोयाला (ना.) गवळी; गुराखी.
 गोयेंदा (ना.) गुप्त हेर.
 गोर (ना.) समाधि.
 गोह (ना.) गरु शब्द पहा.
 गोल (ना.) वर्तुळाकार वस्तु; गडबड.
 गोलदार (ना.) दुकानदार.
 गोलमाल, गोलयोग (ना.) गडबड.
 गोला, गोलाधर (ना.) कोठार.
 गोलाप (ना.) गुलाब.
 गोलाम (ना.) गुलाम.
 गोसा (ना.) राग, घुस्सा.

घ.

घटक (ना.) लग्ने जुळविणारा; मध्यस्थ.
 घटनाक्रमे—अकस्मात्.
 घटा (ना.) अवडंबर.
 घटा (क्रि.) घडणें. [सुसर.
 घडियाळ (ना.) घड्याळ वाजविणारा;
 घबडान्, घबरान् (क्रि.) घाबरणें.
 घरकन्ना (ना.) घरकाम.
 घरणी (ना.) गृहिणी.
 घषा, घसा (क्रि.) घासणें.
 घा (ना.) आघात, जखम, घाव.
 घाइट, घाटि (ना.) अपराध; उणेपणा.
 घाइल (वि.) घायाळ.
 घांटा (क्रि.) ढवळणें.
 घांटी (ना.) चोरवाट. [एक वस्त्र.
 घाघरा (ना.) बायकांचें नेसण्याचें
 घाटानि (ना.) उणीव, कमीपणा.

घाड (ना.) मानेचा मागचा भाग.
 घानि (ना.) घाणा; अवघड काम.
 घामा (क्रि.) घाम येणें.
 घिज्घिज् (ना.) कुरकुरः
 घिरा (क्रि.) घेरणें.
 घुचा (क्रि.) नाहीसें होणें.
 घुडी (ना.) पतंग; घोडी.
 घुम (ना.) झोंप, घुमान—निजणें.
 घुमन्त (वि.) निद्रिस्त.
 घुमान (क्रि.) निजणें.
 घुष (ना.) लांच.
 घुषा (ना.) ठोसा, बुक्की.
 घुषि (ना.) बुक्की.
 घुस (ना.) लांच.
 घूरण (क्रि.) गरगर फिरणें, भटकणें.
 घूरपाक (ना.) वर्तुळाकार गति.
 घूर्ण (ना.) चक्रगति.
 घृणि (ना.) किरण; सूर्य; लाट.
 घेंष (ना.) स्पर्श; (वि.) जवळचा.
 घेर (ना.) परिघ.
 घेरा (क्रि.) घेरणें.
 घोंट (ना.) चर्चा.
 घोघ (ना.) लांडगा; बीळ.
 घोंगा (ना.) शंख.
 घोडदौड (ना.) घोड्यांची शर्यत.
 घोणा (ना.) नाक.
 घोमटा (ना.) बुरखा.
 घोळ (ना.) ताक.

च.

चओडा (वि.) रुंद.

चक (ना.) चौक. [चकीत.
 चक्चक् (ना.) तेज, (वि.) चक-
 चंग (वि.) सुंदर, हुशार.
 चटपट (अ.) शघ्रि; चटपटे-चपळ.
 चटक (ना.) चिमणी; दिमाख;
 (वि.) दिखाऊ.
 चटा (क्रि.) तुकडे होणें; रागावणें.
 चटाल (वि.) रुंद.
 चटि (ना.) धर्मशाळा.
 चटका (ना.) विचारनिमग्नता.
 चट्चटिया. (वि.) चिकट.
 चड (ना.) चापट.
 चडा (क्रि.) चढणें; (वि.)महाग.
 चडाई (ना.) चढण.
 चडान (क्रि.) चढविणें; लादणें;
 चापट मारणें.
 चढाओ (ना.) हल्ला.
 चढति (ना.) वृद्धि.
 चतुष्पाठी (ना.) शाळा.
 चन्मन् (ना.) अस्वस्थता.
 चपट, चपेट (ना.) चापट.
 चमकान (वि.) बिचकणें.
 चर (ना.) गुप्त हेर.
 चरका (ना.) चरक, चक्र.
 चरा (क्रि.) भटकणें, चरणें.
 चर्मार (ना.) चांभार.
 चलन (ना.) चाल; गति; संवय.
 चलनसह (वि.), चालण्यासारखें.
 चला (क्रि.) चालणें; वाहणें.
 चलति (ना.) चलन, चाल.

चशम्, चसम् (ना.) डोळा, क्षरा.
 चश्मा (ना.) उपनेत्र.
 चषा, चसा (क्रि.) नांगरणें. [गुळीत.
 चस्त, चोस्त (वि.) चपळ, गुळ-
 चा (ना.) चहा.
 चाइट, चाटि (ना.) लाथ.
 चाउनि (ना.) दृष्टि.
 चाउल, चाल (ना.) तांदूळ.
 चाओया, चाह। (क्रि.) मागणें,
 इच्छिणें.
 चांदमारि (ना.) निशाण, नेम
 मारण्याची खूण.
 चांदणी (ना.) छत.
 चांदा (ना.) वर्गणी.
 चांदोया (ना.) चांदवा.
 चांपा (ना.) चांफा.
 चाक (ना.) चाक, चक्र, घरटें.
 चाकला (ना.) जिल्हा.
 चाका (ना.) चक्र.
 चाकी (ना.) जातें.
 चाक्ती (ना.) चकती.
 चाखा (क्रि.) चाखणें.
 चांगा (वि.) निरोगी.
 चाचा (ना.) काका.
 चाट (ना.) ठक.
 चाटनि (ना.) चटणी.
 चाटा (क्रि.) चाटणें.
 चाटि (ना.) बुक्की.
 चाड (ना.) दाब; काळजी.
 चाताल (ना.) गच्ची, फरशी.

चादर (ना.) उपरणें.
 चाना (ना.) हरबरा.
 चापकान (ना.) झगा.
 चापड (ना.) चापट.
 चापडान (क्रि.) चापट मारणें.
 चापरास (ना.) बिल्ला.
 चापरासी (ना.) शिपाई.
 चापा (क्रि.) आच्छादणें, दाबणें
 (ना.) वजन.
 चाबी (ना.) किल्ली.
 चाम, चासडा (ना.) कातडें.
 चामडा (ना.) कातडें.
 चामार (ना.) चांभार.
 चारा (ना.) उपाय.
 चारि (वि.) चार. (४)
 चाल (ना.) छप्पर.
 चालचलन (ना.) वर्तणूक.
 चालना (ना.) चर्चा.
 चाला (क्रि.) चालणें.
 चालाक (वि.) चलाख, हुशार.
 चालाकि (ना.) हुशारी, युक्ति
 चालान् (ना.) पाठविणें; हुंडी.
 चालानी (ना.) व्यापार.
 चाष, चास (ना.) शेतकी; नांगरणें.
 चाषी (ना.) शेतकरी.
 चाहा (क्रि.) मागणें, इच्छिणें, आवडणें
 चिकणें (वि.) गुळगुळीत.
 चिकनाई (ना.) चिकटपणा.
 चिंचा (ना.) चिंच. [नोंद.
 चिठा (ना.) याद, पैसा दिल्याची

चिठी (ना.) पत्र, समन्स.
 चिड (ना.) भेग.
 चिडिया (ना.) पक्षी [जागा.
 चिडियाखाना (ना.) पक्षी ठेवण्याची
 चित्कार (ना.) आरडाओरड.
 चिना (क्रि.) ओळखणें.
 चिनी (ना.) साखर.
 चिपिट (ना.) पोहे.
 चिबा, चिबाट (क्रि.) चावणें.
 चिबुक (ना.) हनवटी.
 चिरणिं, चिरण (ना.) फणी.
 चीज (ना.) वस्तु.
 चीत्कार (ना.) मोठी ओरड.
 चीना (ना.) चिनी मनुष्य.
 चुओया (क्रि.) गळणें.
 चुंओया (क्रि.) जळणें.
 चुका (क्रि.) चुकणें.
 चुकलि (ना.) चुगली.
 चुक्ति (ना.) करार.
 चुंगि, चुंगी (ना.) नळी; जकात.
 चुडी, चुड (ना.) बांगडी.
 चुना (क्रि.) निवडणें.
 चुनि (वि.) लहान.
 चुप (ना.) स्तब्धता.
 चुपडि (ना.) टोपली.
 चुवान (क्रि.) बुडविणें.
 चुमा, चुम (ना.) चुंबन.
 चुया (क्रि.) गळणें.
 चुयाल (ना.) जबडा.
 चुर (ना.) पूड.

चुरट (ना.) चिरुट.
 चुरि (ना.) चोरी. *
 चुल (ना.) डोक्याचे केंस.
 चुला (ना.) चूल.
 चुल्कान (क्रि.) खाजविणें.
 चुल्लि, चुल्ली (ना.) चूल.
 चूड (ना.) बांगडी.
 चूडा (ना.) शिखर.
 चूडान्त (ना.) शेवट, कळस.
 चूडी (ना.) कांकण.
 चूण, चूणा (ना.) चुना.
 चेंचान (क्रि.) मोठ्यानें ओरडणें.
 चेटी (ना.) चटई.
 चेटाल (वि.) रुंद.
 चेट, चेड (ना.) नोकर, गुलाम.
 चेता (क्रि.) जागें होणें.
 चेय (अ.) पेक्षां.
 चेला (ना.) शिष्य.
 चेष्टा (ना.) यत्न, शोध.
 चोक्, चोख (ना.) डोळा.
 चोखा, चोखाल (ना.) तीक्ष्ण; शुद्ध.
 चोट (ना.) घाव, जखम; संधी.
 चोरा (ना.) दुष्ट माणूस.
 चोराई (ना.) चोरलेला.
 चाहाड (वि.) रानटी.
 चौ (वि.) चार. [चौरस.
 चौकष, चौकस (वि.) सावध; सपाट;
 चौका (ना.) स्वयंपाकाची जागा.
 चौकाट (ना.) चौकट.

चौकि, चौकी (ना.) खुर्ची, पलंग,
 पोलीसठाणें, पहारा.
 चौगुण (वि.) चौपट.
 चौठा (वि.) चतुर्थांश.
 चौडा (वि.) रुंद, प्रशस्त.
 चौथ (ना.) चतुर्थांश, चौथाई.
 चौधुराणी (ना.) चौधरीची बायको.
 चौधुरी (ना.) एक मानाची पदवी.
 चौपाडी (ना.) शाळा.
 चौपाया (ना.) चौरंग.
 चौरस (वि.) सपाट.

छ.

छ, छय (वि.) सहा.
 छकडा (ना.) गाडी.
 छटफट (ना.) तडफडणें.
 छडा (ना.) माळ; कविता; शेणखळा;
 केळ्यांचा घड.
 छडा (क्रि.) कातडी सोलणें.
 छडान (क्रि.) पसरणें.
 छत्री (ना.) न्हावी.
 छद (ना.) पंख; पान; साल; आच्छादन.
 छन्द (ना.) इच्छा.
 छबि (ना.) तेज; चित्र; प्रतिमा.
 छयुंइ (ना.) षष्ठी.
 छयलाप (ना.) महापूर.
 छर्दि (ना.) वांती, ढेंकर.
 छला (क्रि.) फसविणें.
 छल्लळ (वि.) अश्रुंनीं भरलेलें.
 छल्ल, छल्लि (ना.) साल.
 छाह (ना.) भस्म, राख.

छाउनि (ना.) छावणी; छत, तंबू.
 छाओयाळ (ना.) संतान.
 छाग (ना.) बकरा.
 छाकनी (नां.) गाळणी, चाळणी.
 छाग (ना.) बकरा.
 छांच (ना.) प्रतिमा; ताक.
 छांटा (क्रि.) कापणे. [याशिवाय.
 छाडा (क्रि.) सोलणें; एछाडा-
 छाडान (क्रि. सोडविणें.
 छाडाछाडि (ना.) वियोग.
 छात (ना.) धाबें, गच्ची.
 छाता, छाति (ना.) छत्री, धैर्य.
 छाति (ना.) छत्री, छाती.
 छातु (ना.) सत्तु.
 छाद (ना.) छप्पर.
 छाना (ना.) दही, (क्रि.) तिबणें.
 छापर (ना.) छप्पर.
 छापा (क्रि.) छापणें; (वि.) छापलेलें.
 छापाइ (ना.) छपाई, छापणावळ.
 छापान, छिपान (क्रि.) लपविणें.
 छाल (ना.) साल.
 छिट (ना.) तुकडा. [डाग, बिंदु.
 छिया (ना.) बंदुकीची गोळी;
 छिटान (क्रि.) शिंपडणें.
 छिना (वि.) पातळ, क्षीण.
 छिनान (क्रि.) हिसकणें.
 छिपि (ना.) बूच.
 छिल्का (ना.) साल.
 छिलीम (ना.) चिलीम.
 छुंच (ना.) सुई.

छुटा (क्रि.) पळणें, सुटणें.
 छुंटी (ना.) सुट्टी.
 छुत् (ना.) स्पर्श.
 छुतार (ना.) सुतार.
 छुंया (क्रि.) स्पर्श करणें.
 छुरि (ना.) सुरी.
 छुला (क्रि.) सोलणें.
 छे (ना.) तुकडा, भाग.
 छेका (क्रि.) शेकणें.
 छेंचा (क्रि.) ठेंचणें.
 छेंदा (ना.) छिद्र.
 छेद (ना.) काप, काळ, भाग.
 छेप (ना.) लाळ.
 छेले (ना.) मूल, मुलगा.
 छों (ना.) झाप.
 छोकरा (ना.) मुलगा.
 छोट (वि.) लहान, हलका, नम्र.
 छोडा (क्रि.) सोडणें.
 छोरा (ना.) सुरा, खंजीर.
 छोल (ना.) साल.
 छोला (ना.) हरबरा.
 छोला (क्रि.) सोलणें.
 ज.

जओआब (ना.) उत्तर, जबाब.
 जगद्धात्री (ना.) दुर्गादेवी.
 जंगाल (ना.) बांध.
 जंगीलाट (ना.) मुख्य सेनापती.
 जजियति (ना.) जज्जाची जागा.
 जंजाल (ना.) गोंधळ.
 जडसड (वि.) संकुचित.

जडाओ (वि.) जडाऊ.
 जनम (ना.) जन्म.
 जनाव (ना.) मालक, महाराज.
 जन्मा (क्रि.) जन्मणें.
 जन्मान (क्रि.) जन्मास घालणें.
 जन्य (अ.) मुळें, साठीं.
 जबर (वि.) श्रेष्ठ, शक्तिमान. [जुलमी.
 जबरदस्त (वि.] अधिक शक्तिमान्,
 जबरदस्ति (ना.) जुलूम.
 जबान (ना.) भाषा, जीभ.
 जब्द (ना.) सरकार, कायदा, दाब,
 शब्द करा—ताबा घेणें.
 जमक (ना.) यश, भपका.
 जमा (ना.) संग्रह, बेरीज.
 जमा (क्रि.) जमविणें.
 जमाट (ना.) घट्ट होणें.
 जमान (क्रि.) जमविणें.
 जमायेत् (ना.) जमाव.
 जमि (ना.) जमीन.
 जरद (वि.) पिंवळा.
 जरीमाना (ना.) दंड.
 जरुरत् (ना.) जरूरी.
 जल खाओया (क्रि.) पाणी पिणें;
 फराळ करणें.
 जलयोग (ना.) फराळ.
 जला (वि.) भिजलेला.
 जलूस (ना.) थाटमाट.
 जल्लाद (ना.) मांग.
 जहर (ना.) विष; रत्न.
 जहरि (ना.) जोहरी, जवाहिन्या.

जाक (ना.) गर्दी, थाट;
 जाँकजमक—थाटमाट.
 जांकाल (वि.) भव्य.
 जहांपना (ना.) महाराज.
 जागन्त (ना.) जागृत.
 जागा (क्रि.) जागणें.
 जागान (क्रि.) जागे करणें.
 जाचा (क्रि.) तपासणें, किंमत करणें.
 जाचाइ (ना.) तपासणी.
 जाड (ना.) थंडी.
 जाँताकल (ना.) सांपळा.
 जातीय (वि.) जातिविषयक; राष्ट्रीय.
 जाना (क्रि.) जाणणें.
 जानान (ना.) सूचना.
 जानान (क्रि.) कळविणें.
 जानाना (ना.) जनाना, बायका.
 जानाला (ना.) गवाक्ष, खिडकी.
 जानोयार (ना.) जनावर.
 जाफरान् (ना.) केशर.
 जामां (ना.) आंगरखा, झगा.
 जामाइ (ना.) जांवई.
 जाय (ना.) याद.
 जायगा (ना.) जागा.
 जायदाद (ना.) इस्टेट.
 जारि, जारी (वि.) प्रचलित.
 जालसाजी (ना.) बनावट दस्तऐवज
 जिगिर (वि.) उघड, स्पष्ट.
 जित् (ना.) जय.
 जिता (क्रि.) जिंकणें.
 जिद्, जेद (ना.) हट्ट, विरोध.

जिनिस् (ना.) जिन्नस.
 जिब, जिभ (ना.) जीभ.
 जिम्मा (ना.) ताबा.
 जिरान (क्रि.) विश्रांति घेणें.
 जिला (ना.) जिल्हा.
 जिलापि (ना.) जिलबी.
 जीन (ना.) खोगीर.
 जुंका, जुंखा, जोंखा (क्रि.) तोलणें.
 जुटा (क्रि.) जुळणें.
 जुडा (क्रि.) जोडणें, हातीं येणें.
 जुडान (क्रि.) थंड होणें.
 जुडी (ना.) जोडी.
 जुता (ना.) जोडा.
 जुदा (वि.) भिन्न.
 जुमला (ना.) रकम.
 जुया (ना.) जुगार.
 जुयाचुरी (ना.) फसवेगिरी.
 जुलपि (ना.) झुलपें.
 जेठा (ना.) वडील चुलता; जेठाई—
 चुलती.
 जेठामि (ना.) गर्व, आढ्यता.
 जेब (ना.) खिसा.
 जेब (वि.) खालचा.
 जेरा (ना.) उलट तपासणी.
 जेल (ना.) तुंग.
 जो (ना.) योग्य काळ, संधी.
 जोट (ना.) जोडी.
 जोड (ना.) जोडी.
 जोयार (ना.) भरती.
 जोयाहेर (ना.) जवाहिर.

जोरावरि (ना.) जोर, जुल्म.
 जोला (ना.) वीणकर.
 ज्वला (क्रि.) जळणें.
 ज्वाल (ना.) जाळ.
 ज्वालातन (वि.) त्रासलेला, पीडित —

झ.

झक् (ना.) चमक.
 झक्मारि (ना.) चूक, पश्चात्ताप.
 झंझाट (ना.) त्रास, संकट.
 झट (ना.) त्वरा.
 झड (ना.) वादळ.
 झम्प (ना.) उडी.
 झर (ना.) धबधबा.
 झरा (ना.) पाझरणें.
 झरोका (ना.) गवाक्ष.
 झलक (ना.) जोरानें फुटणें.
 झां (ना.) त्वरित गति.
 झांझ (ना.) ज्वाला; जोर; राग.
 झाँटा (ना.) केरसुणी.
 झांप (ना.) उडी.
 झाँडा (क्रि.) झाडणें.
 झाल (वि.) तिखट.
 झि, झा (ना.) दासी.
 झिल (ना.) तलाव, दलदल.
 झुका (क्रि.) झुकणें.
 झुटा (वि.) खोटा.
 झुडि (ना.) टोपली.
 झुन, झुना (वि.) पिकलेला.
 झुप् (ना.) बुडी.

झुल (ना.) काजळ.
 झुलन (ना.) झोका.
 झुला (क्रि.) झोका घेणें.
 झुलि (ना.) झोळी.
 झोला (ना.) झोका, झोळी.

ट.

टक् (वि.) आंबट.
 टक्कर (ना.) धक्का.
 टक्का (ना.) रुपया, पैका.
 टगरा (वि.) चपळ.
 टन्क (वि.) टणक.
 टपकान (क्रि.) टपकणें.
 टलटल, टल्मल (वि.) डळमळीत.
 टाक (ना.) टक्कल.
 टाकशाल (ना.) टांकसाळ.
 टाका (क्रि.) शिवणें, वाट पाहणें.
 टाका (ना.) रुपया, पैका.
 टांगा (वि.) टांगलेला
 टांगान (क्रि.) टांगणें.
 टाट (ना.) छाया.
 टाटि, टाट्टि (ना.) पडदा, शौचकूप.
 टाटका (वि.) ताजा.
 टान् (ना.) कल, ओढ. [ओढलेला.
 टाना (क्रि.) ओढणें; (वि.)
 टापु (ना.) बेट.
 टाल (ना.) विलंब, सबब.
 टाला (क्रि.) टाळणें.
 टिकां (क्रि.) टिकणें.
 टिका (ना.) टोंचून घेणें; चिन्ह.
 टिकी (ना.) शेंडी.

टिप (ना.) बोटाची खूण.
 टिपा (क्रि.) दाबणें.
 टुक्रा (ना.) तुकडा.
 टुक्रि (ना.) लहान टोपली.
 टुकटुक (ना.) चमक.
 टुट (ना.) तूट.
 टुटा (क्रि.) मोडणें.
 टुपी (ना.) टोपी.
 टुस्क (वि.) दुर्बल.
 टेंक (ना.) वांक, कंबर.
 टेंगरि (ना.) तंगडी. •
 टेडा (वि.) वांकडा.
 टेडि (ना.) केसांचा भांग.
 टेना (ना.) चिंधी.
 टेर (ना.) मर्यादा, अंत, अनुभव, गंध.
 टोटा (ना.) फटाकडा.
 टोटका (ना.) तोडगा.
 टोप (ना.) टोपी.
 टोपर (ना.) मुकुट.
 टोल (ना.) झोपडी, शाळा.
 टोला (ना.) शहराचा भाग, पेठ.

ठ.

ठकान (क्रि.) ठकविणें.
 ठकामि (ना.) फसणूक, कपट.
 ठक्कर (ना.) मूर्ति, देवता.
 ठंडी (ना.) थंडी.
 ठमक (ना.) डौल, दिमाख.
 ठांइ (ना.) स्थान; (अ.) पासून
 ठाओरान (क्रि.) ठरविणें.
 ठाकूर (ना.) देव, मालक.

ठाकुरदादा (ना.) आज्ञा.
 ठाकुरवाडी (ना.) देवघर, देऊळ.
 ठाकुरमा (ना.) आज्ञी.
 ठाट (ना.) ऐट, थाट.
 ठाट्टा (ना.) थट्टा.
 ठाड (वि.) उभा.
 ठांडा (वि.) थंड, नम्र.
 ठाम (ना.) आकृति, रचना.
 ठार (ना.) संकेत.
 ठास (वि.) घट्ट.
 ठासा (क्रि.) ठासणें.
 ठाहर (ना.) विचार.
 ठिक (वि.) निश्चित, यथार्थ, स्थिर.
 ठिका (ना.) भाडें, मक्का.
 ठिकाना (ना.) ठिकाण.
 ठिला (ना.) भाडें.
 ठुनका (वि.) ठिसूळ.
 ठुलि (ना.) पडदा.
 ठेंगालाठी (ना.) सोटा.
 ठेंटा (वि.) हट्टी, निर्लज्ज.
 ठेक (ना.) हरकत.
 ठेकना (ना.) आधार.
 ठेकान (क्रि.) बंद करणें.
 ठेकार (ना.) गर्व.
 ठेगा (ना.) काठी.
 ठेला (क्रि.) घुसडणें, हांकणें, ढकलणें
 ठोकर (ना.) ठेंच.
 ठोंठ (ना.) चोंच.
 ड.
 डंबर (वि.) प्रसिद्ध.

डर (ना.) भय.
 डरान (क्रि.) भिणें.
 डाइन (वि.) उजवा.
 डाक (ना.) बोलावणें, हाक, टपाल.
 डाका (क्रि.) बोलावणें.
 डाकाति (ना.) दरोडा.
 डाकू (ना.) दरोडेखोर.
 डांडा (ना.) दांडा.
 डान् (वि.) उजवा.
 डाना (ना.) पंख.
 डाभाडोल (ना.) गोंधळ.
 डाल (ना.) डहाळी, फांदी.
 डाला (ना.) झांकण.
 डालि (ना.) नजराणा.
 डालिम (ना.) डालिंब.
 डाहा (वि.) शुद्ध.
 डिगराजी (ना.) ठेंच.
 डिंगी (ना.) नाव.
 डिम (ना.) अंडें.
 डुंगी (ना.) लहान् नाव.
 डुब (ना.) बुडी.
 डुवा (क्रि.) बुडणें.
 डुबि (ना.) बुडणें.
 डुलि (ना.) डोली.
 डेड (वि.) दीड.
 डेबरा (वि.) फुगलेला.
 डोकूरा (ना.) ह्यातारा.
 डोर (ना.) डोरा.
 डोल (ना.) पोहरा.

ढ.

- ढना (वि.) शुष्क.
 ढप (ना.) ढब.
 ढल (वि.) ढिला.
 ढला (क्रि.) ढळणें.
 ढाक (ना.) नगारा.
 ढांकण (ना.) झांकण.
 ढाका (क्रि.) झांकणें.
 ढाल (ना.) ढाल, उतरण.
 ढाला (क्रि.) रिकामें करणें,
 ढाळणें.
 ढिपी, ढिबी (ना.) रास.
 ढिमा (वि.) मंद.
 ढिल (ना.) ढेकूळ.
 ढिलामि (ना.) सुस्ती.
 ढुंडा (क्रि.) शोधणें.
 ढुलाना (क्रि.) हलविणें.
 ढेउ (ना.) लाट, लहर.
 ढेंगा (वि.) लांब, उंच.
 ढेपसा (वि.) लह, ओबडधोबड.
 ढेर (वि.) पुष्कळ.
 ढोल (ना.) ढोलकें.
 ढोला (षि.) पोकळ.

त.

- तइनाति (ना.) नौकर.
 तक् (अ) पर्यंत.
 तक्तपोस (ना.) चादर.
 तकलीफ (ना) त्रास.
 तक्षण (ना.) सुतारकाम.

- तक्षा (ना.) सुतार.
 तखन (अ.) तेव्हां
 तंका (ना.) नाणें.
 तज्जन्य (अ.) त्यामुळें, त्यासाठी
 तजवीज (ना.) तपास.
 तड (ना.) किनारा.
 तडका (ना.) आचका.
 तत् (सर्व.) तें. म्हणून.
 तत (अ.) तितकें, इतकें.
 तथा (अ.) त्याप्रमाणें.
 यथा तथा—सर्वत्र.
 तथाय (अ.) तेथें.
 तदन्त (ना.) तपासणी.
 तन्नतन्न करिया—बारकाईनें.
 तफात् (ना.) अंतर, फरक,
 तब, ते (वि.) तुमचा.
 तबक् (ना.) थर, वर्ग, क्रम.
 तमाकं (ना.) तंबाखु.
 तमाम् (वि.) सर्व.
 तम्बि (ना.) दहशत, शिक्षा.
 तरफा (ना.) ताफा.
 तर (वि.) भिजलेला, तर्र.
 तर (ना) रीत.
 तरफ (ना.) पक्ष.
 तरफदार (ना.) कैवारी.
 तरमूज (ना.) तरबूज.
 तरा (क्रि.) ओलांडणें.
 तरास (ना.) भय.
 तारि, तरी (ना.) नौका.
 तरे (अ) मुळें, साठीं.

तल्प, तलब (ना.) इच्छा; वेतन
 तला (ना) तळ.
 तलान (क्रि.) तळीं जाणें.
 तलास तलासि (ना.) शोध.
 तले (अ.) खालीं.
 तहाविल (ना.) रोकड.
 तहासिल (ना.) वसूल.
 ता (सर्व.) तोच; (अ.) पण.
 ताइ (सर्व.) तेंच.
 ताइदाद (ना.) मोजणी.
 तायोयान (क्रि.) तापाविणें.
 तांत (ना.) माग.
 तांती (ना.) वीणकार.
 तांबा (ना.) तांबें.
 ताक् (ना.) दृष्टी, नेम. ताके
 नाके-ओळीनें.
 ताज (ना.) मुकुट.
 ताच्छल्य (ना.) तिरस्कार, हयगय.
 ताजिया (ना.) ताबूत.
 ताज्जब (ना.) आश्चर्य.
 ताडाताडी (अ.) घाईघाईनें (ना.)
 ढकलाढकली.
 ताडान (क्रि.) हांकून देणें.
 ताडाहुडी (ना.) धांवपळ.
 तात (ना.) उष्णता.
 तानपुरा (ना.) तंबुरा.
 तामा (ना.) तांबें.
 तामाक (ना.) तंबाखु.
 तांबू (ना.) तंबू.
 तार (वि.) उंच.

तारपर (अ.) त्यानंतर.
 तारा (क्रि.) तारणें.
 ताला (ना.) कुलुप.
 तालिम (ना.) शिक्षण.
 तालुक् (ना.) इस्टेट.
 तालेवर (वि.) श्रीमंत, भाग्यवान्.
 तास (ना.) पत्यांचा खेळ.
 ताहा (सर्व.) तें.
 तिता (क्रि.) भिजणें.
 तिनि (सर्व.) तो, ती.
 तिलि (ना.) तेली.
 तिष्ठान (क्रि.) उभें राहणें.
 तुइ (सर्व.) तूं.
 तुफान (ना.) वादळ.
 तुमि (सर्व.) तूं, तुम्ही.
 तुला (क्रि.) उचलणें; तोडणें.
 तुला (ना.) पिंजलेला कापूस.
 तेंइ (अ.) म्हणून.
 तेकोणा (वि.) त्रिकोणाकृति.
 तेजारत (ना.) सराफी, व्यापार.
 तेडा (वि.) वांकडा.
 तेडि (ना.) केंसाचा भांग.
 तेताल (वि.) तीन मजली.
 तेंतुल (ना.) चिंच.
 तेमत, तेमन (वि.) तसा.
 तेरिज (ना.) बेरीज.
 तेरि मेरि (ना.) तूं मी करणें.
 तेला (वि.) तेलकट.
 तेसरा (वि.) तिसरा.
 तेहाइ (वि.) तृतीयांश.

तैनात (ना.) नेमणूक.
 तोक (ना.) मूल.
 तोतला (वि.) तोतरा.
 तोता (ना.) पोपट.
 तोप (ना.) तोफ.
 तोबडा (ना.) तोबरा.
 तोबा (ना.) पश्चात्ताप.
 तोषामोद (ना.) खुशामत.

थ.

थई (ना.) खोली, तळ.
 थरथर (ना.) कंप.
 थलिया, थली (ना.) थैली.
 थाक् (ना.) पडदा.
 थाका (क्रि.) असणें, राहणें.
 थाकान (क्रि.) थकणें.
 थान (ना.) स्थान; कापडाचें ठाण.
 थाना (ना.) ठाणें.
 थाम (ना.) खांब.
 थामा (क्रि.) थांबणें.
 थाला (ना.) ताट.
 थेके (अ.) पासून, हून.
 थोक् (वि.) एकूण, सर्व.

द.

दइ (ना.) 'दहीं.
 दखल (ना.) प्रवेश, प्रभुत्व, ताबा.
 दगा (ना.) ढोंग, फसवणूक.
 दड (वि.) मजबूत.
 दडा (ना.) दोरी.
 दडी (ना.) दोरी.

दपट् (ना.) गर्व.
 दफा (ना.) वेळ.
 दफ्तर (ना.) दफ्तर.
 दब्दबा (ना.) गौरव.
 दम (ना.) श्वास, विश्रांति.
 दरकार (ना.) गरज, महत्त्व.
 दरखास्त (ना.) अर्ज.
 दरजा (ना.) दरवाजा.
 दरजी (ना.) शिंपी.
 दरद (ना.) व्यथा.
 दरपेश (अ.) समक्ष.
 दरबस्त (वि.) दरोबस्त, सर्व.
 दरबान् (ना.) द्वारपाळ.
 दराज (वि.) लांब रुंद.
 दरि, दरी (ना.) सतरंजी, गुहा.
 दरिया (ना.) नदी, समुद्र.
 दरियाफ्त (ना.) समजूत.
 दरुण (अ.) मुळें, साठीं.
 दर्शान (क्रि.) दाखविणें.
 दल (ना.) पान; समूह, पक्ष.
 दलील (ना.) प्रमाण; दस्तऐवज.
 दशा (ना.) वात; स्थिति; मृत्यु.
 दस्त (ना.) हात; दस्तबस्ता—
 हातोहात.

दस्ता (ना.) बत्ता.
 दस्ताना (ना.) हातमोजा.
 दस्ताबेज (ना.) दस्तऐवज.
 दस्तुर (ना.) प्रघात, नियम.
 दस्तुरि (ना.) कामिशन.
 दांओ (ना.) संधी.

दांड (ना.) काठी, बल्हे.
 दांडकाक (ना.) मोठा कावळा.
 दांडा (ना.) रीत.
 दांडान (क्रि.) उभें राहणें.
 दाग (ना.) डाग.
 दागा (ना.) फसवणूक.
 दागाबाज (ना.) दगेबाज.
 दाद् (ना.) न्याय, सूड.
 दादा (ना.) वडील भाऊ, आज्ञा.
 दाना (ना.) धान्य.
 दावान (क्रि.) दावणें.
 दाम (ना.) दोरी; किंमत.
 दायेर (वि.) तहकूब.
 दालान (ना.) इमारत; दिवाण-
 खाना.
 दिक् (ना.) त्रास. [वजयः
 दिदि (ना.) वडील बहीण, भा-
 दिदिमा (ना.) आज्ञा.
 दिथा (अ.) द्वारा, मुळें, नें.
 दिवा (ना.) दिवस.
 दिष्टान्त (ना.) मृत्यु.
 दिस्ता (ना.) कागदाचा दस्ता.
 दीधी (ना.) लांब टाकें.
 दीपालि (ना.) दिवाळी.
 दीयाशलाइ (ना.) आगकाडी.
 दु, दुइ (वि.) दोन.
 दुबार (अ.) दोन वेळां.
 दुमडा (क्रि.) दुमडणें.
 दुमुडि (अ.) दोन्ही बाजूंस.
 दुयार (ना.) द्वार.

दुयाल (ना.) भित.
 दुरना (वि.) दुष्ट, द्राड.
 दुला (क्रि.) झोके घेणें.
 दुलाल (ना.) लाडका मुलगा.
 दुश्मन् (ना.) शत्रु.
 दुष्टामि (ना.) दुष्टपणा.
 दुहा (क्रि.) दूध काढणें.
 देओया (क्रि.) देणें.
 देओयान (ना.) दिवाण.
 देओयाल (ना.) भित.
 देखा (क्रि.) पाहाणें.
 देखान (क्रि.) दाखविणें.
 देड (वि.) दीड. [णानें.
 देदार (अ.) पुष्कळ, उदारप-
 देन्दार (ना.) कर्जदार, ऋणी.
 देना (ना.) कर्ज.
 देमान (ना.) दिमाख.
 देरि (ना.) उशीर.
 दो (वि.) नावडती
 दोताला (वि.) दुमजली.
 दोयात (ना.) दौत.
 दोसरा (वि.) दुसरा.
 दोहाई (ना.) द्वाही शपथ.
 दौड (ना.) शर्यत.

ध.

घडा (ना.) लंगोटी.
 घनुक (ना.) घनुष्य. [युक्ति.
 घंदा, घांदा (ना.) अंधुकपणा,
 घमक् (ना.) घमकावणी.

धमकान् (क्रि.) धमकावणें.
 धल (वि.) पांढरा.
 धांगड (ना.) अडाणी लोक.
 धाइ (ना.) दाई.
 धाओया (क्रि.) धावणें.
 धांदा (ना.) युक्ति, कोडें.
 धान (ना.) तांदूळ.
 धाय (ना.) उडी; पायरी. [कर्ज.
 धार (ना.) मर्यादा, कांठ, प्रवाह,
 धारा (क्रि.) ऋणी असणें.
 धारावाहिक (वि.) पुढें चालणारें
 धीरे (अ.) हळू, विचारपूर्वक.
 धुकधुकी (ना.) पश्चात्ताप; का-
 ल्ळजी.
 धुति (ना.) धोतर.
 धुना (ना.) स्वच्छ करणें.
 धुया (ना.) धूर.
 धुता, धुलि, धुली (ना.) धूळ.
 धोंया (ना.) धूर.
 धोओया (क्रि.) धुणें.
 धोका (ना.) युक्ति; भ्रम.
 धोप (ना.) धुणें.
 धोपा (ना.) धोबी.
 धोया (क्रि.) धुणें.

न.

नइ (वि.) नवीन.
 नओबत (ना.) नौबत.
 नक्सा (ना.) नकाशा, चित्र.
 नगण्य (वि.) क्षुद्र, अग्राह्य.

नंगर (ना.) नांगर.
 ननद (ना.) नणंद.
 ननी (ना.) लोणी.
 नफर (ना.) चाकर.
 नव्वइ (वि.) नव्वद.
 नष्टामि (ना.) दुष्टपणा, रंडीबाजी.
 नस्य (ना.) तपकीर.
 नहर (ना.) पाण्याचा नळ.
 नहे, नय (क्रि.) नाही.
 ना (अ.) न.
 नाइ (ना.) बेंबी, (क्रि.) नाही.
 नाओया (क्रि.) न्हाणें.
 नाककाढा (वि.) निर्लज्ज.
 नाकझडा (क्रि.) नाक शिकरणें.
 नाकेदम (ना.) आतिश्रम.
 नाखरा (ना.) बतावणी, थडा.
 नागा (ना.) नग्न.
 नांगल (ना.) नांगर.
 नाचा (ना.) नाचणें, हलणें.
 नाचार (वि.) निरुपाय.
 नाडा (क्रि.) हलणें; मुख नाडा दे-
 ओया-वाकुल्या दाखविणें.
 नाति (ना.) नातू.
 नातोयान (वि.) अशक्त.
 नानी (ना.) आईची आई.
 नाबालक (वि.) अज्ञान.
 नामजादा (वि.) प्रसिद्ध.
 नावदार (वि.) प्रसिद्ध.
 नामा (ना.) लेख, पत्र.
 नामा (क्रि.) वांकणें.

नारा (ना.) पाणी.
 नाल (ना.) देंठ, मोरी, नळी.
 नाला (ना.) कालवा, ओढा, खाडी.
 नालिश (ना.) फिर्याद.
 नास (ना.) तपकीर.
 नासा (ना.) नाक. [वलेला.
 नास्तानाबूद (वि.) पूर्णपणे नाश पा-
 नाहक (ना.) अयोग्य, उगाच.
 निकटे (अ.) जवळ.
 निकार (ना.) हत्या; अपमान.
 निकाश (ना.) कर्ज वारणें, बाहेर
 काढणें.

निखुंत (वि.) निर्दोष.
 निझुम् (वि.) स्तब्ध.
 निट् (वि.) नक्त, खात्रीचा.
 निटुट् (वि.) निर्दोष, सबंध.
 निद (ना.) झोप.
 निवा (क्रि.) मालवणें.
 निमक् (ना.) मीठ.
 निम्न (वि.) खोल, निम्ने-खालीं.
 निम्ब (ना.) लिंबू.
 निरेट (वि.) घट्ट.
 निलाज (ना.) निर्लज्ज.
 निलाम (ना.) लिलाव.
 निसाड (वि.) निर्विकार, सुस्त.
 निहाइत् (अ.) अतिशय.
 नीवि (ना.) पुंजी; निरी.
 नून (ना.) मीठ.
 नुर (ना.) प्रकाश, तेज.
 नेऊल (ना.) मुंगुस.

नेड्टा (वि.) नग्न.
 नेका (वि.) मूर्ख.
 नेंगडा (वि.) लंगडा.
 नेटा (वि.) डावखोरा.
 नेबु (ना.) लिंबु.
 नेशा (ना.) मत्तपणा.
 नेहारा (क्रि.) न्याहाळणें.
 नेहायत (वि.) अतिशय.
 नोक़शान (ना.) नुक़सान.
 नोंगर (ना.) नांगर
 नोंगरा (वि.) मलीन.
 नोडा (ना.) वरवंटा
 न्यक्कार. (ना.) तिरस्कार.

प

पइठा (ना.) पायरी, जिना.
 पइता (ना.) जानवें.
 पइ-पइ (अ.) पुनः पुनः
 पंहुछा (क्रि.) पौंचणें.
 पगार (ना.) खंदक, कुंपण.
 पंग (ना.) टोळ.
 पचा (वि.) कुजलेलें, शिळें.
 पचा (क्रि.) कुजणें.
 पचाल (वि.) बीभत्स.
 पछतान (क्रि.) पस्तावणें.
 पछन्द (वि.) पसंती, निवडणूक.
 पंचविंश (वि.) पंचविसावा.
 पंजिका (ना.) पंचांग.
 पटका (ना.) फटाकडा.
 पडसी (ना.) शेजारी.

पडों (क्रि.) वाचणें, शिकणें, पडणें
 पंड (ना.) फसणें; पंडश्रम-व्यर्थ श्रम.
 पनर (वि.) पंधरा
 पयंजार (ना.) पैजार, जोडा.
 पय्दा (वि.) उत्पन्न झालेला.
 पयमन्त (वि.) भरभगाटलेला.
 पयमाल (वि.) तुडविलेला..
 पयसा (ना.) पैसा.
 पर (अ.) वर, नंतर.
 परओयार (ना.) पालनकर्ता.
 परओयाना (ना.) परवाना.
 परकला (वि.) पारदर्शक.
 परख (ना.) परीक्षा.
 परदा (ना.) पडदा.
 परण (ना.) परिधान.
 परब (ना.) पर्व.
 परश (ना.) परीस.
 परा (क्रि.) पांधरणें.
 पराण (ना.) प्राण.
 परमाणिक (ना.) मुख्य; न्हावी.
 परारि (अ.) तिगस्ता.
 परिपाटि (ना.) व्यवस्था.
 परिवर्त (ना.) मोन्नदला.
 परे (अ.) नंतर; वर.
 परोया (ना.) काळजी; भय.
 परोयाना (ना.) परवाना.
 पर्दा (ना.) पडदा.
 पर्याण (ना.) खोगीर.
 पलक (ना.) पापणी; निमेष.
 पलिता (ना.) वात, काकडा.

पशमी (वि.) लोकरीचा.
 पशा (क्रि.) प्रवेश करणें.
 पसार (ना.) प्रहार.
 पस्तान (क्रि.) पस्तावणें.
 पहर (ना.) प्रहर.
 पहिला (अ.) अगोदर.
 पहुंच्या (क्रि.) पांचणें.
 पा (ना.) पाय, पाऊल.
 पाइक (नां.) शिपाई.
 पाइकड (ना.) फेरीवाला.
 पाइल (ना.) शीड.
 पाओना (ना.) येणें (कर्ज).
 पाओया (क्रि.) मिळणें.
 पांक (ना.) दिखल.
 पांचडा (ना.) खरूज.
 पांजर (ना.) फासळी.
 पाजि (ना.) पंचांग.
 पांड (वि.) पिकलेला.
 पांपर (ना.) पापड.
 पांश (ना.) राख.
 पाकडान (क्रि.) घरणें.
 पाका (वि.) पिकलेला; (क्रि.) पिकणें
 पाकान (क्रि.) पिकविणें, शिजविणें
 पाकि (वि.) पक्का.
 पाखमारा (वि.) व्याध.
 पाखा (ना.) पंच.
 पाखी (ना.) पक्षी.
 पाखोयाज (ना.) पखवाज.
 पागडी (ना.) पगडी.
 पागल (वि.) वेडा.

पाचार (ना.) पाचर.
 पाछ (ना.) पाठ.
 पाछा (ना.) मागची बाजू.
 पाछे (अ.) मागें, नाही तर.
 पांजांमा (ना.) पायजमा.
 पाट (ना.) प्रसार, फळी, थर.
 पाटराणी (ना.) पट्टराणी.
 पाटी (ना.) फळी; जोडीतला
 . : एक; व्यवस्था.
 पाटीगणित (ना.) अंकगणित.
 पाड (ना.) पहाड.
 पाडा (ना.) गांवाचा भाग.
 पाडा (क्रि.) पसरणें; पाडणें.
 पाडि (ना.) कांठ, ओलांडणें.
 पांडा (ना.) उपाध्या.
 पांडुलिपि (ना.) मसुदा.
 पातडा (ना.) चोपडें.
 पातला (वि.) पातळ. [सरणें.
 पाता (ना.) पान; (क्रि.) प-
 पाति (वि.) छोटें. [सणी.
 पाति पाति (ना.) बारीक तपा-
 पाथर (ना.) पत्थर, दगड.
 पाथरी (ना.) पाणथरी.
 पानी (ना.) पाणी.
 पाने (अ.) कडे.
 पायरा (ना.) खबूतर.
 पाया (ना.) पदवी; पाय.
 पारा (क्रि.) समर्थ होणें.
 पारावार (ना.) समुद्र.
 परिपाठ्य (ना.) व्यवस्था.

पालकी (ना.) पालखी.
 पालंग (ना.) पलंग.
 पाला (ना.) पाळी.
 पाला (क्रि.) पाळणें.
 पाली (ना.) पूल; ओळ; स्तुति
 पालो (ना.) पूड.
 पालोयान (ना.) पहिलवान.
 पालटि (वि.) परस्पर.
 पालटान (क्रि.) पालटणें.
 पाल्ला (ना.) तराजू; चाळणी.
 पाशापाशी (अ.) जवळ जवळ.
 पासरा (क्रि.) पसरणें.
 पिक (ना.) थुंकी.
 पिछलान (क्रि.) पसरणें.
 पिछा (ना.) मागची बाजू.
 पिछाडी (ना.) मागची बाजू.
 पिछान (क्रि.) मागें घेणें.
 पिछु, पिछे (अ.) मागें, नंतर.
 पिटा (क्रि.) मारणें. [पाट.
 पिंड (ना.) देह, गोळा, बसण्याचा
 पिंपडा (ना.) मुंगी.
 पिपा (ना.) पिंप.
 पियाज (ना.) कांदा,
 पियाला (ना.) पेला.
 पियास (ना.) तहान.
 पिला, पिले (ना.) पानथरी.
 पिसा (क्रि.) दळणें.
 पिसा (ना.) आतेचा नवरा.
 पिसी (ना.) आत.
 पीठ (ना.) पाट; खुर्ची.

पुकुर (ना.) तळें.
 पुंखानुपुंखे (अ.) बारकाईनें.
 पुछा (क्रि.) विचारणें.
 पुंजा (क्रि.) पुसून टाकणें.
 पुंजि (ना.) रास; भांडवल.
 पुडा, पोंडा (क्रि.) जाळणें
 पुत् (ना.) पुत्र.
 पुतुल (ना.) भावली.
 पुथी (ना.) पोथी.
 पुनराय (अ.) पुनः.
 पुरस्कार (ना.) बक्षीस.
 पुरुत (ना.) पुरोहित.
 पुल (ना.) पूल.
 पूर (वि.) पूर्ण.
 पूरां (क्रि.) भरणें. [युक्ति
 पैच (ना.) स्क्रू; वेटाळें; त्रास
 पैचक, पैचा (ना.) घुबड.
 पैचाल (वि.) मानगडीचें.
 पेट (ना.) पोट.
 पेटुक (वि.) आधाशी.
 पेटनी (ना.) पिशाचिनी.
 पैपें (ना.) पोपई.
 पेयादा (ना.) प्यादा.
 पेयार (ना.) प्रिय.
 पेयारा (ना.) पेरू.
 पेरेक (ना.) खिळा.
 पेश (अ.) पुढें.
 पेशकार (ना.) दिवाण.
 पेशवा (ना.) नायक, मुख्य.
 पेशि, पेशी (ना.) भंडें, अंडकोष.

पेषणि, पेषणी (ना.) वत्ता.
 पेषा (क्रि.) दळणें.
 पैठा (ना.) पायरी.
 पैता (ना.) उपवीत.
 पो (ना.) मुलगा.
 पोका (ना.) क्रिडा.
 पोंचा (ना.) मणगट.
 पोंटळा (नां.) गांठोडें.
 पोडा (ना.) जाळणें. जळणें;
 (वि.) जळकां.
 पोत (ना.) बपुत्र; जहाज; पाया.
 पोहार (ना.) पेढीवाला.
 पोनेर (वि.) पंधरा.
 पोया (वि.) चतुर्धाश.
 पोयाति (वि.) गर्भार.
 पोलात (ना.) पोलाद.
 पोसा (ना.) पोसणें.
 पोंछा (क्रि.) पोंचणें.
 पौत्तलिक (ना.) मूर्तिपूजक.
 प्रतिहारी (ना.) द्वारपाल.
 प्रत्न (ना.) प्राचीन वस्तु.
 फ.

फक्का (वि.) रिकामा.
 फजिहत् (ना.) फजीती.
 फटक, फाटक (ना.) दार.
 फटिक (ना.) स्फटिक.
 फट्किरि (ना.) तुरटी.
 फाडिंग (ना.) टोळ.
 फतुया (वि.) दरिद्री; (ना.)
 ज्याकिट.

फतुरा (वि.) दरिद्री.
 फते (ना.) जय.
 फन्दी (ना.) कट.
 फयदा, फायदा (ना.) लाभ.
 फयसाला (ना.) निकाल.
 फर्द (ना.) यादी.
 फर्दा (वि.) उघडा.
 फर्मा (ना.) सांचा.
 फर्मान (ना.) हुकूम.
 फरमास् (ना.) हुकुम.
 फरसा (वि.) स्वच्छ.
 फलतः (अ.) सारांश.
 फलन्त (वि.) फलद्रूप.
 फला (क्रि.) फळ येणें.
 फलाना (ना.) अमुक.
 फष्टि (ना.) थट्टा.
 फसल (ना.) पीक.
 फसाद (ना.) बंड.
 फांक (ना.) छिद्र.
 फाँक (ना.) शून्य जागा.
 फाँकी (ना.) कपट, युक्ति, पूड.
 फाजिल (ना.) अधिक; विद्वान्.
 फानस (ना.) कंशील.
 फाँपा (क्रि.) फुगणें.
 फाँस (वि.) निरुपयोगी.
 फालतु (वि.) निरुपयोगी; अधिक.
 फि (वि.) प्रत्येक.
 फिता (ना.) फीत.
 फिरत् (वि.) परतलेला.
 फिरा (क्रि.) फिरणें.

फिरीस्ति (ना.) यादी.
 फिरे, फिरिया (अ.) परत, पुनः.
 फुटा (क्रि.) उघडणें, उमलणें.
 फुलकि (ना.) ठिणगी.
 फुला (क्रि.) फुगणें.
 फेर (अ.) पुनः.
 फेरत देओथा (क्रि.) परत देणें.
 फेरता (ना.) बदल.
 फेला (क्रि.) फेंकणें.
 फैजत (ना.) अपमान.
 फाँटा, फोटा (ना.) शिलक, बिंदु.
 फोडा (ना.) फोड.
 फोयारा (ना.) फवारा.
 फौत (ना.) मृत्यु.
 फ्याल फ्याल (ना.) शून्य दृष्टि.

ब.

बइ (ना.) पुस्तक.
 बइन (ना.) बहीण.
 बउ (ना.) सून.
 बउनि (ना.) ब्रोहनी; गाडी.
 बका (क्रि.) बडबडणें.
 बकाबकि (ना.) भांडण.
 बकाल (ना.) बल्कल.
 बकसि (ना.) सेनापति.
 बकेया (ना.) बाकी.
 बखरा (ना.) भाग.
 बजात (वि.) नीच, दुष्ट, हट्टी.
 बजरा (ना.) बाजरी.
 बट (क्रि.) असणें.

बटे (अ.) खरोखर.
 बड (वि.) मोठा, उंच, थोर.
 बडबड (ना.) बडबड्या.
 बडाइः (ना.) बढाई.
 बन्टन (ना.) वाटणें.
 बद् (वि.) वाईट.
 बद्बो (ना.) दुर्गंध.
 बदमाश (ना.) सून.
 बदल (ना.) बदली.
 बधू (ना.) सून.
 बनान (क्रि.) बनविणें, जमणें.
 बनाम (अ.) नांवानें, ऊर्फ.
 बनियाद (ना.) पाया.
 बनिवनाओ (ना.) नेम.
 बनुरई (ना.) बहिणीचा नवरा.
 बंद (ना.) तुकडा.
 बंदक (ना.) स्तुतिपाठक.
 बंदे (क्रि.) नमस्कार.
 बयान (ना.) विवरण, मुख,
 बरागि (ना.) बारगीर (मराठा).
 बरंड (ना.) आंसरी.
 बरदास्त (ना.) सहनशीलता.
 बराक (वि.) गरीब.
 बराट (ना.) दोरी.
 बरात (ना.) वारंट, नशबि.
 बराबर (अ.) बरोबर.
 बरामद (ना.) खोटा आरोप—
 बर्बाद् (ना.) सत्यानास.
 बर्षान (क्रि.) वर्षणें.
 बलद (ना.) बैल.

बला (क्रि.) सांगणें, म्हणणें.
 बलाय (अ.) कारण.
 बालिया (अ.) कारण, सबब.
 बल्लम (ना.) भाला.
 बशतः (अ.) मुळें.
 बसत् (ना.) रहाण्याचें ठिकाण.
 बसति (ना.) घर.
 बसबास (ना.) वस्ती.
 बसान (क्रि.) बसविणें.
 बस्ता (ना.) गड्या, पिशवी.
 बहा (क्रि.) वाहून नेणें, वाहणें.
 बहाना (ना.) सबब, बहाणा.
 बही (ना.) पुस्तक.
 बहुत् (वि.) पुष्कळ.
 बहुमत (वि.) सन्मान्य.
 बहू (ना.) बधू शब्द पहा.
 बा (अ.) अथवा.
 बाइ (ना.) वायु, उत्साह, बाई.
 बाइल (ना.) पान.
 बाउल (ना.) धर्मवेडा.
 बाओल (ना.) रागाचा झटका.
 बाँ, बाँये (वि.) डावा.
 बाउनिया (वि.) खुजा.
 बाओन (वि.) खुजा.
 बाँक (ना.) वळण, वक्रता.
 बाँका (वि.) वक्र.
 बाँकान (क्रि.) वांकणें.
 बाँचा (क्रि.) जगणें, वांचणें,
 शिल्लक राहणें.
 बाँझा (वि.) वांझ.

बाँटा (क्रि.) बांटणें.
 बांधा (क्रि.) बांधणें; बंद पाडणें.
 बांधाबांधि (ना.) परस्पर करार.
 बाँश (ना.) बाबू.
 बांशी, बाँशरि (ना.) बासरी, मुरली.
 बाक्स (ना.) पेट्टी.
 बागात (ना.) बागाईत.
 बागान (ना.) बाग.
 बागिचा (ना.) बगीचा.
 बाग्डा (ना.) अडचण, हरकत.
 बांगला (ना.) बंगला; बंगाली भाषा.
 बाछनि (ना.) निवडणूक.
 बाछा (क्रि.) निवडणें; (ना.) बालक.
 बाछुर (ना.) बांसरूं.
 बाज (ना.) वज्र.
 बाजना (ना.) वाद्य. { (ना.) वाद्य
 बाजा (क्रि.) वाजविणें; (वि.) वाजणारे;
 बाजान (क्रि.) वाजविणें, बजावणें.
 बाजि (ना.) पैज.
 बाजू (ना.) भुज, बाहु.
 बाजे (ना.) इतर, निरर्थक.
 बाजेयास (ना.) जप्ती.
 बाट (ना.) कांब (धातूची); वाट.
 बाटपाड (ना.) वाटमान्या.
 बाटपाडि (ना.) वाटेवर लूट.
 बाटि (ना.) घर, बगीचा.
 बाट्टा (ना.) बट्टा; फरक.
 बाडा (क्रि.) वाढणें.
 बाडान (ना.) वाढविणें.
 बाडि (ना.) घर, काठी.

बाडति (ना.) वाढ.
 बातिल (वि.) प्रोकळ डौली, नामंजुर.
 बाती (ना.) वात, दिवा.
 बाद (अ.) नंतर; बाद देओया (क्रि.)
 कमी करणें.
 बाद (ना.) भाषण; वाद; मत.
 बादल (ना.) ढग.
 बादशा, बादसा (ना.) बादशहा.
 बादाम (ना.) बदाम.
 बाधा (ना.) हरकत.
 बाधा (क्रि.) हरकत येणें.
 बाधित (वि.) रुद्ध, उपकारबद्ध.
 बान (ना.) पूर.
 बानान (ना.) शब्दरचना.
 बानि (ना.) नफा.
 बान्दा (ना.) गुलाम.
 बापु (ना.) बाप, मूल.
 बावत् (ना.) खातें, बाब.
 बाब् (ना.) कर.
 बाबरची (ना.) बटलर.
 बार (ना.) दिवस; पाळी; समूह.
 बारवार (अ.) वारंवार.
 बारान्तरे (अ.) पुनः, दुसऱ्या वेळीं.
 बारुद (ना.) बंदुकीची दारू.
 बाल (ना.) मूल; केंस.
 बालाइ (ना.) संकट.
 बास (ना.) घर; वस्ती.
 बासन (ना.) भांडें, ताट.
 बासा (ना.) घर, घरटें; (क्रि.)
 आवडणें.

बाशि (वि.) शिलें.
 बासिन्दा (ना.) रहिवासी.
 बाहार (ना.) शोभा.
 बाहाल करा (क्रि.) नेमणें.
 बाहिर (अ.) बाहेर.
 बिंडा (ना.) चुंबळ.
 विचारकर्ता (ना.) न्यायाधीश.
 बिचि (ना.) बीं.
 बिछा (ना.) विंचू.
 बिछान (क्रि.) पसरणें.
 बिदाय (ना.) रजा, परवानगी.
 बिभोर (वि.) निमग्न.
 बिया (ना.) विवाह.
 बिलात (ना.) स्वदेश.
 बिलाति, बिलाती (वि.) विलायती.
 बिलान (क्रि.) फुकट देणें.
 बिलि (ना.) व्यवस्था.
 बिराय (ना.) शंका.
 बिहा (ना.) विवाह.
 बुकानि (ना.) दाणा.
 बुझा (क्रि.) ओळखणें, जाणणें.
 बुझि (अ.) कदाचित्.
 बुडा (वि.) वृद्ध; (क्रि.) बुडणें.
 बुन् (ना.) बहीण.
 बुनट (ना.) वीण.
 बुनन (ना.) वीण.
 बुना (क्रि.) विणणें.
 बुलि (ना.) बोली, भाषण.
 बे (अ.) शिवाय.
 बेअकूफी (ना.) मूर्खपणा.

बेआइन (वि.) बेकायदेशीर.
 बेओजर (वि.) बिनहरकत.
 बेकूब (वि.) मूर्ख.
 बेकार (वि.) रिकामा.
 बेगर (अ.) शिवाय.
 बेगुन (ना.) बागं.
 बेंग (ना.) बेडूक.
 बेचा (क्रि.) विकणें.
 बेचार (वि.) निरुपाय.
 बेजाय (वि.) अयोग्य.
 बेटा (ना.) पुत्र.
 बेड (ना.) वेष्टण.
 बेडा (ना.) कुंपण.
 बेडाओ (क्रि.) भटकणें.
 बेडिया (वि.) उत्तम.
 बेंडे (वि.) बांढा.
 बेदाग (वि.) निष्कलंक.
 बेनाम (वि.) दुसऱ्याचे नांवानें
 केलेलें.
 बेपार (ना.) व्यापार.
 बेबाक (ना.) निःशेष.
 बेमार, (वि.) आजारी.
 बेलाय (अ.) उशीरा.
 बेश, बेस (अ.) छान, उत्तम.
 बेशी (ना.) वृद्धि; (वि.) पुष्कळसा.
 बेहाइ (ना.) व्याही.
 बेहान (ना.) विहीण.
 बेहाया (वि.) निर्लज्ज.
 बेहोश (वि.) बेशुद्ध.
 बै (अ.) शिवाय, आणखी.

बैकाल (ना.) अपराणह, संध्या-
काल.

बोका (वि.) वेडा, मूर्ख.

बोझा (ना.) ओझें.

बोतल (ना.) बाटली.

बोना (ना.) विणणें.

बोवा (ना.) मुका.

बोमा (ना.) बाँब.

बोरा (ना.) पोतें.

बोल (ना.) ध्वनि, शब्द.

बोलवाला (ना.) उत्कर्ष.

बौ (ना.) बायको, सून.

ब्यतिब्यस्त (ना.) आतिशय का-
मांत असलेला.

ब्यतिरेके (अ.) वांचून.

ब्यतीत (अ.) विना, शिवाय.

ब्यवसा (ना.) घंदा.

ब्यवहार (ना.) वर्तणूक, काम,
चाल, मुकद्दमा, प्रयोग,
प्रौढ वय.

ब्राह्म (ना.) ब्रह्मसमाजी.

भ

भइल, भलि (ना) आकार,
चिन्ह.

भइस (ना.) म्हैस.

भग्नी (ना.) बहीण.

भडक (ना) फसवणूक

भणा (क्रि.) बोलणें, उतरणें.

भंडामि (ना.) फसवणूक

भयषा (ना.) म्हैस.

भर (अ.) पर्यंत; भर.

भरम (ना.) आदर, पोषण.

भरसा (ना.) आशा, धैर्य.

भरा (क्रि.) भरणें.

भराट (ना.) भर.

भव्य (ना.) होणारें, योग्य; शिष्ट.

भाइ (ना.) भाऊ.

भाइज (ना.) वडील भावजय.

भाइशी (ना.) पुतणी.

भाइयो (ना.) पुतण्या

भाओ (ना.) भाव.

भागिना (ना.) भाचा.

भांगाचि (ना.) चेतवणी.

भांगा (क्रि.) मोडणें, तोडणें.

भागिस (अ.) सुदैवानें.

भाजा (क्रि.) भाजणें.

भांड (ना.) भांडें.

भांडामि (ना.) फसवेगिरी.

भातार (ना.) भ्रतार.

भान (ना.) तेज, ज्ञान.

भावा (क्रि.) विचार करणें.

भाम (ना.) राग; तेज.

भारा (ना.) परांची.

भारी (धि.) जड, फार.

भाल (वि.) चांगले; बरोबर.

भाल करिया—चांगल्या प्रकारें.

भालवासा (क्रि.) प्रेम करणें.

भास (ना.) तेज.

भासा (क्रि) तरंगणें, पोहणें.

भिखारी (वि.) भिकारी.

मिजा (क्रि.) भिजणें; (वि.)
 भिजलेला.
 मिटा, मिटे (ना.) घर.
 मिड (ना.) गर्दी;
 मिडा (क्रि.) लागणें, मिडणें.
 भितर (अ.) मध्ये.
 भिन्न (अ.) वांचून.
 भुगा (क्रि.) भोगणें.
 भुडा (ना.) कणीस.
 भुला (क्रि.) चुकणें; विसरणें.
 भुलान (क्रि.) भुलविणें.
 भूंइ (ना.) जमीन.
 भूतुडे (ना.) भुतें काढणारा.
 भूमिका (ना.) प्रस्तावना.
 भेक (ना.) बेडूक, मेघ.
 भेका (वि.) गोंधळलेला, वेडा.
 भेंगची (ना.) वाकुली, नकल.
 भेजाल (ना.) भेषळ.
 भेडा (ना.) मेंढा.
 भेडे (वि.) मूर्ख, वेडा.
 भेतो (वि.) भातखाऊ.
 भेल (वि.) नकली, अज्ञान.
 भेलकि (ना.) जादू.
 भेला (ना.) विधवा.
 भोजविद्या (ना.) हातचलाखी.
 भोता (ना.) बोथट.
 भोगा (ना.) फसवणूक.
 भोज (ना.) भोजन.
 भोमा (ना.) पापणो.
 भोर (ना.) पहाट.

भोला (क्रि.) विसरणें.

म.

मउ (ना.) मध.
 मउचाक (ना.) मघाचें पोळें.
 मओयां (ना.) घुसळणें.
 मकरर् (वि.) निश्चित, नेमलेला
 मकान (ना.) ठिकाण.
 मकुर (ना.) आरसा.
 मक्का (ना.) मका.
 मक्केल (ना.) कूळ; अशील.
 मगजी (ना.) काठ
 मच्चकान (क्रि.) मुचकणें.
 मजकूर (वि.) पूर्वोक्त.
 मज्लिस (ना.) सभा.
 मजा (ना.) रुचि, मौज, थडा.
 मजा (ना.) बुडणें.
 मजूद (वि.) हजर.
 मजुमदार (ना.) दस्तारदार.
 मंजूर (वि.) पसंत केलेलें.
 मटर (ना.) वाटाणा.
 मठ (ना.) शाळा, मंदिर, मठ.
 मड्क (ना.) रोगाची साथ.
 मडा (वि.) मेलेला; (ना.) प्रेत.
 मड्क (वि.) ठिसूळ.
 मत (ना.) अभिगय, पद्धत;
 (वि.) सारखा. (अ.) प्रमाणें.
 मतावेक (वि.) जुळणारा.
 मति (ना.) मोती.
 मतिचुर (ना.) मोतीचूर.

मतलब (ना.) इच्छा.
 मदखोर (ना.) दारुबाज.
 मदद् (ना.) साह्य.
 मदमाछि (ना.) मधमाशी.
 मद्दुया (वि.) दारुबाज.
 मद्द (वि.) मर्द.
 महानि (ना.) मर्दपणा.
 मन्सुवा (ना.) बेत.
 मनासिफ् (ना.) योग्य.
 मनिब, मनीब (ना.) प्रभु.
 मनोमत (वि.) मनाजोगा.
 मफःसल (वि.) सविस्तर; आंत.
 मब्लग (ना.) रकम.
 मयदा (ना.) सपीट.
 मयदान (ना.) मैदान.
 मयना (ना.) मैना.
 मयला (ना.) मलीन.
 मर (वि.) मर्त्य.
 मररा (ना.) हलवाई.
 मरा (वि.) मेलेला; (ना.) मढें.
 मरा (क्रि.) मरणें.
 मरिया (ना.) जिवावर उदार झालेला.
 मर्दाना (वि.) पुरुषाचें.
 मल्म् (ना.) मलम, लेप.
 मला (ना.) घाण.
 मला (क्रि.) चोळणें.
 मलाट (ना.) वेष्टण.
 मसि, मसी (ना.) शई.
 मस्करा (ना.) थडेखोर.
 महल (ना.) महाल.

महला (ना.) पेठ.
 महाजनी (ना.) व्यापार; सावकारी.
 मा (ना.) माता.
 माकड, माकडसा (ना.) कोळी.
 माकडा (वि.) गढूळ, दाट.
 माखन (ना.) लोणी.
 मागा (क्रि.) मागणें.
 मागी (ना.) म्हातारी.
 माङ्गना (ना.) भिक्षा.
 माङ्गा (क्रि.) मागणें.
 माचा (ना.) परांची, प्लाटफार्म.
 माछ (ना.) मासा.
 माछी (ना.) माशी.
 माछुया (ना.) मासे विकणारा.
 माजा (क्रि.) घासणें.
 माजी, माझी (ना.) सुकाण्या.
 माझ (ना.) मध्य.
 माझा (ना.) कंबर.
 माझामाझि (अ.) मधोमध.
 माझारी (वि.) मधला.
 माझे (अ.) मध्यें, अलीकडे.
 माट (वि.) मंद.
 माटि, माटी (ना.) माती.
 माटिया (वि.) मातीचें.
 माठ (ना.) कुरण.
 माठा (ना.) ताक, मढा.
 माताल (वि.) मत्त.
 माथा (ना.) डोकें.
 माथाघुरा (ना.) डोकें फिरणें, चक्कर.
 मादा (वि.) मंद.

मादुली (ना.) ताईत.
 मानचित्र (ना.) नकाशा.
 मानत (ना.) शपथ, व्रत.
 माना (ना.) मनाई.
 माना (क्रि.) लक्ष देणें, मान देणें,
 कबूल करणें.
 माने (ना.) अर्थ.
 माफिक (वि.) योग्य.
 मामला (ना.) काम, वाद.
 मामुलि (वि.) नेहमींचा.
 माय (अ.) सहित.
 मारा (क्रि.) मारणें.
 मारि (ना.) मार.
 मारी (ना.) सांथ.
 मारफत (ना.) ज्ञान; (अ.) द्वारें.
 मालझाट (ना.) चीड.
 मालिक् (ना.) मालक.
 मालिश् (ना.) घासणें.
 मासाल (वि.) मांसाल.
 मासी, मासीमा (ना.) मावशी.
 मासुल (ना.) महसूल.
 माहा (ना.) महिना.
 माहिना (ना.) महिना.
 मिछरी (ना.) खडीसाखर.
 मिछामिछि (अ.) खोटेंच; व्यर्थ.
 मिछिल (ना.) मिरवणूक; मुकदमा
 मिटा (क्रि.) कमी होणें; संपणें.
 मिटान (क्रि.) मिटविणें.
 मिटिमिटि (अ.) मिटमिट करून.
 मिठा (वि.) गोड.

मिता (ना.) मित्र.
 मितालि (ना.) मैत्री.
 मित्राक्षर (ना.) यमक; अमित्रा-
 क्षर (वि.) निर्यमक.
 मिन्नति (ना.) नम्रता, विनंति.
 मिया (ना.) गृहस्थ.
 मिल (ना.) संमति; मेळ.
 मिलन (ना.) संपर्क; एकमत; संयोग.
 मिला (ना.) भेटणें, मिळणें.
 मिश् (अ.) खोल.
 मिशा (क्रि.) मिसळणें.
 मिशाल (ना.) मिश्रण.
 मिशिल् (ना.) मिरवणूक.
 मिसि, मिशि (ना.) दतमंजन.
 मिहनत् (ना.) मेहनत.
 भियादी (ना.) मुदत.
 मीयादी (वि.) मुदतीचा.
 मीर (ना.) सरदार.
 मुइ (सर्व.) मी.
 मुकाबिला (ना.) भेट. [पणानें.
 मुक्तकंठे (अ.) मोठ्यानें, मोकळे-
 मुंचल (अ.) मुळींच; एकंदर.
 मुचलका (ना.) करारनामा.
 मुचि (ना.) मोर्ची, चांभार.
 मुच्डान (क्रि.) पीळ देणें.
 मुछद्दि (ना.) मुत्सद्दी.
 मुछा (क्रि.) पुसणें.
 मुजारा (ना.) कापून घेणें.
 मुजाहिम (ना.) अडथळा.
 मूठा (ना.) मूठ.

मुड (ना.) डोकें, कांठ.
 मुडा (क्रि.) झाकणें.
 मुडान (क्रि.) छाटणें.
 मुडामिड (अ.) सरळ, एका टोंका-
 पासून दुसऱ्या टोंकापर्यंत.
 मुडि (ना.) पोहे.
 मुदा (क्रि.) मिटणें; (ना.) बटन.
 मुदी (ना.) मोदी, वाणी.
 मुद्दइ (ना.) वादी, फिर्यादी.
 मुद्दत (ना.) मुदत.
 मुनशी (ना.) लेखंक.
 मुनाफा (ना.) फायदा.
 मुनासिब (वि.) योग्य.
 मुफ्त (अ.) फुकट.
 मुरगी (ना.) कोंबडी.
 मुरब्बी (ना.) गुरु, आश्रयदाता.
 मुराद (ना.) इच्छा, शक्ति.
 मुलतबि (वि.) लांबणीवर टाकलेला.
 मुलाकात् (ना.) भेट.
 मुश्किल (वि.) कठीण, भानगडीचा
 मुषा (ना.) मूस.
 मुसविदा (ना.) मसुदा.
 मुहरी (ना.) कारकून.
 मुहरेर (ना.) कारकून.
 मूलघन (ना.) भांडवल.
 मेओया (ना.) मेवा.
 मेक् (ना.) खिळा, खुंटी.
 मेकि (वि.) बनावट.
 मेचक (वि.) काळा.
 मेज (वि.) मध्यम.

मेजाज (ना.) स्वभाव.
 मेडा (ना.) मेंढा.
 मेदा (वि.) मंद, मूर्ख. [लाजाळू.
 मेनी (ना.) मांजरी; मेनीमुखो—
 मेयाद (ना.) कैद.
 मेये (ना.) मुलगी.
 मेराप (ना.) चौकट.
 मेरामत (ना.) रिपेर, दुरुस्ती.
 मेल (ना.) भेट, जुळणी, मेळ.
 मेला (ना.) जत्रा; (क्रि.) उघडणें.
 मेलानी (ना.) देणगी, नजर.
 मेहरबान (वि.) दयाळू.
 मै (ना.) शिडी.
 मोकद्दमा (ना.) मुकद्दमा.
 मोकाम (ना.) मुक्काम.
 मोक्तार (ना.) मुखत्यार, एजंट.
 मोट (ना.) एकंदर बेरीत.
 मोटा (वि.) मोठा, स्थूल.
 मोटामुटि (अ.) एकंदरीत.
 मोटे (अ.) एकंदरीत.
 मोड (ना.) पीळ.
 माम् (ना.) मेण.
 मोम्बाती (ना.) मेणवत्ती.
 मोलायेम (वि.) नरम.
 मोहन्त (ना.) महंत.
 मौ (ना.) मध.
 मौकुफ (वि.) माफ.
 मौजा (ना.) गांव.
 मौजुद (वि.) असलेला.
 मौत (ना.) मृत्यु.

मौलिक (वि.) मूळचा, स्वतंत्र.

य.

यक (ना.) यक्ष, कृपण.
 यत्सामान्य (वि.) अगदी लहान.
 यत (सर्व.) जितकें
 यत क्षण ना (अ.) जोंपर्यंत.
 यथाय (अ.) जेथें.
 यंत्री (ना.) पंचांग.
 यतवार (अ.) जितक्यांदा.
 यवे (अ.) जेव्हां.
 या (सर्व.) जें.
 याओया (क्रि.) जाणें.
 यातायात (ना.) दळणवळण.
 याहा (सर्व.) जें.
 यिनि (सर्व.) जे-जी-जें.
 युटा (क्रि.) जुळणें.
 युडि (ना.) जोडी.
 यूक (ना.) ऊ. [(अ) कीं.
 ये (सर्व.) जो जी-जें, जें कांहीं;
 येन (अ.) जेंणकरून; जणूं काय.
 येमत, येमन (अ.) जसैं.
 येरूप (अ) जसैं
 येहेतु (अ.) कारण.
 यो (ना.) संभव; सोय; योग्य काल;
 योग (ना.) संयोग, मिश्रण, बेरीज
 योगान (क्रि.) पुरविणें.
 योट (ना.) सयोग.
 झोड (ना.) जोड.
 झेतदार (ना.) शेतकरी.

र.

रओना (वि.) रवाना.
 रग (ना.) स्नायु.
 रग धरा (ना.) डोकें दुखणें.
 रगडान (क्रि.) रगडणें.
 रं (ना.) रंग.
 रंगचंग (ना.) भपका.
 रंगनि (वि.) रंगीत.
 रचा (क्रि.) रचणें.
 रटना (ना.) वदंता.
 रड (ना.) पलायन.
 रडा (क्रि.) पळणें.
 रत (वि.) अभ्यस्त.
 रतानि (ना.) निर्यात.
 रफा (ना.) वादाचा निकाल.
 रबार (ना.) रवर.
 रम (वि.) प्रिय.
 रमठ (ना.) हिंग.
 रसा (वि.) ओला.
 रसिद् (ना.) पावती.
 रसी (ना.) दोरी, ओळ.
 रहा (क्रि.) राहणें.
 रा (ना.) ध्वनि.
 रांधनी (ना.) स्वैभाकीण, स्वैपाक
 रांधा (क्रि.) रांधणें.
 राखा (क्रि.) राखणें.
 राखाल (ना.) गुराखी.
 राढ (वि.) कडक.
 रात (ना.) रात्र.

राति (ना.) रात्रि; रात काटान—
[रात्र काढणें.

रात्रियोग (ना.) रात्र पडणें.

रान्ना (ना.) स्वैपाक.

राबडी (ना.) बासुंदी.

रामकुंडे (ना.) झोंपडी.

रामचाकी (ना.) मुलांची गाडी

राय (ना.) निकाल, अभिप्राय

राशि (ना.) रास, लगाम.

रासि (वि.) हलका, सामान्य.

रास्ता (ना.) रस्ता.

राहा (ना.) रस्ता.

राहाजानि (ना.) वाटमान्या.

रिष्टि (ना.) दुर्दैव, हानि.

रिस (ना.) द्वेष

रुओया (क्रि.) लावणें, रेंवणें.

रुखा (क्रि.) रागावणें.

रुटि (ना.) रोटी.

रुपसी (वि.) सुंदर.

रुवकारी (ना.) कामकाज.

रेओयाज (ना.) रिवाज, रीत.

रेजकि, रेजागि (ना.) नाणें.

रेजा (ना.) गाळसाळ.

रेजाइ (ना.) रजई, लेप.

रेवाज (ना.) रिवाज.

रेपारेषी (ना.) परस्पर द्वेष.

रेसम् (ना.) रेशीम.

रेहाइ (ना.) मुक्ति.

रै (ना.) ओरड.

रोंद (ना.) चक्कर.

रोक् (ना.) रोकड.

रोक (ना.) रोंख, बाजू, राग.

रोखा (वि.) रोख.

रोगा (वि.) आजारी.

रोल (ना.) ओरड.

रोशनि (ना.) प्रकाश, चकचकाट.

रोषाल (वि.) रागीट.

ल.

लओया (क्रि.) घेणें.

लओयाजिमा (ना.) लवाजमा, सामान

लक्ष (ना.) लाख.

लक्ष्मीछाडा (वि.) दुर्दैवी.

लंका (ना.) मिरची.

लटकान् (क्रि.) टांगणें.

लटखटे (वि.) त्रासदायक.

लडा (क्रि.) कापणें.

लडाई (ना.) युद्ध.

लडी (ना.) काठी.

लडबड (ना.) डळमळणें.

लंडभंड (ना.) गडबड.

लप्टान (क्रि.) लपेटणें.

लम्फ (ना.) उडी.

लम्फझम्पा (ना.) उडी, अत्यानंद

लंबा (वि.) दीर्घ, लांब.

ला (ना.) लाख, नांव.

ला-ओयारिस (वि.) बिनवारशी.

लागा (क्रि.) संयोग पावणें.

लागा (क्रि.) रुचिला लागणें.

लागाइल (ना.) आटोपणें.

लागान (क्रि.) लावणें, जोडणे

लागाम (ना.) लगाम.
 लागि, लागिया (अ.) मुळें, तफें.
 लाचार (वि.) निरुपाय.
 लाजुक (वि.) लाजाळू.
 लाट् (ना.) लॉर्ड, गव्हर्नर.
 लाट (ना.) गोंधळ.
 लाठी (ना.) काठी, सोटा.
 लाथी (ना.) लाथ.
 लाफ (ना.) उडी.
 लायेक (वि.) लायक.
 लाल (ना.) नाल.
 लालच (ना.) लालूच.
 लाश् (ना.) प्रेत.
 लिखा (क्रि.) लिहिणें.
 लुकान (क्रि.) लपविणें.
 लुकाचुरि करिया - गुप्त रीतीनें.
 लुक्कायित (वि.) लपविलेला.
 लुचि (ना.) पुरी.
 लुटपाट (ना.) लूट.
 लुटेरा (ना.) लुटारू.
 लुन (ना.) मीठ.
 लूता, लूतिका (ना.) कोळी, मुंगी.
 लूम (ना.) घुच्छ.
 लेकडा (ना.) चिंधी.
 लेखापडा (ना.) लिहिणेंवाचणें.
 लेंगा (वि.) नम्र, डावखोरा.
 लेफाफा (ना.) पाकीट, वेष्टन.
 लोकयात्रा (ना.) आयुष्य, जीवन
 लोणा (वि.) खारट.

श.

शक्, शौक, सक् (ना.) इच्छा.
 शक्त (वि.) बळवान्, कठीण.
 शतरज (ना.) सतरंजी.
 शरणि, शरणी (ना.) मार्ग.
 शरम (ना.) लाजाळूपणा.
 शलक (ना.) कोळी.
 शश (ना.) ससा.
 शसा (ना.) काकडी.
 शॉक, शॉख (ना.) शंख.
 शाक (ना.) वनस्पति.
 शाट (ना.) वस्त्र.
 शान (ना.) सहाण, करवत.
 शामादान (ना.) शामदान.
 शामियाना (ना.) तंबू.
 शामुक (ना.) गोगलगाय.
 शाला (ना.) गृह; वायकोचा भाऊ =
 शालांकी (ना.) भावली.
 शालियाना (वि.) सालीना.
 शाशुडी (ना.) सासू.
 शॉस (ना.) फळांतला गीर.
 शाहजादा (ना.) राजपुत्र.
 शिं (ना.) शिंग.
 शिकड (ना.) मूळ.
 शिकल (ना.) सांखळ.
 शिकस्त (वि.) फोडलेला.
 शिका (ना.) गोफण.
 शिक्षा (ना.) शिक्षण.
 शिखा (क्रि.) शिकणें.

शिंगा (ना.) वाजविण्याचें शिंग
 शिविका (ना.) पालखी.
 शियांल (ना.) कोल्हा.
 शिरनामा (ना.) पत्ता.
 शिरोपा (ना.) शिरोभूषण, पागोटें.
 शिस् (ना.) शिटी. [चकित होणें.
 शिहरान (क्रि.) शहारा येणें, आश्चर्य-
 शुकना (वि.) शुष्क.
 शुंका, शुंगा (क्रि.) सुंगणें.
 शुकान (क्रि.) सुकविणें.
 शुंठ, शुंठि (ना.) सुंठ. [टाकणें
 शुधा, शोध (क्रि.) फेडणें, देऊन
 शुधान (क्रि.) विचारपूस करणें.
 शुधू (वि.) शुद्ध, फक्त.
 शुधरान (क्रि.) सुधारणें.
 शुना (क्रि.) ऐकणें; शुना कथा (ना.)
 ऐकीव गोष्ट.
 शुनानि (ना.) सुनावणी.
 शुभंकरी (ना.) हिशेब, गणित.
 शुमार (ना.) गणना.
 शुया (क्रि.) निजणें.
 शून (वि.) फुगलेला.
 शेयान, शेयाना (वि.) शहाणा, चतुर.
 शेयाल (ना.) कोल्हा.
 शौका (क्रि.) सुंगणें.
 शोजा (वि.) सरळ.
 शोध (ना.) फेड.
 शोया (क्रि.) निजणें.
 शौर (ना.) उच्च स्वर.
 श्याल (ना.) वायकोचा भाऊ.

स.

सइ (ना.) सखी; सही. (अ.) खरोखर.
 सइया (वि.) सव्वा.
 सइस (ना.) अश्वपाल.
 सओदा (ना.) सवदा, व्यापार.
 सओदागर (ना.) व्यापारी.
 सओया (क्रि.) सहन करणे.
 सओयार (ना.) स्वार.
 सओयाल (ना.) सवाल.
 संकडि, सगडि (ना.) जेवण्याचे पदार्थ;
 जेवण्याची जागा; (वि.) खरकटें.
 सख (ना.) शौक, सुख.
 संगी (ना.) सोवती.
 सच्छल (वि.) उदर.
 सजाग (वि.) जागरूक.
 सजोर (वि.) जोरदार.
 सज्जा (ना.) पोषाख, अलंकार.
 सतिन (ना.) सवत.
 सदर (वि.) बाहेरील.
 सदागर (ना.) सौदागर.
 सहार (ना.) सरदार, मुख्य.
 सन् (ना.) वर्ष.
 सप्सपे (वि.) ओलसर.
 सपह (ना.) तावा.
 सपर्या (ना.) पूजा, सेवा.
 सव (वि.) सर्व.
 सबुज (वि.) हिरवा.
 सभ्यता (ना.) सुधारणा.
 समजदार (वि.) शहाणा.

समजा, समझा (क्रि.) समजणें.
 समसामयिक (वि.) समकालीन.
 समस्या (ना.) गूढ प्रश्न.
 समाधा (ना.) निष्पत्ति.
 समिति (ना.) सभा.
 समुदय, समुदाय (वि.) सगळे.
 समेत (वि.) सह.
 सम्बर (ना.) पूल, पाणी, दमन.
 सम्बल (ना.) वाटखर्च.
 सयतान (ना.) सैतान.
 सर (ना.) साय.
 सरम (ना.) शरम.
 सरा (ना.) मातीचें भांडें.
 सरा (क्रि.) सरणें, वापरणें.
 सराप (ना.) मद्य.
 सरासर (अ.) सरळ, एकंदर.
 सरासरी (ना.) सारांश.
 सरि, सरी (ना.) झरा.
 सरिक (ना.) भागीदार.
 सरिकानि (वि.) समार्किक
 सरिषा (ना.) मोहरी.
 सरु (वि.) चांगला, पातळ.
 सरूपः (वि.) सारखा.
 सार्दि (ना.) ओलसरपणा.
 सरफराज (वि.) उच्च.
 सल (वि.) ढिला.
 सालिता (ना.) वात.
 सस्ता (वि.) स्वस्त.
 सशा, ससा (ना.) काकडी.
 सहकार (ना.) साह्य.

सहकारे (अ.) सह.
 सहर (ना.) शहर.
 सहा (क्रि.) सहन करणें.
 सहि (ना.) सही; (वि.) बरोबर.
 सहुरिया, सहुरे (वि.) नगरवासी.
 सांको (ना.) पूल.
 सांचा (वि.) अस्सल.
 सांझ (ना.) संध्याकाळ.
 सांटा (क्रि.) आवळणें.
 सांडाशी (ना.) चिमटा.
 सांतार (ना.) पोहणें.
 साइत (ना.) संधी.
 साज (ना.) पोषाख, अलंकार.
 साजा (ना.) शिक्षा.
 साजो (वि.) साजुक, नवें.
 साड (ना.) चैतन्य, भान, बुद्धि.
 साडा (ना.) उत्तर; प्रतिक्रिया.
 साति (ना.) नाश, शेवट.
 साथ (अ.) बरोबर.
 साद (ना.) अशक्तता, शुद्धता.
 सादा (वि.) पांढरा, कोरा.
 साध (ना.) इच्छा.
 साधना (ना.) पूजा, भक्ति.
 साधा (क्रि.) साधणें.
 सानाइ (ना.) सनई.
 सापुडिया (ना.) गारुडी.
 साफाइ (ना.) सफाई.
 साबन (ना.) श्रावण.
 साबालक (वि.) वयांत आं
 साबूद (ना.) प्रमाण.

सावेक (वि.) जुना, पुराणा.
 सामने (अ.) पुढें.
 सामलान (क्रि.) टाळणें.
 सामाइ (ना.) संतोष, धीर.
 सामाज (ना.) काळजी, दक्षता.
 साय (ना.) शेवट. संगीत.
 सारा (वि.) सर्व.
 सारि (ना.) पांक्ति.
 सालियाना (वि.) वार्षिक.
 सालिस (ना.) मध्यस्थ.
 साहस (ना.) उत्साह; अत्याचार,
 हत्या.
 साहित्य (ना.) वाङ्मय.
 साहेब (ना.) प्रभु.
 सिंडी (ना.) शिडी.
 सिंदुर (ना.) शेंदूर.
 सिंध (ना.) घरफोडी.
 सिंधेल (ना.) घरफोड्या.
 सिकल (ना.) चकचकीत करणें.
 सिकि (वि.) चतुर्थांश.
 सिति (वि.) पांढरा.
 सिधा (वि.) सरळ.
 सियान, सियाना (वि.) धूर्त.
 सिहरान (क्रि.) कांपणें.
 सीमाना (ना.) मर्यादा.
 सीस (ना.) शिर्से.
 सुँडि (वि.) अरुंद.
 सुजि (ना.) सांजा.
 सुडंग (ना.) सुरंग.
 सुद (ना.) व्याज.

सुपारिस (ना.) शिफारस.
 सुबा (ना.) सुभा, प्रांत.
 सुमार (ना.) संख्या, आज.
 सुरकि, सुरखि (ना.) विटेची पूड.
 सुरत् (ना.) स्वरूप.
 सुरति, सुर्ति (ना.) सोडत.
 सूता (ना.) दोरा, तंतु, ओळ.
 से (सर्व.) तो—ती—तें.
 सेकरा (ना.) सोनार.
 सेका (ना.) शेकणें.
 सेज (ना.) शय्या.
 सेज (वि.) तिसरा.
 सेतार (ना.) सतार.
 सेथा, सेथाय (अ.) तेथें, तिकडे.
 सेरा (वि.) उत्तम, श्रेष्ठ.
 सेलाइ (ना.) शिवणकाम.
 सेलाम (ना.) सलाम.
 सेवाइत (ना.) घुजारी.
 सेहाइ (ना.) शाई.
 सोजा (वि.) सरळ, सोपा;
 सोजासुजि—सरळ.
 सोना (ना.) सोनें.
 सोनालि (ना.) सोन्याचा वर्ख.
 सोयार (ना.) स्वार.
 सोर (ना.) गडबड.
 सोहाग (ना.) प्रेम.
 सोहागिनी (ना.) सौभाग्यवती.
 सौखीन (वि.) चैनी.
 स्वपन (ना.) स्वप्न.

ह.

हइत, हते-पासून, आपना हते-
आपोआप.
हइया-साठीं, मागें.
हओया (क्रि.) होणें, असणें.
हक (ना.) न्याय, सत्य.
हकचकान (क्रि.) आश्चर्यचकित
होणें.
हंगमा (ना.) बंड, गडबड.
हजम (ना.) परिपाक.
हजमी (वि.) पाचक.
हजरत (ना.) महाराज.
हजुर (ना.) महाराज.
हटा (क्रि.) मागें सरणें.
हटान (क्रि.) हटविणें.
हट्ट (ना.) बाजार.
हट्टगोल (ना.) बाजारची गडबड
हट्टचट्ट (ना.) गडबड.
हठ (ना.) जुलुम.
हठात् (अ.) एकाएकीं.
हड्ड (ना.) हाड.
हडबडि (ना.) गडबड, हातघाई.
हतच्छाडा (ना.) उनाड.
हता (ना.) आठवडा.
हयतो (अ.) कदाचित्.
हय ना हय (अ.) हो किंवा नाही.
हयरान् (वि.) गडबडलेला.
हयरानी (ना.) आश्चर्य.
हरकारा (ना.) दूत.

हरफ (ना.) अक्षर.
हरवक्त (अ.) प्रत्येक वेळीं.
हरबोला (वि.) बडबड्या.
हरा (क्रि.) चोरणें.
हरिणबाडी (ना.) तुरंग.
हर्दम (अ.) सतत.
हर्म (ना.) जांभई.
हल (ना.) नांगर.
हलका (ना.) ऊब.
हलफ (ना.) शपथ.
हलाक् (वि.) थकलेला.
हलुद (ना.) हळद.
हल्ला (ना.) गडबड, हल्ला.
हव (ना.) हाक.
हस (ना.) हास्य.
हाइ (ना.) जांभई, उद्देश.
हाइल (ना.) सुकाणूं, पराभव.
हाउइ (ना.) चंद्रज्योत.
हाओदा (ना.) हौदा.
हाओया (ना.) हवा.
हाँ (अ.) होय, असेंच.
हाँ करा (क्रि.) आ करणें.
हाँक (ना.) हाक.
हाँका (क्रि.) बोलावणें.
हाँकान (क्रि.) हांकणें.
हाँकाहाँकि (ना.) भांडण.
हाँचा (क्रि.) शिकणें.
हाँटा (क्रि.) चालणें.
हाँट्ट (ना.) गुडघा.
हाँप (ना.) धापा.

हाँस (ना.) हंस.
 हाओला (ना.) हवाला. [वैद्य.
 हाकिम (ना.) न्यायाधीश, गव्हर्नर,
 हागा (क्रि.) हगणें.
 हांगर (ना.) मगर; आधाशी मनुष्य.
 हाजत् (ना.) गरीबी, गरज, कच्ची कैद
 हाजरि (ना.) फराळ.
 हाजा (ना.) पुरानें झालेला नाश.
 हाजार (वि.) हजार.
 हाजिर (वि.) हेजर.
 हाजिरा (ना.) हजिरी.
 हाट (ना.) बाजार, जत्रा.
 हातकडि (ना.) हातबेडी.
 हातडान (क्रि.) चाचपडणें.
 हातडि (ना.) हातोडी.
 हातल (ना.) मूठ.
 हाता (ना.) चमचा, पळी, बाही.
 हातियार (ना.) हत्यार.
 हाती (ना.) हत्ती.
 हातुडि (ना.) हातोडी.
 हातुडिया, हातुडे (ना.) वैदू.
 हाना (क्रि.) फेंकणें.
 हाबा (वि.) मूर्ख.
 हाबुडुबु (ना.) पाण्यांत डुबणें
 व पुनः वर येणें.
 हामाल (ना.) गर्भ.
 हाया (ना.) लजा.
 हारा (ना.) गमावणें, हरणें.
 हाराम (वि.) निषिद्ध.
 हारामजादा (वि.) हलकट.

हारि (ना.) हार, पराभव.
 हाल (ना.) नांगर, स्थिति; (वि.)
 सध्यांचें, चालू.
 हालत् (ना.) स्थिति.
 हालाल (वि.) कायदेशीर.
 हालुइकर (ना.) हलवाई.
 हालुया (ना.) हलवा.
 हाल्का (वि.) हलका, सोपा.
 हासा (क्रि.) हंसणें.
 हासान (क्रि.) हंसविणें.
 हासि (ना.) हंसें.
 हासिल (ना.) उत्पन्न; फायदा, फळ.
 हिं (ना.) हिंग.
 हिक्मत् (ना.) युक्ति, ज्ञान.
 हिन्दुयानि (ना.) हिंदूंची जुनी चाल.
 हिन्दोल (ना.) झोपाळा.
 हिया (ना.) हृदय.
 हियालि (ना.) कोडें.
 हिवा (ना.) दानपत्र, देणगी.
 हिसाब (ना.) हिशेब.
 हुं (ना.) होय, खरोखर.
 हुंका (ना.) हुक्का.
 हुजुग (ना.) खोटी अफवा, हूल.
 हुड (ना.) दाटी.
 हुल (ना.) नांगी.
 हुलिया (ना.) जाहिरनामा.
 हुशियार (वि.) हुशार, सावध.
 हँच्का (ना.) हिसका.
 हँट (वि.) नम्र.
 हेतियार, हेतेर (ना.) हत्यार.

हेरफेर (ना) फरक
हेला (ना) दुर्लक्ष, सुलभता

हेला (ना.) वाकर्णे, हेलकावे खार्णे.
होश (ना.) शुद्धि, देहभान.

परिशिष्ट.

वाचनीय पुस्तके, मासिके व वर्तमानपत्रे.

बंगाली भाषेतल्या कांहीं निवडक वाचनीय पुस्तकांची लहानशी यादी पुढे किंमतसिंह दिली आहे. या यादींतलीं बहुतेक पुस्तके कलकत्यास मेसर्स गुरुदास चॅटर्जी अँड सन्स २०१ कॉर्नवालीस स्ट्रीट, किंवा इंडियन पब्लिशिंग हाँस, २२ कॉर्नवालीस स्ट्रीट, मेसर्स चक्रवर्ति चॅटर्जी अँड कं. १५ कॉलेज स्क्वेअर, भट्टाचार्य अँड सन्स ६५ कॉलेज स्ट्रीट, वगैरे बुक-सेलरांकडे मिळतील. या ठिकाणीं न मिळणाऱ्या पुस्तकांचें ठिकाण त्या त्या पुस्तकाच्या नांवापुढें लिहिलें आहे.

कादंबऱ्या व गोष्टींचीं पुस्तके—सीतार वनवास ॥००, शकुंतला ॥००, विषवृक्ष १॥, दुर्गेशनंदिनी २, कपालकुंडला १॥, आनंदमठ १॥, देवी चौघराणी १॥, माधवी कंकण ॥००, संसार १॥, समाज ॥००, नौकाडुबी १॥, गोरा २, कथाकाहिनी ॥००, गल्पचारिटी ॥००, रामायणी कथा १॥, षोडशी १॥, नवकथा १॥, मेजबुड १, युगांतर १, ऋणपरिशोध १॥, शैव्या ॥००, नवीन संन्यासी २, वाल्मीकीर जय, ॥००, रंगमहाल १॥, आरव्योपन्यास १॥, कुमारी १॥, नवीनेर संसार १, ध्रुवतारा १॥, स्मृतिर सौरभ १ (प्रवासी कार्यालय, कॉलेज स्ट्रीट), अपराधिनी १॥, (साहित्यभांडार २०३१२ कॉर्नवालीस स्ट्रीट), वज्रमणि १, सफल स्वप्न १॥.

नाटके—शर्मिष्ठा ॥००, ताराबाई, १, नूरजहान १, मेवारपतन १, कृपणेर घन ॥००, शंकराचार्य १, तुलसीदास १, सोनार स्वप्न ॥००, ब्हिनिसेर वणिक १, केनिलवर्थ १ (मॅकमिलन)

चरित्रे—अहल्याबाई ॥० अलिकूझांडर १॥, आनंदीबाई ॥०, आमार जविन (नवीनचंद्र सेन ४ भाग, प्रत्येकीं १ रु.), झांसीर राजकुमार ॥०, तुकाराम ॥०, प्रतापादित्य २॥, प्रतीच्य—प्रतिभा १, फेरदौसी १॥० विद्यासागर (शंभुचंद्र विद्यारत्न) १, बुद्ध १॥, महंमद १, मीरकासिम १॥, सुराजउद्दौला १॥, राजनारायण बसु १॥०, राजा राममोहनराय ३, रामानुज १॥, शंकर ओ रामानुज २, हजरत महंमद ॥०, सम्राट अकबर १॥, साधुचरित्र ॥०, रामतनु लाहिरी २॥, बांकिमचंद्र १, रवींद्रनाथ १.

इतिहास—गौडराजमाला २, गौडलेखमाला ३, मुर्शिदाबाद इतिहास २॥, संस्कृत साहित्येर इतिहास १॥, सिपाही युद्धेर इतिहास ६, पृथिवीर इतिहास (५ खंड) प्रत्येकीं ५, मोगल—वंश २, बंगेर जातीय इतिहास (ब्राह्मणकांड ५॥, वैश्यकांड २), राजतरंगिणी १॥.

ज्योतिष—चरित्रानुमानविद्या ॥०, बराहमिहिर ओ खना ॥०, जातक चंद्रिका २, ज्योतिषकल्पवृक्ष ८॥, भावप्रकाश ३.

जातिविषयक—आर्यजाति ॥०, जातितत्त्व ॥०, कायस्थकुलदर्पण २.

प्रवासवर्णने—चीनभ्रमण १॥, जपान १॥, दक्षिणापथ भ्रमण १, देवगणेर मर्त्यलोके आगमन ३, नेपाले बंगनारी १, पुरीर चिठी १, बोंबाई चित्र ४, भारतप्रदक्षिण २, पल्लीवैचित्र्य १॥, वाराणसी १, सेतु-बंधयात्रा १॥, प्रवासचित्र १, विलातभ्रमण ॥०, चीनेर संतानचुरि १.

धर्म व तत्त्वज्ञान—अदृष्टवाद १॥, अध्यात्मविज्ञान १, आश्रमचतुष्टय ॥०, इसलाम धर्म ॥०, उपनिषदेर उपदेश (३ खंड) ६॥, इस्लामेर प्रभाव ॥०, धर्मनीति ॥०, वेदांतदर्शन ८, वैज्ञानिक हिंदुधर्म ३, ब्रह्मविद्या ॥०, भीष्ममहादर्शन २, मायावाद ॥०, सांख्यदर्शन ॥०, हिंदुविज्ञानसूत्र ॥०, फिलासफीर लेक्चर (चंद्रकांत तर्कालंकार) वर्ष १२३४५ रु. १२, मिलिंदपन्हा २, शतपथ ब्राह्मण ३, प्रज्ञापारमितासूत्र १, धम्मपद १॥, मार्गत्रय ॥०, बौद्धधर्म २॥, ब्रह्मजिज्ञासा १.

भाषाशास्त्र—भाषातत्त्व २, प्राकृतप्रकाश २ प्राचीन बंगाला साहित्येर प्रकृति ॥०, साहित्यचिंता १, कालिदास ओ भवभूति ॥०, व्याकरण विभोपिका ॥० बानानसमस्या ८०, साधुभाषा वनाम चलितभाषा ८०, अनुप्रासेर अट्टाहास ॥०, पालिप्रकाश २॥.

भौतिकशास्त्र—सृष्टिविज्ञान १, गोजविन १, ज्ञानगर्भ १, भारतीय

शिल्प ॥०, चित्रविद्या ३, छायाचित्र ॥०, रसायनीविद्या १॥, अर्थशास्त्र १॥, अभ्यासयोग ॥०, अजीर्णता १, जिज्ञासा १॥, प्रकृति १॥, वैज्ञानिकी १, आमिष ओ निरामिष आहार १॥, मायाघुरी ॥०, पशुपक्षी प्रथम खंड ॥०, द्वितीय खंड ॥०, गोपालन ॥॥०.

बालोपयोगी पुस्तकें—दादामशायेर थले (बांगलार रसकथा) १, ठाकुरमार झुलि १, ठाकुरदादार झुलि १, चारु ओ हारु ॥॥०, हासि खुषि (भाग १।२) प्रत्येकीं ॥०, मजार गल्प ००, आषाढे स्वप्न ॥०, हाशिराशि ॥०, खेलार साथी ॥०, खुकुमणिर छडा १, टुकटुके रामायण ॥० छेलेखेला ॥०, प्रल्हाद ॥०, मोहनभोग ००, ध्रुव ॥०, आल्हादे आटखाना ॥०, राक्षस खोक्षस ॥०, छेलेभुलान छडा ॥०, टुनटुनिर बई ॥०.

कांहीं ठळक बंगाली मासिकपुस्तकें.

प्रवासी—वा. व. ३॥ पत्ता—म्यानेजरः प्रवासी, कॉर्नवालिस स्ट्रीट कलकत्ता.

सबूजपत्र— " " २॥ २० कॉर्नवालीस स्ट्रीट " प्रतिभा— " " २॥ बाबू अविनाशचंद्र मुजुमदार, फरीदपूर, डाका.

तत्त्वबोधिनी पत्रिका—रु, ३ पत्ता—५५ अपरचितपूर रोड कलकत्ता. मालंच— " ३ " साहित्यप्रचारसमिति २५ स्ट्रँड रोड कलकत्ता.

मानसी ओ मर्मबाणी—३॥० " रामतनु बसुलेन " नव्यभारत— ३ २११ कॉर्नवालिस स्ट्रीट, कलकत्ता. नारायण— ३॥ सी. आर. दास, २०८ कॉर्नवालीस " भारतवर्ष— ६ २१० कॉर्नवालीस स्ट्रीट " काजेर लोक— २॥ १७ ओकुरदत्त लेन " भारती— ३॥ २२ सुकिया स्ट्रीट " गृहस्थ— २ २४ मिडल रोड " हिंदुपत्रिका— २रायबहादूर जदुनाथ मुजुमदार जेसोर(बंगाल) संदेश— १॥ २१।२ सुकिया स्ट्रीट कलकत्ता. शिक्षण ओ स्वास्थ्य—१॥ १५५।४ बाऊबाहार स्ट्रीट "

बंगाली वर्तमानपत्रें.

बंगाल प्रांतांत वर्तमानपत्रांचा खप फार दांडगां आहे. आपल्या इकडे केसरी पत्राचाच काय तो पंचवीस हजारांवर खप आहे. बाकीचीं पत्रें पांचचार हजारांच्या आंतलींच. बंगाल्यांत 'हितवादी,' 'वसुमति,' 'संजीवनी' व 'बंगवासी' हीं प्रमुख साप्ताहिक वर्तमानपत्रें असून त्यांचा खप कोणाचा २००००, तर कोणाचा २५००० असा आहे. बंगाली भाषा शिकूं इच्छिणाऱांना बंगाली वर्तमानपत्रें वाचण्याच्या नादानें त्या भाषेचें ज्ञान लवकर होईल. बहुतेक वर्तमानपत्रांची वार्षिक वर्गणी ट. ख. सह दोन तीन रुपये असून पत्रांचा आकार फारच मोठा असतो. शिवाय वर्गणीदारांस वर्षाचेकांठीं नामांकित ग्रंथकारांचीं पुस्तकें फारच मोठ्या सवलतीनें देण्यांत येतात. या वर सांगितलेल्या प्रमुख वर्तमानपत्रांशिवाय आणखी सुमारे ५० किरकोळ वर्तमानपत्रें बंगालींत निघतात.

REF BK-0001709

REFBK-0001709

